

من سره ان يقرأ الفاتحة مع معارفها المخفية - وحقائقها
الروحانية - فليقرأ تفسيرنا هذا بالتدبر وصحة النية -
لا يحسر عن ساعده للمقابلة - فانه كتاب ليس له
جواب - ومن قام للجواب وتقر - فسوف يرى انه
تقدم وتذكر - فطوبى لمن همتم باصطفيناه - و
اخذنا اعطيناه - وما كان كالذي لبس الصفاة -
وخلع الصداقة - ولهذا رد على الذين يحولوننا
ويصنغون التلبس - ويقولون ليس عندهم
من علم بل عصبية من مغاليس - وانا اقرنا
بان كتبنا كلها من حل الله ذى الجلال -
وما نحن الا كالجهال - وان كتابي
هذا بليغ - وفصيح ومليح -
وانى سقيته

اعجاز المسيح

وقد طبع

في مطبع ضياء الاسلام في سبعين يوماً من شهر الصيام وكان من الهجرة ١٣١٨
ومن شهر النصارى ٢٠ فرورى سنة ١٩٠١ - مقام الطبع قاديان ضلع كورداسپور باهتمام
قيمت عمر الحكيم فضل دين البشيرى جلد ٤٠٠

عام اطلاع کے لئے اردو میں لکھا جاتا ہو کہ خدا تعالیٰ نے ستر دن کے اندر ہر فروری ۱۹۰۱ء کو اس رسالہ کو اپنے فضل و کرم سے پورا کر دیا۔ سچ یہی ہو کہ یہ سب کچھ اُنکے فضل سے ہوا۔ ان دنوں میں یہ عاجز کئی قسم کے امراض اور اعراض میں بھی مبتلا ہوا جس سے اندیشہ تھا کہ یہ کام پورا نہ ہو سکے۔ کیونکہ مباحث ہر روز کے ضعف اور حملہ مرض کے طبیعت اس لائق نہیں رہی تھی کہ قلم اٹھا سکے۔ اور اگر صحت بھی رہتی تو خود مجھ میں کیا استعداد تھی۔ من اتم کہ من دائم۔ لیکن اخیر یہ ان امراض بدنی کا بھید مجھے یہ معلوم ہوا کہ تا یہ جماعت بھی جو اس ہنگام میرے دوستوں میں سے موجود ہیں یہ خیال نہ کریں کہ میری اپنی دماغی طاقتوں کا یہ نتیجہ ہے۔ سو اُس نے اُن عوارض اور موافق سے ثابت کر دیا کہ میرے دل اور دماغ کا یہ کام نہیں۔ اس خیال میں میرے مخالف سرالہ سرچ پڑیں کہ یہ اس شخص کا کام نہیں۔ کوئی اور پوشیدہ طور پر اس کو مدد دیتا ہے۔ سو میں گواہی دیتا ہوں کہ حقیقت میں ایک اور ہے جو مجھے مدد دیتا ہے۔ لیکن وہ انسان نہیں بلکہ وہی قادر توانا جو جسے آستانہ پر ہمارا سر ہو۔ اگر کوئی اور بھی ایسے کاموں میں مدد دے سکتا ہو جن میں مجازہ طاقت ہے تو پھر اس صورت میں ناظرین کو توقع کرنی چاہئے کہ اس کتاب کے ساتھ اور اسکے مانند اپنی ستر دنوں میں صدہا اور تفسیر سورۃ فاتحہ کی میری شرط کے موافق شائع ہونے والی ہیں یا شائع ہو چکی ہیں کیونکہ اسی پر مدار فیصلہ رکھا گیا ہے بالخصوص سید مرعلی شاہ صاحب پر تو یقین ہے کہ انہوں نے اس وقت تفسیر لکھنے کیلئے ضرور کچھ کوشش کی ہوگی ورنہ اب وہ اُن لوگوں کو کیونکر منہ دکھا سکتے ہیں جن کو یہ کہا گیا تھا کہ وہ تفسیر لکھنے کے لئے لاہور آئے ہیں۔ ظاہر ہے کہ اگر وہ ستر دن میں لکھ سکے تو سات گھنٹہ میں کیا لکھ سکتے۔ غرض منصفین کیلئے خدا کی تائید دیکھنے کیلئے یہ ایک عظیم الشان نشان ہے کیونکہ ستر دن کی میعاد ٹھہر کر صدہا مولوی صاحبان یا مقابل بلائے گئے۔ اب اُن کا کیا جواب ہے کہ کیوں وہ کسی تفسیر شائع نہ کر سکے۔ یہی تو مجرہ ہر اور مجرہ کیا ہوتا ہے؟

اب دیکھو میری آنکھوں کو اس آفتاب کو
کتنی ہے یہ تمام حقیقت کو آشکار
اس کے حبیب نے بھی پڑھائی دعا یہی
ہاتے ہو اس کی رہ سحر بے نیاز میں
اُس پاک دل پر جسکی وہ صورت بیاد ہے
یہ میرے صدق دعوے پہ فخر الہ ہے
میرے لئے یہ شاہد رب جلیل ہو
تو بہ کرو کہ چھنے کا ہے اعتبار کیا؟

لے دو ستون جو پڑھتے ہو اتم ان کتاب کو
سوچو دعاء فاتحہ کو پڑھ کے بار بار
دیکھو خدا نے تم کو بتائی دعا یہی
پڑھتے ہو پنج وقت اسکی کو نماز میں
اسکی تم کہ جس نے یہ صورت اتاری ہے
یہ میرے رب کی میرے لئے اک گواہ ہے
میرے مسیح ہونے پہ یہ اک دلیل ہو
پھر میرے بعد اور دن کی ہر انتظار کیا؟

الراحم خاکسار مرزا غلام احمد از قادیان۔ ہر فروری ۱۹۰۱ء

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي انطق الانسان - وَعَلَّمَهُ الْبَيَانَ - وجعل
 همه حمد آن خدا را که انسان را گویائی بخشید و سخن فصیح گفتن او را تعلیم فرمود
 كلام البشر مظهر حسنه المستتر - وَلَطَفَ اسرار
 و کلام انسان را برائے حسن پوشیده او منظر مقرر فرمود و به الهام خود
 العارفين بالهامه - و مکمل ارواح الروحانيين بانعامه -
 رازهای عارفان را لطیف کرد - و بانعام خود روحانیان را کمال
 و کفل امرهم بعنايته - و استودعهم ظل حمايته - و
 بخشید و از راه عنایت خود متکفل امور شان شد - و به سایه حمایت خود
 عاد امن عاد اولیاءه و ما عادهم عند الالهوال - و
 ایشان را سپرد و دشمن گرفت آنان را که دشمن داشتند اولیاء او را - و اولیاء خود
 سمع دعائهم اذا اقبلوا علیه کل الاقبال - و اری لهم
 را بردقت خوفها فرو نگذاشت و دعائے ایشان شنید چو بهمه همت سوائے او توبه
 غیرته و صار لهم کقصوره للاشبال - و لوی الیهم
 کردند - و برائے شان غیرت خود نمود - و برائے شان چنان گردید که شیر با بچگان خود می باشد - و
 کز افرقة فی مواطن الجدال - و ما زایلهم فی موقف
 میل کرد سوائے ایشان همچو خویشان دیاران در مقامهای خصومت کردن جدائی نمیکند از ایشان در مقام

وما نسيهم عند الابتهاال - والنزهم كلمة التقوى -
 و فراموش نمود ایشان را بوقت زاری در دعا و لازم حال ایشان کرد کلمه
 وثبتهم على سبيل الهدى - و جذبهم الى حضرت
 تقوى را و ثابت کرد ایشان را بر راه هائى هدايت - و کشيد ایشان را سوي
 العليا - و وهب لهم اعيان يبصرون بها - و قلوباً
 جناب بلند خود و ایشان را چشم بيننده عطا کرد - و دلها داد که
 يفقهون بها - و جوارح يعملون بها - و جعلهم
 فهمنده است - و اعطاهم داد که بدان کارها مى کنند و ایشان را
 حرز المخلوقين - و روح العالمين - و السلام و درود
 پناه مخلوقات کرد - و جان عالميان بگردانيد - و سلام و درود
 الصلوة على رسول جاء في زمن كان كدست
 زمان رسول که در چنان زمانه آمد که بدان چادر بالش مشابه
 غاب صدره - او كليل اقل بدره - و ظهر في
 بود که بالانشين او ناپديد باشد يا بدان شب مماثلت مى داشت که ماه چهاردهم او ناپديد بود
 عصر كان الناس فيه يحتاجون الى العصرة - و
 و در آن زمانه ظاهر شد که مردم محتاج پناه و نجات بودند - و زمين صاحب
 كانت الارض امحلت و خلت راحتها من بخل
 خشک سال شده بود و از وجه بخل باران گف دست او
 المزنه - فاروى الارض التى احترقت لاخلاف
 تهن بود - پس آن نبي آن زمينه را سيراب کرد که از بخل باران

العهد - و احيى القلوب كاحياء الوابل للسنة
 معهود سوخته بود - و دلها را چنان زنده كرد كه زنده مے كند باران بزرگ
 الجاد - فتهلل الوجوه وعاد حبرها وسبرها - و
 سال بے باران را - پس روشن شدند روبا و باز آمد هيئت شان و حسن
 تراعت معادن الطبائع وظهرت فضتها وتبرها -
 شان و نمودار شدند معدنها طبعها و ظاهرا شد سيم آبي و زر آنها
 وظهر المومنون من كل نوع الجناح - و اعطوا جناحا
 و پاك كرده شدند مومنان از هر قسم گناه - و آن پر داده شدند كه
 يطير الى السماء بعد قص هذا الجناح - و ايسس
 سوئے آسمان مے پرد بعد بريدن اين پر - و هر امر شان پر هميز گاري
 كل امرهم على التقوى - فما بقى ذرة من غير الله
 بنا كرده شد - پس يكذره از غير الله نماند - و نه خواهش نفس ماند و پاك
 ولا الهوا - و طهرت ارض مكة بعدما طيف فيها
 كرده شد زمين مكه بعد از اينكه به بت با دود مے گشتند - پس
 بالاروثان - فاستجد على وجهها لخير الرحمان - الى هذا
 سجده نه كرده شد بر روي آن بجز خدا تا اين وقت
 الاوان - فصلوا على هذا النبي المحسن الذي هو
 پس درود بفرسيد پيغمبري كه او مظهر صفات خدا مے
 مظهر صفات الرحمان المتان - وهل جزاء
 رحمان و متان هست - و پاداش احسان بجز

الاحسان الا الاحسان - والقلب الذی لا یدری
 احسان چیزی نیست و دلی که احسان او نمی
 احسانه - فلا ایمان له - اویضیع ایمانه - اللهم صل
 فاند او را نصیب از ایمان نیست یا ایمان خود فسخ خواهد کرد
 علی هذا الرسول النبی الاقی الذی سقى الاخرین -
 ای خداوند ما بریں رسول آتی درود بفرست - این آن رسول است
 کما سقى الاولین - وصبتهم بصیغ نفسه و ادخلهم
 که گروه آخر را آن جام نوشانیده که گروه اول را نوشانید و او شان را برنگ
 فی المطهرین - فنورهم الله باشرقا اشعة المحبة -
 خود آورد و در پاکان او شانرا داخل کرد - پس روشن کرد خدا تعالی او شان را
 وسقهم من اصف المدة - والحکم بالسابقین من
 بشاعهائے محبت خود و از صاف تر شراب او شانرا نوشانید و با فانیان او شانرا
 الفانین - وقرهم و قبل قر بانهم - ودقق مشاعرهم و جلی
 پیوند داد و او شانرا قرب خود بخشید و قربانی شان قبول فرمود و حواس شان
 جناهم - وولب لهم من عنده فم المقربین - و نرکی
 باریک کرد و دل شان روشن کرد و او شانرا از طرف خود فہم مقربان عطا فرمود
 نفوسهم و صفی الواحم - وحلی الرواحم - ونجنا نفوسهم
 و نفسہائے شان پاک کرد و روحہائے شانرا اصفا ئیہا داد و لوحہائے ایشانرا آراستہ کرد
 من سلاسل الحبوسین - وکفل امورهم کما ہی عادته
 و نفوس ایشانرا از زنجیر گرفتاران نجات داد و خود متکفل امور ایشان شد چنانچہ عادت

باصفیاءه۔ و شرح صد و رهم کما هی سیرتہ فی

او باد و ستان خود است و سینه او شانرا منشرح کرد چنانچہ سیرت او با اولیاء

اولیاءه۔ و دعا ہمد الی حضرتہ۔ ثم تبادر الی فتح

خود است۔ و سوائے جناب خود ایشانرا بخواند باز برائے کشادہ در

الباب بر حمتہ۔ و ادخلہ فی زمرتہ۔ و الحکم بسکان

بر حمت خود جلدی فرمود و در گروہ خود ایشانرا داخل کرد و بسکان

جنتہ۔ و قیل دارکم ایتیم۔ و اہلکم و ایتیم۔ و جعلوا

بہشت لحق فرمود و گفتہ شد کہ بخانہ خود آید و اہل خود را ملاقات کردہ اید

من المحبوبین۔ و ہذا کلام من برکات محمد خیر الرسل

و از جملہ محبوبان گردانیدہ شدند۔ و این ہمہ از برکتہائے محمد خیر الرسل

و خاتم النبیین۔ علیہ صلوات اللہ و ملائکتہ و انبیاءہ

و خاتم الانبیاء است۔ برو درود خدا و فرشتگان و پیغمبران و تمام

و جمیع عبادہ الصالحین۔

بندگان نیک است۔

اما بعد۔ فاعلموا ایہا الطالبون المنصفون۔

بعد زین بدانید ایے طالبان و منصفان۔

و العاقلون المتدبرون۔ انی عبد من عباد الرحمن۔

و عاقلان فکر کنندگان کہ من بندہ ام از بندگان رحمان۔

الذین یجیئون من الحضرة۔ و یزولون بامر رب العزّة۔

آنانکہ از حضرت احدیت مے آیند و بامر الہی تازل مے شوند۔

عند اشتداد الحاجة - وعند شیعو الجهلات و
 ذنبتک سخت ضرورت شال پیش آمد و امور باطله و بدعتها شایع
 البدعات و قلّة التقوی و المعرفة - لیجددوا ما
 ے نشوند و تقوی و معرفت کم ے گردد تا تازه کنند آنچه کهنه شد
 اَخْلَقَ - و یجمعوا ما تفرّق - و یتفقّدوا ما افتقد - و
 و جمع کنند آنچه متفرّق گشت و گم شده را باز جویند - و
 ینجزوا و یوفوا ما وعد من رب العالمین - و کذا لک
 و عده خود را بنظهور رسانند - و ہم چنین من آدم و من
 جئت و انا اول المومنین - و انی بعثت علی رأس هذا المائة -
 اول المومنین هستم - و من بر سر صدی مبعوث
 المبارکة الربانیة - لاجمع شمل الملة الاسلامیة - و ادفع ما
 شده ام - تا که ملت اسلام را جمعیت بخشم و هر محمد
 صیل علی کتاب الله و خیر البریة - و اکسر عصا من عصی
 که بر قرآن و حضرت نبوی کرده شد آنرا دفع کنم و عصائی
 و اقیم جدرا ن الشریعة - و قد بیتت مرا سراً - و
 آنکس بشکتم که تافران است و شریعت را قائم کنم و من بارها
 اظهرت للناس اظهاراً - انی انا المسیح الموعود - و
 بیلین کرده ام و چنانچه شرط اظهار است ظاهر کردم و من مسیح موعود
 المهدی المعهود - و کذا لک امرت و ما کان لی ان
 و مهدی معهود هستم - و ہم چنین مرا حکم شد و مرا نه می سرزد که

اعصی امر ربی والحق بالجرمین۔ فلا تجلوا علی و
 نافرمانی حکم رب خود کنیم و بجرمان لاحق شوم۔ پس بر من جلدی
 تدبّروا امری حق التدبّر انکنتم متقین۔ وعسی ان
 کفید و اگر تقویٰ دارید در امر من تدبّر کنید ممکن است که
 تکذّبوا امرء و هومن عند الله۔ وعسی ان تفسقوا
 شما تکذیب کے کنید و او از خدا تعالیٰ باشد و ممکن است کہ
 رجلا و هومن الصالحین۔ و ان الله ارسلنی لاصلح
 شما کہے را فاسق گوئید و او صالح باشد۔ و خدا مرا برائے
 مفاسد هذا الزمن۔ و افرّق بین روض القدس
 اصلاح این زمانہ فرستاد تاکہ در باغہائے قدس و سبزہ
 و خضراء الدمن۔ و اری سبیل الحق قوما ضالین۔
 سرگین فرق کردہ بنایم و تاکہ راہ حق قومے را بنایم کہ راہ
 و ما کان دعویٰ فی غیر زمانہ۔ بل جئت کالربیع
 گم کردہ اند و این دعویٰ من بے وقت نیست بلکہ من پہچو آن
 الذی یطر فی اّیانہ۔ و عندی شہادات من
 باران بہاری آمدہ ام کہ در موسم و وقت خود می بارد۔ و نزد من
 ری لقوم مستقرین۔ و آیات بینات للبصرین۔ و
 از طرف رب من گواہی ہستند برائے قومے کہ حق را می جویند
 وجہ کوجہ الصادقین للمتفرسین۔ و قد جاءت
 و روشن نشانہا ہستند برائے آنانکہ می بینند و رؤے ہست انچو زوہائے صادقان برائے

آیام الله وفتحت ابواب الرحمة للطالبین - فلا تكونوا
 آنکه اهل فراست اند - و بر تحقیق روزی که خدا آمده اند و برائے طالبان در بایست
 اول کافر بها و قد كنتم منتظرین - این الخفاء -
 رحمت مفتوح شده اند پس از همه پیشتر شما کافر نشوید و شما انتظار می گردید
 فافتحوا العین ایها العقلاء - شهدت لی الارض و
 کجاست پوشیدگی در امر من پس چشم بکشاید ای عاقلان - زمین و آسمان گواهی من
 السماء - و اتانی العلماء الامناء - و عرفنی قلوب
 دادند و عالمان امین نزد من آمدند و دلهای عارفان مرا شناخت
 العارفين - و جرى اليقين فی عروق قلوبهم کافریة
 و یقین در رگهای دلهای شان چنان جاری شد که آب ریخت
 تجری فی البساتین - بیدان بعض علماء هذه
 در باغها جاری می باشند - مگر این است که بعض عالمان این
 الدیار - ما قبلونی من البخل والاستکبار - فما ظلمونا
 دیار از بخل و تکبر مرا قبول نه کرده اند - پس بر ما ستم
 ولكن ظلموا انفسهم حسداً واستعلاء - و رضوا
 نه کرده اند همه ظلم شان بر جان شان است که موجب آلی حسد و تکبر است
 بظلمات الجهل وترکوا علما و ضیاءاً - فتراکم الظلام فی
 و راضی شده اند بتاریکی جهالت و علم و نور را بگذاشتند - پس گرد آمد تاریکی در
 قولهم و فعلهم و اعیانهم - حتی اتخذ الخفافیش
 گفتار ایشان و کردار ایشان و وجود ایشان بحدی که شبیه با در دل

و کراً الجنانهم۔ وما قعد قارية على اغصانهم۔ و

آشیانہ گرفتند۔ و مرغ مبارک بر شاخہائے شان نہ نشست۔ و

کانوا من قبل يتوقعون المسيح على رأس هذه

پیش ازین امید داشتند کہ مسیح موعود بر سر این صلیب ظاہر

المائة۔ و يترقبونه كترقب اهله الاعياد او

خواہ شد۔ و انتظار او چنان می کردند کہ مردم انتظار ہلالہائے عید مینابند

اطائب المادبة۔ فلما حتم ما توقعوه۔ واعطى ما

یا انتظار الوان نعمت و عوالت می کنند۔ پس چوں طیار کردہ شد آنچه انتظار می کردند و دادہ

طلبوه۔ حسبوا كلام الله افتراء الانسان۔ و

شد آنچه می جستند۔ کلام خدا را افتراء انسان پنداشتند۔ و گفتند کہ این

قالوا مفترى يضل الناس كالشيطان۔ و طفقوا

شخص مفتری است ایچو شیطان مردم را گمراہ می کند۔ و شروع کردند

يشكون في شأنه بل في ايمانه۔ و كذبوه و

کہ در شان او شک می کردند بلکہ در ایمان او نیز ہم۔ و تکذیب او کردند و

فسقوه و كفروه مع مریديه و اعوانه۔ و انزل

او را فاسق گفتند۔ و نام او کافر نہادند و ہمچنین مریدان و انصار او را کفر منسوب کردند

الله كثير من الاري فما قبلوا۔ و اري التأييد

و خدا تعالی بسیارے از نشان ہا فرو آورد و پس قبول نکردند۔ و در ابتدا و انتہا

في المبادي والغاي فما توجهوا۔ وقالوا كاذب وما

تائید ہا فرمود مگر ہیچ توجہ نہ نمودند۔ و گفتند کہ دروغ گوست و

تائید ہا فرمود مگر ہیچ توجہ نہ نمودند۔ و گفتند کہ دروغ گوست و

تفکروانی مآل الکاذبین۔ وقالوا مختلف و ما

در انجام در و غلطیای فکرے نہ کردند۔ و گفتند کہ مفتری است و

تذکر و امن درج من المختلقین۔ والاسف کل

آنان را یاد نہ کردند کہ در حالت افترا نیز جہاں بگذاشتند۔ و تا مگر افسوس

الاسف انهم يقولون ولا يسمعون۔ و يعترضون

این است کہ این مردم بگویند و نمی شنوند۔ و اعتراض می کنند

ولا يصغون۔ و يلتمزون ولا يحققون۔ و حصص

و سوائے جواب گوش نمی دارند و عیب گیری می نمایند و تحقیق نمی کنند۔ و ظاہر

الحق فلا يبصرون۔ و اذارمو البري بافیکة

شد حق پس نہ می بینند۔ و چون ناکرده گناه را بہ تہمتہ متہم می کنند

فضحکوا و ما یبکون۔ ما لهم لا یخافون۔ ام لهم بس اوة

پس می خندند و نہ می گریند۔ چه شد اوشانرا کہ نمی ترسند۔ آیا در کتابها

فی الزبر فم لا یسئلون۔ و ما اری خوف الله فی قلوبهم

از مواخذہ بر دل داشته شدہ اند و باز پرس نخواہد شد۔ نہ می بینم خوف خدا در

بل هم یؤذون الصادقین ولا یبالون۔ ما اری

دلہائے ایشان بلکہ ایشان ایذا می دهند راستان را و بیجا پروا نمی دارند۔ نمی بینم

فناء صدورهم رحباً۔ و کمثلهم اختاروا صحباً۔ و

صحن سینہ ایشان را کشادہ و همچو خود دوستان خود چیدہ اند۔ عیب

یہمزون و یغتیبون و ہم یعلمون۔ ولا یتکلمون

مردم می کنند و غیبت می نمایند و می دانند کہ بد می کنیم۔ و کلام نہ می کنند

الا کطائر یخدق - او کمسلول یبصق - لا یبطنون
 مگر بچو آن پرندہ کہ سرگین خودی اندازد یا بچو آن مسلول کہ تن خودی افکند
 امرنا - ولا یعرفون سرنا - ثم یکفرون ویستون و
 از کار ما ایشان را هیچ آگاہی نیست و بر راز ما هیچ اطلاعی نماند - باز کافری گویند و دشنام
 یهدون من غیر فهم الکتاب - ولا کهریر الکلاب -
 می دهند - و بغیر فهمیدن کتاب بیہودہ گویا می کنند و نہ بچو سگانی کہ عوامی کنند
 وما بقی فیہم فهم یهدیہم الی صراط مستقیم - ولا خوف
 در ایشان آن فہم نماند کہ سوئے راہ راست ایشان را رہبری کند و نہ آن
 یجذبہم الی سبل مرضات اللہ الرحیم - ومنہم
 خوفی ماند کہ بجانب سبیل ہائے رضائے خداوند رحیم بگشند - بعض از ایشان
 مقتصدون - یکذبون ولا یعلمون - وبعضہم یکفون
 میانہ رو ہستند - تکذیب می کنند و نہ می دانند کہ کار و کردیم و بعض از ایشان
 الالسنۃ ولا یستون - وتجد اکثرہم متحشین علینا
 زبان بندی دارند و دشنام نمی دهند - و اکثر ایشان را خواہی یافت کہ بر ما
 و مکفرین ساتبین غیر خائفین - فلیبک الباکون
 بیچ دقیقہ غش گویا نمی گذارند کافری گویند و نمی ترسند - پس باید کہ گریہ کنندگان
 علی مصیبتہ الاسلام - و علی فتن ہذہ الایام - و
 بر مصیبت اسلام بگریند - و بر فتن ہائے این زمانہ ناله بکنند - و
 ائی فتنۃ اکبر من فتن ہذہ العلماء - فانہم ترکوا
 کلام فتنہ بزرگتر از فتنہ ہائے این علماء است - پس ایشان دین

الدین غریباً کشفہاء الکر بلاء۔ و انہا نار اذابت
 را بحالت غربت گذشتند همچو شہیدان کربلا و این آتش است کہ
 قلوبنا۔ و جنتبت جنوبنا۔ و ثقلت علينا خطوبنا۔
 دل مارا گراخت و پہلو ہائے مارا بشکست و کار ہائے مارا در مشکل انداخت
 و سر مت کتاب اللہ با حجار من جہلات الجاہلین۔
 و کتاب اللہ را بہ سنگ ہائے باطل سنگسار کردند
 و نری کثیر امنہم یخفون الحق ولا یجتنبون الزور
 و بسیاری را از ایشان مے بینیم کہ راستی را مے پوشند و همچو نیکان اند
 کالصلحاء۔ و تکذب السنتہم عند الافتاء۔ غشوا
 دروغ پر میز نمی کنند۔ و زبا نہائے شان فتوی ہائے دروغ می دهند۔ طبیعتہا
 طبائعہم بغواشی الظلمات۔ وقد مواحب الصلوات
 خود را پرودہ ہائے تاریکی پوشیدہ اند۔ و داند بخشش ہائے را بر محبت
 علی حب الصلوة۔ نبذوا القرآن وراء ظہور ہم
 نماز مقدم مے دارند۔ قرآن را از پے دنیا و خود پس پشت
 للدنیا الدنیة۔ و اما لوا طبائعہم الی المقنیات
 انداختند۔ و طبیعتہاے خود را سوئے ذخیرہ ہائے مادی
 المادیة۔ و اشتد حرصہم و نهمتہم و شغفہم بالذات
 میل داوند۔ و حرص و آرزو و رغبت شان سوئے لذتہاے فانیہ
 الفانیة۔ و جاوز الحد شغفہم فی الامانی النفسانیة
 بدرجہ نہایت رسید۔ و شدت حرص شان در آرزو ہائے نفسانی از حد متجاوز

مَا بَقِيَ فِيهِمْ عِلْمُ كِتَابِ اللَّهِ الْفَرْقَانِ - وَلَا تَقْوَى الْقُلُوبِ
 گشت - باقی نماند در ایشان علم قرآن شریف و نه پرهیزگاری و لها
 وَحِلَاوَةُ الْإِيمَانِ - وَتَبَاعَدُ أَمْعَالُ الْبِرِّ وَأَفْعَالُ
 و شیرینی ایمان - و از کارهای نیکی و کارهای رشد دور افتادند
 الرِّشْدِ وَالصَّلَاحِ - وَانْتَقَلُوا مِنْ سَبِيلِ الْفَلَاحِ إِلَى
 و از راه های نجات سوسه طریقهای تباهی منتقل
 طَرِيقِ الْطَّلَاحِ - وَعَادَ جَهَنَّمَ رِمَادًا - وَصَلَحَ فُسَادًا -
 شدند و از شوق دین شان خاکستر گردید و صلاح شان بفساد
 بَعْدُ وَامِنْ الْخَيْرِ وَالْخَيْرِ بَعْدَ مِنْهُمْ كَالْإِضْدَادِ - وَصَارُوا
 متبدل گشت - ایشان از نیکی دور شدند و نیکی از ایشان همچو ضدها دور شد - و
 لَا بَلِيسَ كَالْمُقَرَّنِينَ فِي الْإِصْفَادِ - وَانْجَذَبُوا إِلَى الْبَاطِلِ
 برائے شیطان چنان شدند که گویا در قید او مضبوط بسته شدند و سوسه باطل چنان
 كَأَنَّهُمْ يَقَادُونَ فِي الْأَقْيَادِ - يَخُونُونَ فِي فِتْنَاوَاهُمْ وَلَا
 منجذب شدند که گویا ایشان در قید کشیده می شوند - در تقوی یا خیانت می کنند
 يَتَّقُونَ - وَيَكْذِبُونَ وَلَا يَبَالُونَ - وَيَقْرَبُونَ حُرْمَاتِ
 و نه می ترسند و دروغ می گویند و پروا ندارند و اقدام بر گناه می کنند
 اللَّهُ - وَلَا يَبْعُدُونَ - وَلَا يَسْمَعُونَ قَوْلَ الْحَقِّ بَلْ يَسْرِدُونَ -
 و دور نه می مانند و سخن حق نمی شنوند بلکه می خواهند که
 أَنْ يَسْفُكُوا قَاعَهُ وَيَخْتَالُونَ - وَلَمَّا جَاءَهُمْ أَمَامُ بَمَا
 حق گو را بکشند و
 و چون انانیه آمد که مخالف

لا تهلوی انفسهم ارادوا ان یقتلوه و هم یعلمون - و ما کان لبشر
 نفس ایشاں بود خواستند کہ او را قتل کنند و هیچ نفسی بجز
 ان یموت الا باذن الله فکیف المرسلون - انه یعصم
 افکن رب نمی میرد پس چگونه مرسلان بمیرند - و خدا تعالی
 عبادہ من عنده ولو مکر الماکرون - یقولون نحن
 بندگان خود را نگه می دارد اگرچه مکر کنندگان مکر کنند - می گویند کہ
 خدام الاسلام وقد صاروا اعوانا للنصارى فی
 ما خادمان اسلام هستیم حالانکہ در عقائد خود نصاری را مدد
 اکثر عقائد ہم - وجعلوا انفسهم کعبالة لصائد هم -
 می دهند - و صیادان آن گروه را بجزو دایمی مدد می دهند
 یقولون سمعنا الاحادیث بالاسانید - ولا یعلمون
 می گویند کہ ما حدیثها را با سانیید شنیدیم و از معنی توحید
 شیئا من معنی التوحید - ویقولون نحن اعلم بالاحکام
 هیچ خبر نمی دارند - و می گویند کہ ما احکام شریعت
 الشرعیة - و ما وطئت اقدامم سکک الادلة الدینیة -
 را نمی دانیم و سال این است کہ قدم ایشاں در کجای ادله دینیة
 بطایرون فی الهوی کالحمام - ولا یفکرون فی ساعة
 نیفتاده است - بجز کبوتر در حرص و هوا می پرند و در ساعت موت فکر
 الحمام - یسعون لحطام یا نواع قلی - و یخربون کاهل
 نمی کنند برائے اندک نفس دنیا بعد بے قراری می روند - و بجز مسافران

النفاق رؤسهم من كل نفق - يقعون من الشدة على كل
 سرزائے خورا از سوراخا برعل مے آند و از شدت حوص بر هر پیل
 غصارة - ولو كان فيه لحم فارة - الا الذين عصمهم الله
 مے افتند اگرچہ در آن مویشے مرده باشد مگر کسانی که خدا ایشان را
 بایدی الفضل والكرامة - فاولئك مبرءون مما
 نگه داشت - پس ازیں محبوب بری هستند و بر ایشان
 قيل وليس عليهم شيء من العرامة - وانهم من
 تاوانے نیست و مغفرت شال حال
 المغفورين - ومن الفتن العظمى والافات الكبرى
 اوشال است - ویکے از فتنه های عظیم و آفتهاے بزرگ
 صول القسوس - بقسى الهمز واللمز كالعسوس - و
 حملہ پادریان است کہ بکاهنهای عیب گیری و نکته چینی همچو صیادے
 كلما صنعوا الجرح ديننا من النبال والقياس - بنوه
 می کنند - و همه آن تیرها و کمانها که برائے مجروح کردن دین ما ساخته اند
 على المكائد كالصائد لا على العقل والقياس - نبذوا
 همچو صید گیرنده بر فریبها بنیادش نهاده اند نه بر عقل و قیاس - حق را
 الحق ظهريا - وما كتبوا فيما دونوه الا امرا فریا - وقد
 پس پشت انداختند و در کتب خود بجز دروغ هیچ نوشتند و بر
 اجتمعت همهم على اعدام الاسلام - واتفقت آراءهم
 معدوم کردن اسلام همهتھائے ایشان مجتمع شدند - و برائے محو کردن

لمحو آثار سیدنا خیر الانام۔ و یدعون الناس الى
 خانهائے سیدنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اتفاق رائے ایشاں شد۔ مردم با
 اللطی والدرك۔ ناصبین شَرک الشَرک۔ و ما وجدوا
 سوائے دوزخ و باویہ می خوانند و دام شرک را گسترده اند۔ و بیج مکرے
 کید الا استعمالوه۔ و ما ذالوا جهداً الا بذلوه۔ استخرت
 نیافتند مگر آتزا استعمال کردند و نہ کوششے مگر آتزا خرج کردند۔ جنگ
 حربهم۔ و کثر طعنهم و ضربهم۔ و نعت کو سآتم۔ و
 ایشاں گرم شد۔ و طعن و ضرب ایشاں بسیار شد۔ آوازہ نقاره شان و آواز
 صاحت من کل طرف بوقا تم۔ و جالت خيولهم۔
 بوق شان از ہر طرف بلند گردید۔ و اسب ہائے شان جولان کردند
 و سالت سیولہم۔ و سعوا کل السعی حتی جمعوا عسا کر
 و سیلہائے شان روان شدند۔ و چنداں کوشش کردند کہ شرط کوشش است
 الاحاد۔ و رفوار ایات الفساد۔ و صُبت علی المسلمین
 تا مجہدے کہ لشکر ہائے الحاد را جمع کردند و رایت ہائے فساد را بلند کردند
 مصائب و خربت تلك الربوع۔ و اهدیت لسقياها
 و بر مسلمانان مصیبتہا ریختہ شد و ایں قصر و کاخہا خراب شدند۔ و برائے آب
 الدموع۔ و کثر البدعة و ما بقی السنة ولا الجماعة۔ و
 نوشی شان اشکها بطور ہدیہ فرستادہ شدند۔ و بہت بکثرت شدہ و نہ سنت باقی ماندہ
 رفع القرآن و ضاقت عن صونه الاستطاعة۔ فحاصل
 و نہ جماعت۔ و قرآن برداشته شد و نگہداشت آن در وسعت اختیار نماند۔ پس حاصل

الکلام۔ ان الاسلام مِلّی من الالام۔ ولاحاطت به
 کلام این است کہ اسلام از دودها پر کرده شد و دائره تاریخی بر
 دائره الظلام۔ واری الزمان عجائب فی نقض اسواره۔
 محیط شد۔ و زمان در شکستن دیوارهای اسلام کار عجیب نمود
 و اسال الدهر سیولا لتغیة آثاره۔ واکمل القدر امره
 و زمان برائے محو کردن آثار او سیلها جاری کرد و قضاء
 لاطفاء انواره۔ ولما کان هذا من المشیة الربانیة۔
 و قدر امر خود را برائے اطفاء نور او بحال رسانید و چونکہ این همه
 مبنیاً علی المصالح الخفیة۔ فما تطرق الی عزم العدا
 بارادہ الہی بود و بر مصلحتہائے پوشیدہ بنا می داشت لهذا در قصد
 خلل۔ ولا الی ایدیہم شلل۔ ولا الی السننہم قلل۔
 دشمنان پیچ غل و واقع نشدند دستہائے شان شل گشتند و نہ زبانہائے شان
 وکان من نتائجہ ان الملة ضعفت والشریعة اضمحلت وجرفتمہا
 کند شدند۔ و از نتیجہ ہائے آن این بود کہ شریعت نابود شد و
 المجارف۔ حتی انکرها العارف۔ وکثر اللغو وذهب
 او را بیل ہا از بن برکنند تا بحدی کہ چشم عارفان او را نشاخت و
 المعارف۔ باخت اضواءہا۔ وناعت انواءہا۔ و دیس
 امور بہبودہ بسیار شدند و معارف را نشانے نماند و در روشنی ہائے او فتور
 الملة و طالت لا واءہا۔ وکان هذا جزاء قلوب
 آند و ستارہ ہائے او دور شدند۔ و ملت اسلام زیر پا کوفتہ شد و سختی آن زیادہ

مَقْفَلَةٌ - واثام صد ورمغلقة - فان اکثر المسلمين -
 شد و این همه پادشاهان و پادشاهان بود که بر خود قفس می داشتند و جزائے آن
 فقد و اتقواهم - و اغضبوا مولا هم - و تری کثیرا منهم
 سینہ با بود که بند بودند چرا که اکثر مسلمانان پر میرگاری خود را گم کردند و مولائے خود را
 شخفهم حب الاموال و العقار و العقیان - و ملک
 رنجانیدند - و بسیارے را از ایشان می بینی که فریفته محبت مال و زمین و زر هستند و
 فوادهم هوی الاملاک و النسوان - و قلب قلوبهم
 خواہش اطاک و زن با مالک و لہائے ایشان شد و گردش داد و دہائے ایشان را
 لموعة امرتها فشغلوا بها عن الرحمن - و تری اکثرهم
 مودتش برکتہائے آن یعنی می خواہند کہ در آن مال با برکت و زیادت شود پس ازین باعث از
 اعتضد و اقربة الملحدين - و انقادوا کقود لسیر
 رحمان دور افتادند - و می بینی اکثر ایشان را کہ مشک محمدان بپاؤ آورخته اند و
 الکافرين - و حسبوا ان الوصولة الى الدولة طرق
 سیرت کافران را و همچو اسب رام شونده مطیع گشتند و خیال کردند کہ وسیلہ سوائے دولت طریقہائے
 الاحتیال او القتال - و زعموا ان النبالة لا یحصل الا بالنبال
 جیلہ گری است یا جنگ و پیکار و گمان کردند کہ همه بزرگی و فضل در تیرا یعنی جنگ
 فلیس عندهم تدبیر تأیید الملة - من غیر سفک الدماء
 کردی است پس نزد ایشان تدبیر تأیید ملت بجز خونریزی بد تیغها و نیزه با
 بالمرهقات و الاسنة - و یستقرون فی کل وقت
 بطریقے دیگر نیست و در ہر وقت می جویند کہ کدام موقع می آید

مواضع الجهاد - وان لم يتحقق شروطه ولم يامر به
 که جهاد کنیم - اگرچه شرطهای جهاد متحقق نشوند و کتاب خدا
 کتاب رب العباد - ومن المعلوم ان هذا الوقت ليس
 برائے جنگ کردن اجازت ندهد - و معلوم است که این وقت
 وقت ضرب الاعناق لا شاعة الدين - ولكل وقت
 وقت جنگ و خونریزی برائے دین نیست - و برائے هر وقت
 حکم آخر فی کتاب المبين - بل يقتضی حکمة الله
 در قرآن شریف حکم علیحدہ است - بلکه درین زمانہ حکمت الهی
 فی هذه الاوقات - ان یوتد الدين بالجمع ولا یأت
 تقاضای فرماید که تأیید دین به دلائل و نشانها کرده شود -
 و تُنقذ امور الملة بعین المعقول - و یتمن النظر فی الفروع
 و امور ملت پنجم معقولیت تحقیق کرده شوند - و در فروع و
 والاصول - ثم یختار مسلك یمهدی الیه نور الالهام
 اصول نظر را دوانیده شود باز آن مسلك اختیار کرده شود که الهام الهی
 ویضعه العقل فی موضع القبول - وَأَنْ یَعْدَ عِدَّةً مِثْلَ
 سوائے آن راه نماید و عقل او را در موضع قبول نهد - و برائے مقابله مخالفین
 مَا اتَّخَذَ الْأَعْدَاءُ - وَ یُقِلُّ السَّیْفَ وَ یَجِدُ الدَّهْلَ - وَ
 همچو آن طیارای کرده شود که دشمنان کرده اند و شمشیر را کند کرده شود
 یُسَلِّکَ مَسَلِّکَ التَّحْقِیْقِ وَ التَّدْقِیْقِ - وَ تَشْرَبُ الْمَکَّسَ
 و عقل را تیز کرده شود و مسلك تحقیق و تدقیق اختیار کرده شود و ازین

الدهاق من هذا الرقيق - فان اعداءنا لا يسئلون
 شراب پیار مانے پر نوشیدہ شوند - چراکہ دشمنان ما برائے مذہب
 النواحل للنحلة - ولا يشيعون عقائدہم بالسیوف
 شمشیرمانی کشند و عقائد خود را بہ شمشیر و نیزہ مانے
 والاسنة - بل يستعملون ما لطف ودق من انواع
 نہ می کنند بلکہ باریک در باریک فریبہا برائے ثبات دین خود
 المكائد - وياتون في صور مختلفة كالصائد - وكذلك
 احتمال می کنند دامچو صیاد در مختلف صور تہا می آیند - و همچنین
 اراد الله لنا في هذا الزمان - ان نكسر عصا الباطل
 خدا تعالی دریں زمانہ ارادہ فرمودہ است کہ عصائے باطل را بپران
 بالبرهان - لا باللسان - فارسلنی بالآیات لا بالمرهقات - وجعل
 بتعلیم نہ نیزہ - پس خداوند تعلقے بہ نشانہا مرا فرستاد بہ تیغہا
 قلمی و کلمی منبع المعارف والنكات - وما اعطاني سيفاً و
 نفرستاد و قلم مرا و کلمات مرا چشمہ معارف و نکتہ ہا کرد و مرا تیغ و سنان نداد
 سناناً - واقام مقامهما برهاناً و بیاناً - ليجمع على يدني
 و بجائے آن برہان و بیان عطا فرمود تا کلمہ مانے متفرقہ را جمع کند - و
 الكلم المتفرقة - وينظم لي الامور المتبددة - و
 امور پریشان را در سبک انتظام بکشد و دلہائے لرزیدہ را تسکین
 يسكن القلوب الراجفة - ويُبكت اللسنة المرجفة -
 بخشد و زبان مانے در رخ گویندہ را لاجواب کند - و دل مانے

وینیر الخواطر المظلمة - و یجداد الادلة المخلقة - حتی
تاریک را روشن کند - و دلائل کہنہ را تازہ گرداند - تا آنکہ هیچ
لا یبقی امر غیر مستقیم - ولا نہج غیر قویم - فحاصل القول
امر غیر مستقیم نماند - و هیچ راہ کج نماند - پس حاصل کلام این است
ان البیان والمعارف من معجزاتی وان مہفاتی آیاتی و کلماتی و
کہ بیان و معارف از معجزات من اند و شمشیرهای من نشانهای من و کلمات من
کنت دعوت بعض اعدائی لاراءة هذه المعجزة - لعل الله یشرح
اند و من بعض دشمنان خود را برائے نمودن این معجزات خواندم تا مگر شرح صدر
صدورهم و یجعل لهم نصیباً من نور المعرفة - فقلت انکم تم
ادشنان را بیسراید یا از معرفت نصیب اوشانرا حاصل شود - پس گفتم اگر
منکرون باعجازی - و تصولون علی کالغازی - و تظنون
شما ازین معجزہ من منکر هستید و همچو غازیان حلہ می کنید - و گمان
انکم اعطیت علم القرآن - و بلاغة سبحان - فتعالوا
شما ایی است کہ شمارا علم قرآن و فصاحت سبحان داده شدہ است - پس
ندع شہد اونا و شہدکم - و علماءنا و علماءکم - ثم
بیائید مامی خوانیم گواہان شمارا و گواہان خود را و عالمان شمارا و عالمان خود را
نقعد مقابلین - و نکتب تفسیر سورة مرتجلین -
بلز بالمقابلین نشینیم و بطور بدیہہ تفسیر سورۃ می نویسیم -
منفردین غیر مستعینین - فما کان احد منهم ان یقبل
و بذات خود می نویسیم و از کس مدد نمی جوئیم پس بحال ہیچکس از ایشان

المشروط المعروض - ويتبع الامر المفروض - ويقعد بحذائي -
 نبود که این شرط قبول کند و این امر قرار داده را پیروی نماید - و برابر من نشیند -
 و یملی التفسیر کاملانی - بل جعلوا یکیدون لیطفئوا
 و همچون در عربی تفسیر نویسد بلکه طریق مکاری اختیار کردند - تا
 النور - و یکذبوا الماموس - و کان احد منهم یقال له
 نور را محسوم کنند و مامور را کاذب ظاهر کنند - و یکی از ایشان بود که
 مهر علی - و کان یزعم اصحابه انه الشیخ الكامل و
 مهر علی نام داشت و اصحاب او گمان بردند که او شیخ کامل و ولی جلی
 الولی الجلی - فلما دعوته بهذه الدعوة - بعد ما اذعی
 است - پس هرگاه من او را باین دعوت خواندم بعد از آنکه او
 انه یعلم القرآن و انه من اهل المعرفة - ابی من ان
 دعوتی کرد که من قرآن می دانم و اهل معرفت ام - ازین امر انکار
 یکتب تفسیرا بحذاء تفسیری - و کان غبیا ولو کان کالهمدان
 که در مقابل من تفسیر بنویسد - و در اصل غیبی بود و دانستند
 او الحریزی - فما کان فی وسعه ان یکتب مکمل تحریری - مع
 نبود و در طاقت او نبود که این چنین تفسیر در فصیح عربی تواند
 ذالک کان یخاف الناس - و کان یعلم انه ان تخلف فلا غلبة
 فشت و نیز از مردم می ترسید و می دانست که اگر تخلف در زید پس نه
 ولا یجاس - فکاد کیداً او قال انی سوف اکتب التفسیر
 بودا غلبه است و نه خشم را ازین آوازه رسد پس کبره اندیشید و گفت

كما اشير ولكن بشرط ان تبأحثنى قبله بنصوص
 که من تفسیرے نویسم لیکن بدین شرط کہ اول بامن از رُوسے قرآن و
 الاحادیث و القرآن - و یُحکم من کان لك عدوا واشد
 حدیث بحث کرده شود و آنکس را حکم مقرر کرده شود کہ
 بغضاً من علماء الزمان - فان صدقنی و کذبک بعد سماع
 ترا سخت ترین دشمنان است پس اگر آن شخص تصدیق من کرد و
 البیان فعلیک ان تبأیعی بصدق الجنان - ثم نکتب
 تکذیب تو نمود پس لازم خواهد بود کہ بصدق دل بیعت من کنی باز
 التفسیر ولا نعتذر ونترك الاقاویل - و انا قبلنا
 ما تفسیر خواهیم نوشت و عذرے نخواهیم کرد و ما شرط تو
 شرطک و ما زدنا الا القلیل - هذا ما کتب الی
 قبل کردیم و زیاده نہ کردیم مگر اندک - ایی است کہ سوئے من
 وطبعه و اشاع بین الاقوام - و اشتہر انه قبل الشرائط
 نوشت و طبع کرد و شائع کرد و شہرت داد کہ او شرط را قبول
 و ما کان هذا الا کید الاغلاط العوام - ولما جاءنی
 کرده است حالانکہ صرف این فریب بود تا عوام را در غلط اندازد و
 مكتوبه المطبوع - و کیده المصنوع - قلت انا لله و
 ہر گاہ نامہ مطبوعہ او و کمر مصنوعہ او مرا رسید - لغتم انا لله و بر آنچه
 لعنت ما اشاع - و تأسفت علی وقت ضاع - ثم انه
 شائع کرد او لعنت کردم و بر ضائع شدن وقت دریغ نمودم باز مکرے

❦ اراد من ذالك الرجل محمد حسين البتالوی - من

استعمل كيدا آخر- ورحل من مكانه وسافر- ووصل لاهور

دیگر بکار آورد و از ہائے خود کوچ کردہ و سفر اختیار نمود و بہ لاہور آمد

وأثار النقع كالثور- وارجفت اللسنة انه ما جاء الا ليكتب

و برانگیخت غبار مانند ثور و بہ دروغ مشہور گردید کہ برائے تفسیر نوشتن در

التفسير في الفور- فلما رثيت انهم حسبوا الدودة

لاہور آمدہ است - پس چون دیدم کہ اہل مردم کرے - را

ثعباناً- والشوكة بستاناً- قلت في نفسي ان نذهب الى

از دہائے تصور کردہ اند و خارے را بستانے گمان بردہ اند در

لاهور فاي حرج فيه- لعل الله يفتح بيننا ويسمع

دل خود گفتم کہ اگر ما نیز ہم بہ لاہور رویم کدام حرج است - تا شاید

الناس ما يخرج من فينا وفيه- فشاورت صحبتي في

خدا در ما حکم کند و مخلوق را ازالہ سخنہا آگاہ کند کہ از دہن ما و دہن

الامر- وكشفت عندهم عن هذا السر- واستطلعت

او بر آیند پس دریں امر بہر دوستان خود مشورہ کردم و این را زہر ایشان کشووم و

ما عندهم من الرأي- وسردت لهم القصة من

از ایشان آگہی خواستم کہ دریں رائے شان چیست و تمام قصہ از اوّل تا

المبادئ الى الغاي- فقالوا لا نرى ان تذهب

آخر بر ایشان خواندم - پس در جواب گفتند کہ نزد ما حاجت

الى لاهور- وإن هو الا محل الفتن والجور- وقد

نیست کہ بہ لاہور روی و آنجا بجز فتنہ و ظلم چیزی نیست و ظاہر

تبیّن انه ما قبل الشر وط- واری الضمور والمقوٹ- و
 شده است کہ این شخص بشرط ما قبول نکرد- ولاغری نمود و ہمچو شتر لاغر ظاہر شد- و
 تشط بد مہ و ما آری سبیل الخلاص الا الشحوط- و هبط
 در خون خود پلید و بجز دوری سبیل رہائی ندید و ستم کرد و کفران نعمت نمود-
 و غمط- و ما ذبح کبش نفسه و ما سبط و ما قبط- و انا سمعنا
 و نفس خود را ذبح نکرد و نہ موہائے او بر کند و نہ پایائے او
 انه ما جاء بصحة النية- وليس فيه راحة من صدق
 جهت کشتن بست و ما شنیدیم کہ او بصحت نیت نیامده است و یک ذرہ
 الطوية- هذا ما رأينا والامر اليك- والحق ما اراك الله
 صدق در دل او نیست این رائے ماست و اختیار در دست قسمت و حق
 و ما رأيت بعينيك- وكذا لك كانت جماعتی يمنعونني و
 ہماں است کہ تو بہ بینی- و ہم چنین جماعت من این جوش
 يردعونني- ويصرون على ويكفونني- حتى تلويت
 مے داشت کہ مرا منع مے کردند و باز مے داشتند- تا بحدے کہ اعراض
 عما نويت- و حُبب الي راہم فقبلت و ما ابيت- و تركت
 کردم از نیتے کہ کرده بودم و مرا رائے شال پسند آمد- پس ہماں
 ما اردت- و طويت الكشح عما قصدت- ثم طفق
 رائے اختیار کردم و انکار نکردم و ترک کردم آنچه مے خواستم- باز
 المخالفون يمدحونه على فتح الميدان- و يطيطرونه
 شروع کردند مخالفان کہ تعریف او بر فتح میدان مے کردند- و بغیر

من غیر جناح العرفان - وکانوا یکذبون ولا یستحیون -

پرہائے معرفت او را پرانیدند و بودند کہ دروغ بے گفتند و حیا

و یتصلفون ولا یتقون - ویفترون ولا یستہون - وینسبون

نہ کردند ولاف می زدند و نمی ترسیدند و افترا بے کردند و باز نہ

الیہ بحار محمد ما استحقھا - و اباکار معارف ما

آمدند و بسوئے او آن دریا ہائے محمد را بہ دادند کہ اوستی آنہا ندارد و آن اباکار

استرقھا - وکانوا یسبون فی کماہی عادة السفہاء - وینکر فی

معارف را بوسے فسوب می کردند کہ او آنہا را بکینگی نہ گرفتہ است و بودند کہ دشنام می دادند

بأقبح الذکر وبالاستہزاء - ویقولون ان هذا الرجل

مرا - چنانچہ عادت سفہا است و مرا بہ بدترین طریقہ و باستہزا یاد می کردند و می گفتند کہ این شخص

ہاب شیخنا و خاف - واکلہ العرب فما حضر المصاف -

از شیخ ما ترسیدہ است و ہیبت شیخ ما او را بخورد از ہمیں مسبب حاضر مباحثہ نشدہ است

وما تخلف الا الخطب خشی - و خوف غشی - ولو بارز

و تخلف او از وجہ این کلمہ بزرگ است کہ او را ترسانید و نیز آن خوفیست کہ بر دطاری شد

لکلمہ الشیخ بأبلغ الکلمات - وشیخ رأسہ بکلام ہو

و اگر برائے مباحثہ بیرون آمدے شیخ ما بفضیح ترین کلمہا او را خستہ کردے و بکلمے مر او شکستہ کہ در

کالصفات فی الصفات - وکذا لک کانوا یهذرون -

صفات ہمچو شکستہ روشن و سپید است - و ہمچنین بودند کہ بہودہ گوئیہا بے کردند و استہزای نمودند

و یستہزون بی ویستون - وواللہ لا احسب نفسی الا

و دشنام می دادند - و بخدا کہ من نفس خود را نمی شمارم مگر

مَکِیَّتِ تَرَبَّ - اَو کَبِیَّتِ خُرَبَّ - وَالتَّاسِ یَحْسِبُونِی
 ہجو آں مردہ کہ برو خاک انداختہ باشند یا ہجو آں خانہ کہ او را خراب کردہ باشند - و مردم مرا
 شیئاً و لستُ بشیء - و مَا اَنَا اِلَّا لِرَبِّیْ کَفِیٌّ - و مَا کَانَ لِی
 پیروی می شمارند و من چیز سے نیستم - و من نیستم مگر برائے خداوند خود، ہجو سایہ و این کار من نبود
 اِن اَبَارِزِ وَاَدْعُو الْعِدَاءَ - وَلَکِنَّ اللّٰهَ اَخْرَجَنِیْ لِهٰذَا الْوَعٰی -
 کہ من بمیدان مباحثہ بیرون آیم و دشمنان را دعوت کنم مگر خدا برائے این جنگ مرا بیرون آورد -
 و مَا رَمِیْتُ اِذْ رَمِیْتُ وَلَکِنَّ اللّٰهَ رَمٰی - و لٰی حِبَّ قَدِیْسٍ
 و من ہر تیرے کہ می اندازم نے اندازم آں تیر را بلکہ خدائے من نے اندازد - و مرا دوستی قادر است
 وَاعَانَتْہُ تَکْفِیْنِ - و مَتَّ فُظْہَرُ الْحَبِّ بَعْدَ تَجْہِیْزِیْ و
 و ادا دہ او مرا کافیست - و من مردم پس ظاہر شد آں دوست بعد تجہیز و تکفین
 تَکْفِیْنِ - و وَهَبَ لِیْ بَعْدَ مَوْتِیْ کَلَامًا کَالرِّیَاضِ - و قَوْلًا
 من - و بخشید مرا پس از مردن من کلامی کہ ہجو روضہ ہا است - و سخن
 اَصْفٰی مِنْ مَّاءٍ یَسِیْحُ فِی الرِّضَا ضِ - و حِجَّةٌ بِالْغَةِ تَلْدَغُ
 عطا کرد کہ آں ازال آب صافی تر است کہ بر زمین سنگریزہ ہا جاری می باشد - و مرا آں
 الْبَاطِلُ کَالنُّضْنِاضِ - و کُلُّہَا مِنْ رَبِّیْ و مَا اَنَا اِلَّا خَاوِی
 حجت بالغہ داد کہ باطل را چنان می گرد کہ مارے ہلک انسان را - و این ہمہ از پروردگار من است
 الْوَفَاضِ - و اَمَرْتُ اِنْ اَنْفَقَ هٰذِهِ الْاَمْوَالُ عَلٰی الْاَوْفَاضِ -
 و من تو کش خود خالی می دارم - و من حکم دادہ شدہ ام کہ این مالہا را بر ہر قسم مردم خرچ
 و اِنْ اَمْرٌ جَدِّ رَانَ الْاِسْلَامَ قَبْلَ الْاِنْقِضَا ضِ -
 کنم - و دیوار ہائے اسلام را قبل از افتادن آنها از سر نو مرمت نمایم

ومن بآرزنی فقد بآرز الله رب العالمین - وما جئت
 و هر که بمقابله من بیرون آمد پس او بیرون نه آمده است مگر بمقابله خدا تعالی - و من نیامده ام
 الا بزی المساکین - وما اَجِزُ حَزَنًا من حولی - ولا بطنًا
 مگر بر پیرایه مسکینان - و من هیچ زیننه بلند را از قوت خود قطع نمی کنم و نه زیننه نشیب را
 من جولی - بل معی قادر یواری عیانه - و یری برهانه -
 به طاقت خود می نوروم بلکه با من قادر یست که وجود خود پوشیده می دارد و برهان خود می نماید
 فلاجل ذلك تحامت العدا عن طریق - وقطعت النور
 پس همین سبب است که دشمنان از راه من دور می مانند و بسیار گردنها و چنبر گردنها که
 والا عناق من منجینی - وما لاحد بمقاومتی یدان -
 از منجین من پاره پاره شدند - و هیچکس را بمن تاب بمقابله نیست
 و یدی هذه تعمل تحت ید الله الرحمان - نزلت علی
 و نه قوت برابر ایستادن - و این دست من زیر دست خدا تعالی کار می کند - بر من آن
 بركات هی حرز للمصالحین - فجمعت بها النفسی التحصین
 برکتها فرو داده اند که برائے نیکوکاران در حکم تعوید اند - پس فراهم کردم بآن برکتها برای
 والتحسین - ومن نوادر ما اعطی لی من الکرامات - ان
 نفس خود حسن حسین را و نیز حمد و ثنایا - و از عجائب عنایات خداوندی و کرامات او
 کلامی هذا قد جعل من المعجزات - فلو جهز
 این است که کلام من بطور معجزه گردانیده شده - پس اگر بادشاه
 سلطان عسکر امن العلماء - لیبارزونی فی تفسیر
 لشکر از علماء طیار کند تا در تفسیر قرآن و بلاغت و فصاحت

القرآن و مُلم الانشاء۔ فوالله انی ارجو من حضرة الکبریاء۔
 بامن مقابلہ کند۔ پس بخدا من از جناب او امید دارم

ان يكون لى غلبة وفتح مبین على الاعداء۔ ولذا لك
 که غلبه و فتح بر دشمنان مرا باشد و از بهر همین شائع
 بثبت الكتب واشعت الصحف النخب فى الاقطار۔
 کردم کتابها را و فرستادم رساله های فصیح و بلیغ را در هر طرف
 وحثت على هذا المصارعة كل من يزعم نفسه من
 درائے کشتی کردن آن همه را ترغیب دادم که گمان مے کنند که
 ابطال هذه المضمار۔ وما كان لاحد من علماء هذه
 از بهادران میدان اند و هیچکس را از علمائے این دیار
 الديار۔ ان يبارزنى فيما دعوتهم باذن الله القهار۔
 یا رانے این امر نیست که بمقابلہ من در آن امور که من باذن الهی دعوت کرده ام
 فما انت وما شانك ايها المسكين الجولوى۔ انتغاوى
 بیروں آئند۔ پس تو چیستی و شان تو چیست اے مسکین گولڑوی۔ آیا بر من
 على باحلاط الزمر و اوباش الناس ايها الخوى۔ ايها
 بچند مجهول الحال مردم و اوباش آنها تاخت مے کنی۔ اے غافل
 الخافل اعلم ان السماء اهدتك الى لتكون نموذج عبدة
 بدال که آسمان ترا بطور ہدیہ پیش من آورده است تاکہ بر زمین
 فى الارضين۔ و قل ذلك الى القدر ليرى الناس ربى قد مرا
 نمونہ عبرت شوی و قصداء و قدر ترا سوئے من کشیدہ است تا خدا

المقبولين - وانا اذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح

قدر مقبولان بناید و ما چون بصحن قوے فرو دے آئیم پس صبح آن مردم

المنذرين - ايها المسكين لا تقل غير الصدق - ولا

که انداز شان مقصود می داریم بد صباحه می باشد - اے مسکین بجز راستی چیزی مگو -

تشهد لغير الحق - واتق الله ولا تكن من المجترئين -

و بجز حق هیچ گواهی مده - و از خدا ترس و دلیری مکن -

اعنت تجد في نفسك قدرة على تفسير القرآن - برعايت

آیا در نفس خود قدرت می یابی که تفسیر قرآن برعایت

ملح الادب ولطائف البيان - سبحان ربی ان هذا

بلاغت و لطائف بیان بنویسی - سبحان الله این دروغی

الا كذب مبين - وانت تعلم مبلغ علمك وتعلم علم

صریح است - و تو خود می دانی که چه قدر علم تست -

من معك ومن تبعك ثم تدعى الفضل كما لما كرين -

و چه اندازه علم کسان است که نزد تو هستند یا پیروی تو کنند باز دعوی فضل و

ويعلم العلماء انك لست رجل هذا المیدان - ولکنهم

کمال میگویند و علماء می دانند که تو مرد این میدان نیستی مگر ایشان عیب تو

يکتون عوارك كما يكتن الداء الدخيل ويسعى للمكتمان -

می پوشند همچو کسی که اندوختنی بیماری را می پوشد و برائے پوشیدن سعی کرده می شود -

فحاصل الكلام - انك لست اهل هذا المقام - وما

پس حاصل کلام این است که تو اهل این مقام نیستی - نه بطور

علمك الله العلم والادب من لدنه موهبة - وما
 موهبت علم را از خدا یافتی و نه بطور کسب - ذخیره
 اقتنيت المعارف مكتسبة - ومع ذالك لما حلت لاهور -
 آن کردی - و باوجود این چون به لاهور آمدی دعوی کردی که گویا
 ادعيت كانك تكتب التفسير في الفور - تعامیت او ما رثیت عند
 بلا توقف تفسیر خواهی نوشت بعد از حدود در گذشتی پس دیده و دانسته خود را
 غلوا نك - وفعلت ما فعلت وسدرت في خيلائك - و خدعت
 که ساختی یا خود ندیدی و کردی آنچه کردی و بنام تر بیباکی تکبر خود نمودی و مردم را بغلط
 الناس با غلوطاتك - و لو نتمم بالوان خز عبيلا تك - و خدعت
 بیا بیبانه خود قریب دادی - و گفتند باطل خود را گنیم کردی - فریب بر
 كل الخدع حتى اجاح القوم جهلا تك - و اهلك الناس
 فریب کردی و با باطل قوم را از بیخ بر کنیدی - و مارهای تو مردم
 حیوانك - ثم ما تركت دقيقة من الاغلاظ والازدراء -
 را هلاک کردند - باز با این همه از سخت گوئی و عیب گیری هیچ دقیقه نگذاشتی -
 وتفردت في كمال الزراية والسب والهذرو الاستهزاء -
 و در بد گفتن و دشنام دادن و تراژ خانی و استهزاء و بیگانه بر آمدی -
 وما قصدت لاهور الا لطبع في محامد العامة - ولتعد
 و قصد لاهور بدین طبع کرده بودی که مردم تعریف تو کنند و ترا از
 في اعينهم من حماة الملة - ومن مواسي الدين ومعالج
 حامیان ملت و از جمله درو خوانان دین و چاره گران این غم

هذه الغُنة - ببذل المال والهِمة - ولعلك تأمن
بشمارند - و بخرچ مال و همت تعریف کرده شوی و تاکه بدین سفر
بهذا القدر حصاً دالالسة - ولا تُسْهِقْ بالتبعة و
از ملامت زبانها در امن بمانی - بیج عتابی و انجم بد لائق حال تو
المعتبة - ولیحسب الناس كأنك مُنزه عن معدرة
نشود و تاکه مردم بدانند که گویا دامن تو از عیب بکنت و عدم
اللكن - ولست کعین فی رجال اللسن - ولیظن
قدرت بر تقریر پاک است و همچو نامردی نیستی در مردان زبان آوری و تا
العامۃ الذین هم کالانعام - انک رزقت من کل علم
عام مردم که همچو چارپایان هستند گمان کنند که گویا از هر قسمی علم ترا داده اند
وانعمت من انواع الانعام - واعطیت بصیرة تذکر
و بافادع العام ترا مخصوص فرموده اند و آن بصیرت داده شدی که
منتهی العرفان - واصابة تکمل دائرة البیان - و
انتہائی مرتبه معرفت است و آن راسی صائب که دائره بیان را مکمل می کند و
فهما کفهم ذواذ عن الزیغ والطغیان - وعقلا کباری
آن فهم داده شدی که رفع کننده کجی و طغیان است و آن عقل که پرندگان
یصید طیر البرهان - ونظام مؤیداً بالحجج القاطعة
برهان را همچو باز شکار میکند و آن نطق که به مجتہدای قاطعه تأیید یافته
المنيرة - ونفساً متحلیة بأنواع المعارف وحسن السیرة -
است و آن نفس که با انواع معارف و حسن باطن آراسته است -

و توفیقاً قائداً الى الرشيد والساد - والهاماً مغنياً
و توفیق کہ سوئے ہدایت بخش و الہامی کہ
عن غیر رب العباد - ثم ما بقى منك من تحميدك -
از غیر خدا مستغنی سازد - باز هر چه از خود ستائی تو باقی مانده بود
کمله صحبتك في تائيدك - وأنشد الاشعار في ثناءك -
دوستان تو آنرا بحال رسانیدند و شعرا در تعریف تو خوانده شدند -
وما ترك دقيقة في اطراءك - ثم سبتوني وحقروني
و در تجاوز از حد در صفت و شنائی تو هیچ دقیقه نگذاشتند باز بعد از بلند کردن تو
بعد رفعك و اعلاءك - وكانوا لا يلاقون احداً ولا
مرا دشنام دادند و بد تحقیر یاد کردند و بودند کہ بہر کہ ملاقاتی می شدند
يؤا فون رجلاً الا ويذكروني عندهم استخفاً - و
و ملاقات می نمودند مرا بہ تحقیق یاد می کردند
اكلوا الحسى بالغيبة فما اكلوا الا سقار عافا - فلما بلغت
با گلہ گوشت من بخورند پس نخوردند مگر زہر لہلہ را و ہر گاہ کہ
اھانتہم منتہاھا - و کلمنی کلمہم بمدیھا - و وصل
تو بہن شان بانتہا رسید و کلمات شان مرا بکار دہاختہ کردند و امر
الامر الى مداھا - ورئیت انہم جاروا کل الجور - واتادوا
تو بہن تا بغایت رسید و دیدم کہ ایشان بدرجہ کمال ظلم کردند - و پیچ
کالتور - وتركوا طریق الانصاف - و سلکوا مسلك
گاؤ گرد برانگیختند و طریق انصاف گذاشتند و راہ ظلم اختیار کردند

الاعتساف - وکثر الهذر والهدیان - و مُلِثْتُ
و بیهوده گوئی شان بسیار شد و با کلمه های دُشنام دهی
بکلمات السب القلوب والاذان - و تاهت الخیالات
دل ها و گوش ها پر شدند و خیالات آواره شدند
و کذبت المعارف و صدقت الجهلات - القی فی
و تمذیب معارف کردند و تصدیق امور باطله کردند در دل من
سروعی ان انجی العامة من اغلوطاتهم - و اطفیعی
انداختند که عامه مردم را از غلط بیانی شان خلاص دهم و بقول
بقول فیصل ما سحر و ابترها تهم - و اکتب التفسیر -
فیصل افروخته او شانرا منطقی گردانم و تفسیر بنویسم -
و اری الصغیر و الکبیر انهم کانوا کاذبین -
و مردم را از خدو دال و بزرگان بنمایم که ایشان کاذب اند -

وما حصلنی علی ذلک الا قصد افشاء کذب
و مرا بر تالیف این تفسیر بجز قصد انشاء دروغ این مکار هیچ چیزه آماده
هذا المکار - فانه مکر مکر الکبار و اظهر کاته من
نمود چرا که او از بس بزرگ مکر می نمود و ظاهر کرد که گویا
العلماء الکبار - و ادعی انه یعلم القرآن - و فاق
او از علماء کبار است و دعوی کرد که قرآن می داند و بر بندگان
الاقرآن - و حان ان یغلب و یعان - والغرض من
سبقت دارد - و قریب است که غالب شود و مدد داده شود - و از نوشتن

تفسیری هذا تفریق الظلام والضیاء۔ و اسراءۃ
 این تفسیر غرض اینست کہ در تالیفی و روشنی فرق کرده آید و در خوشبختی
 تصبوع المسک بحذاء جيفة البیداء۔ و اظهار
 مشک و بدبوئی مردار بیابان امتیازے ظاہر کرده شود۔ و نیز غرض
 خدع الخادع و مواسات الرجال و النساء۔ و
 من اظهار مکر این مکار است و ہمدردی مردان و زنان و شفقت
 و الاشفاق علی العبی و متبعی الالهواء۔ و قضاء خطی
 بر کوران و پیروان حرص و ہوا ازال مقصود است۔ و نیز این ارادہ
 کان کحق واجب و دین لازم لا یسقط بدون الاداء۔
 کردہ شد کہ این کارے بزرگ را کہ بمحقق واجب و قرض لازم است کہ
 فہذا هو الامر الداعی الی هذه الدعوة۔ مع قلة
 بجز ادا کردن ساقط نتواند شد ادا کردہ آید پس ہمیں امر برائے این دعوت تفسیر
 الفرصة۔ لیکن تفسیر الفرقان فرقانابین
 زشتی با وجود کمی فرصت موجب گشت تاکہ تفسیر قرآن فرق کند در اہل
 اهل الهدی و اهل الضلالة۔ و لولا التصلف
 ہدایت و اہل ضلالت۔ و اگر لات زنی و دراز زبانی و
 و تطاول اللسان۔ و اظهار شجاعة الجنان من
 اظهار شجاعت باوجود بزدلی ازیں شخص بظہور نیاید
 هذا الجبان۔ لمررات بلخوة مردور الکرام۔ و ما
 البتہ من بر لغو این کس بفقوئے گذشتے۔ و او را

جعلته غرض السهام۔ ولكنہ ہتک سترہ
 نشانہ تیرا نہ مے ساختم۔ مگر او پردہ خود را خود بدید
 بیدیدہ۔ فکان منہ ما ورد علیہ۔ وانہ کذب
 و ہرچہ برو آمد ازو آمد۔ و او دروغ فاش
 کذاباً فاحشاً و ماخاف۔ بل خدع وزور و اغری
 گفت و نہ ترسید۔ بلکہ فریب کرد و دروغ را راست
 علی الاجلاف۔ و زعم نفسه کانہ صاحب
 نمود و مردم سفلہ را برمن انگفت۔ و در بارہ نفس خود گمان کرد
 الخوارق و الکرامات۔ و عالم القرآن و شارب
 کہ گویا او صاحب خوارق و کرامات و دانندہ قرآن و نوشندہ
 عین العرفان و مالک الدقائق و النکات۔ فوجب علینا
 چشمہ معرفت و مالک دقائق و نکات ہاست۔ پس واجب شد
 ان نری الناس حقیقۃ ما ادعاه۔ و نظہر ما
 برماکہ مردم را حقیقت دعویٰ او بنمائیم و ہرچہ پوشیدہ کرد
 اخفاه۔ و لولا الامتحان۔ لصعب التفريق بین
 او را ظاہر کنیم۔ و اگر در دُنیا امتحان نبودے البتہ فرق کردن در
 الجماد و الحيوان۔ و کنت اقدرا ان اُسرى ظالعه
 جاندار و بیجان مشکل بودے و من قدرت میداشتیم کہ اسپ لنگ
 کالضلیع و حمرة کالافراس۔ و لکن ہذا مقام العباس
 او را بچو اسپ مضبوط و توانا بنائیم و خزان او را بچو اسپان مضبوط جلوه دہیم

لا وقت عفو عشار الناس - والمتكبر ليس بحری أن
 مگر این مقام جنگ سخت است نه وقت درگذر کردن از لغزشهای مردمان - و تکبر
 يقال عثارة - وستر عواره - وكذا لك لا يليق به
 كنفه لائق این نیست که از لغزش او درگذر کرده شود و عیب او پوشیده آید و همچنین
 ان يعرض عن ذالك الخصام - ويستقيل من هذا
 دورا نیز لائق نیست که ازین پیکار رفته خود بگرداند و ازین مقام درخواست
 المقام - مع دعاوى العلم وكونه من العلماء الكرام -
 درگذر کند - با وجود دعوی های علم و از علمای کرام بودن - بلکه
 بل ينبغي ان يسبر عقله - ويعرف حقله - وقد
 می سزد که عقل او آزموده شود - و زراعت خام او شناخته آید - و او
 ادعى انه صبتغ نفسه بالوان البلاغة كجلود تحلى
 دعوی کرده است که بگوناگون بلاغت نفس او را رنگین کرده اند و همچو
 بالديانة - فان كان هذا هو الحق ومن الامور
 آن چرم ها کرده اند که بد باغت آراسته و پیراسته می کنند - پس اگر این دعوی های
 الصحيحة الواقعة - فاي خوف عليه عند هذه
 او صحیح و واقعی هستند - پس کدام خوف در وقت مقابله دامن او
 المقابلة - بل هو محل الابشار والفرحة - لا وقت
 می گیرد بلکه مقابله جائی شاد شدن و مقام فرحت است نه وقت
 الفرع والراعدة - فان كمالاته المخفية تظهر عند
 ترس و لرزه بر بدن افتادن - چرا که کمالات پوشیده او در وقت امتحان

هذا الامتحان والتجربة - ويرى الناس كلهم ما كان
 و تجربه ظاهر خواهند شد - و مردم شان و مرتبه او را که
 له مستورا من الشأن والرتبة - و من المعلوم ان
 پوشيده بود خواهند دید - و این امر معلوم خاص و عام
 قيمة المرء الكامل يزداد عند ظهور كماله - كما ان
 است که قدر و قیمت انسان کامل در وقت ظهور کمال او زیاده میگرد و همچنان که
 البریحت و يؤثر عند شرب زلاله - ولا يخفى ان
 آن چای محبوب و لبا می شود که آب شیرین او بنوشند - و پوشیده نیست که
 القادر على تفسير القرآن - يفرح كل الفرح عند السؤال
 هر که قادر بر تفسیر قرآن باشد - او بر وقت سوال از بعض معارف قرآن
 عن بعض معارف الفرقان - فانه يحلم ان وقت
 خوش و خرم خواهد گردید - چرا که او از این سوال بداند که وقت تافن
 اشراق کوکبه جاء - و حان ان يعرف ويخزي الاعداء -
 ستاره او آمده است - و آن وقت رسیده است که شناخته شود و رسوا کند
 فلا يحزن ولا يغم اذا ادعي لمقابلة - ونودي لمناضلة -
 دشمنان را - پس او چو برای مقابله خوانده شود از این امر غلبن نمی شود و انده پیش نمی گیرد
 بل يزداد مسرة و يحسبها لنفسه كبشارة - او گفتا و
 بگوشتنیدن این دعوت مسرت او زیاده می گردد و این مقابله را در حق نفس خود بشارت
 لامارة - فان العالم الفاضل لا يقدر حق قدرة - الا
 می پندارد - یا او برائے بزرگی خود قلے نیکومی انگارد چرا که عالمی و فاضلی

بعد رؤیة انوار بدره - ولا ینخضع له الا عناق بالکلیة -
 را قدر نہ می کنند مگر بعد از دیدن بدر او - و گردنہا برائے او خم نہ می شوند -
 الا بعد ظهور جواهر الخفیة - وانا اخترنا الفاتحة
 مگر بعد ظاہر شدن جوہر ہائے پوشیدہ او - و ما برائے این امتحان سورہ فاتحہ
 لهذا الامتحان - فانہا ام الكتاب ومفتاح الفرقان ومنبع
 را برگزیدیم - چرا کہ او ام الكتاب است و جائے بر آمدن دریا و
 اللؤلؤ والمرجان - و کونہ لطیر العرفان - ولیکتب کل
 مرجانہا - و بچھ آشیانہ است برائے پرندہ ہائے معرفت و باید کہ ہر یک
 منّا تفسیرہا بعبارة تكون من البلاغة في اقصاها - و
 از ما تفسیر این سورہ بعبارتے نوید کہ بغایت درجہ بلاغت رسیدہ باشد
 تنیر القلب وتضاهی الشمس فی بعض معناها -
 و چنان تفسیرے بود کہ دل را روشن کند و آفتاب را در بعض غوہ ہائے او
 لیری الناس من اقتعد منا غارب الفصاحة - و
 مشابہ باشد تا کہ مردم بہ بینند کہ کدام کس از ما ہر دو فریق بر کوہان فصاحت
 امتطی مطایا الملاحہ - ولیعرف اریب حداء العقل
 سوار شدہ است و سواری طاقت را زیر دان کرده و تا کہ آن دانشمند شناختہ شود کہ عقل
 الی هذا الارب - ویعلم اریب ساقہ الفہم الی
 او را سوائے این حاجت راندہ است و آن اریب دانستہ شود کہ فہم او را سوائے این
 ریاض العرب - ولیضم کل منّا لهذا المراد - کل ما
 باغ عرب کشیدہ شدہ است - و باید کہ لاغر کند ہر یکے ازین دو فریق برائے

عنده من الجیاد - ویفری کل طریق من الوهاد و
 این مراد همه آن اسبان تازی را که نزد خود میدارند و قطع کند هر پستی و بلندی را
 النجاء - بزاد الیراع والمداد - لی شاهد الناس من
 بسفر خرج فلم و سیاهی تاکه مردم به بینند که آن کیست کرا عنایت
 تدارک العنایة الالهية - و اخذ بمیده الید
 الهی تدارک فرموده است و دست او گرفته - و هر که
 الصمدية - و من کان یزعم نفسه انه هو العالم
 گمان می کند که او عالم ربانی است پس برو هیچ ^{مشکله}
 الربانی - فلیس علیه بعزیزان یکتب تفسیر السبع
 نیست که تفسیر سوره فاتحه بر عایت ادب و
 المثانی - مع رعایة ملح الادب و شوارد المعانی - ثم
 بلاغت بنویسد - و علاوه ازیں این بهم باید
 انی ارخیت له الزمام کل الارحاء - و وسعت له
 اندیشید که من زمام را برائے این شخص از بس نرم و سست کرده ام و
 الکلام لتسهیل الانشاء - و کتبت من قبل فی صحیفه
 کلام را برو کشاده نمودم تا باسانی تواند نوشت - و در آن اشتباهی که پیش ازیں
 اشعتها - و نمیقه الیه دفعتها - ان ذالک الرجل الغمر
 شائع کرده ام و در آن نامه که من سوسه او فرستاده ام درج کرده ام که اگر
 ان لم یستطع ان یتولی بنفسه هذا الامر - فله ان
 این شخص نادان بنفس خود طاقت تفسیر نوشتن ندارد پس او را اختیار است که

يشرك به من العلماء الزمر - او يدعو من العرب
 از گروه خود چند مولیان را شریک خود کند یا برائے
 طائفة الادباء - او یطلب من صلحاء قومه همه و
 این کار گروهی از ادیبان عرب بخواند یا از زاهدان
 دعاء لهذه اللذواء - وما قلت هذا القول الا ليعلم
 قوم خود دعائے و ہمتے برائے این سختی پیش آرد بجوید و
 الناس انهم كلهم جاهلون - ولا يستطيع احد منهم
 من این سخن نگفتہ ام مگر برائے این کہ تا مردم بدانند کہ این
 ان يكتب كمثل هذا ولا يقدر ان - وليس من
 ہمہ جاہلان ہستند و هیچکس از ایشان این قدرت ندارد کہ مانند این تفسیر
 الصواب ان يقال ان هذا الرجل المدعو كان عالماً
 بنویسد - و این عذر خوب نباشد کہ گفتہ شود کہ این شخص کہ برائے
 في سابق الزمان - و اما في هذا الوقت فقد انعدم
 تفسیر نوشتن خواندہ شدہ در زمان نخستین عالمے بود و اما درین وقت پس
 علمه كشلح ينعدم بالذوبان - ونسج عليه عناكب
 علم او معدوم شدہ است همچو برے کہ بگذاختن ناپیدای گردد و بر
 النسيان - فان العلم الذي اذعاه - وحفظه ووعاه -
 دماغ او تارہائے نسیان تنیدہ شدہ چراکہ آن علمے کہ دعویٰ آن این شخص
 وقرءه وتلاہ - لا بد ان يكون له هذا العلم كذرتباه -
 نے کند و میگوید کہ من این ہمہ علوم را خوب یاد میدارم و خواندہ ام

او کسراج اضواء بیتہ و جلّالہ - فکیف یزول هذا
 ضرور است کہ این علم برائے او همچو شیرب باشد کہ پرورش او نموده یا همچو چراغ
 العلم بہذہ السرعة - و یخلو کظرف منّثلم و عاء الحافظة -
 باشد کہ خانہ او را روشن کردہ پس چگونه چنین علم بدین زودوی فراموش تواند گشت
 و تنزل آفہ منسیۃ علی المذارک و الجنان - حتی لا
 و چگونه ظرف حافظہ او همچو آوند سوراخ دار گردد و چنان آفت بر حواس و دل نازل
 یبقی حرف علی لوحها الی هذا القدر القلیل من
 شود کہ ہمہ یاد کردہ را فراموش کند تا بحدّی کہ باندک زمانہ حرفہ بر لوح حواس باقی نماند
 الزمان - و کیف تہب صراصر الذہول - علی علوم
 و چگونه تند ہوائے نسیان بران علمہا بوزد کہ بشقت حاصل
 کسبت بشق النفس و القحول - ولو فرضنا ان آفہ
 کردہ شدہ - و اگر فرض کنیم کہ آفت نسیان درخت
 النسیان - اجاح شجرة علمہ من البنیان - و سقطت
 علم او را از بیج بر کندہ است و بر شکوفہ ہائے درایت او
 علی زہر درایتہ صواعق الحرمان - فکیف نفرض ان
 صاعقہ محرومی افتاد - پس چگونه فرض توانیم کرد
 هذا البلاء - و رد علی الوف من العلماء - الذین جعلوا
 کہ این بلا بران ہزار عالماء نیز دارد شدہ کہ شریک
 له کالشراکاء - و اشرکوا فی وزرہ کالوزراء - بل اذن له
 او کردہ شدند و انباز بار او همچو وزیران کردہ شدند بلکہ

ان يطلب كل ما استيسر له من الادب بآء - لعله يكتب
 او را اجازت داده شد كه هر كرا از ادیبان بخواند برائے
 قولاً بليغاً ولا يكتيه كالناقة الحشواء - ثم من المسلم
 مد خود بخواند شايد بدین طور سخن فصیح تواند نوشت و همچو ناقة كور
 ان الله يربّي عقول الصالحين - ويُسعد هم
 سرگردان نشود - باز این امر هم از مسلمات است كه خدا تعالی عقل نيكو كاران
 بالهداية الى طرق الروحانيين - ويُدكر هم
 را خود پرورش می فرماید و مدد ایشان می كند تا راه روحانیان بیابند و
 اذا ما ذهلوا معارف كلام الله القدوس - وينزل
 ایشان را یاد می دهاند چهل معارف كلام الهی را فراموش كنند
 السكينة عند الزلزال على النفوس - ويؤيد هم
 و بر ایشان وقت زلزله سكينة نازل می فرماید و از رُوح القدس
 بروح منه ويعضد بالاعانة على الابانة - ويتولى
 تأييد ایشان می كند و بازوئے ایشان برائے بيان كردن استوار
 امورهم ويميزهم بالحصات والرزانة - ويصرفهم
 می سازد و متولى امور ایشان می گردد و بعقل و آهنگی در ایشان و غير
 من السفاهة - ويعصمهم من الغواية ويحفظهم
 ایشان فرق ظاهر می فرماید و ایشان را از سفاقت باز می دارد و از گمراهی
 في الرواية والدراية - فلا يقفون موقف مندمة -
 نگه می دارد و در روايت و در ايت خود حافظ ایشان می كند و پس در جاهل و ندامت

ولا یرون یوم تنذّم ومنقصّة - ولا تغرب الزوارهم -
 نمی ایستند و روز نجات و نقصان نمی بینند و نوربائے ایشان ناپدید
 ولا تغرب دارهم - منابعم لا تغور - وصنائعهم لا تبور -
 نمی شوند و خانه شان خراب نمی گردد چشمه ایشان خشک نمی شود کاربائے شان
 و یوئیدون فی کل موطن و ینصرون - و یرزقون من کل
 تباه نمی گردند و ایشان در هر جائگاہ و مقام حرب منصور و مؤید می شوند و
 معرفة و من کل جهل یبعدون - ولا یموتون حقاً
 از معارف رزق داده می شوند و از جهل اوشانرا دور میدارند و نمی میرند
 تکمل نفوسهم فاذا کملت فالی ربهم یرجعون - فان
 تا وقتیکہ نفوس شان مکمل نگردند و بعد از تکمیل نفوس خود سوئے رب خود
 الله نور فی میل الی النور - وعادته البدر الی المبدؤ -
 باز می گردند - چرا کہ خدا نور است پس سوئے نور میلان او می گردد و عادت
 ولما کانت هذه عادة الله باولیاءه - و سنته
 دوست که سوئے آنان می شتابد کہ در چشم او ماه تمام اند - و چهل عادت او
 بعبادة المنقطعین واصفیاءه - لنرم ان لا یری عبده
 با اولیاء خود و سنت او به بندگان فنا شده و برگزیدگان همین است لازم
 المقبول وجه ذلة - ولا ینسب الی ضعفه و علة
 آمد کہ بنده مقبول او سوئے ذلت نه بیند و هیچ کمزوری و بیماری در
 عند مقابلة من اهل ملة - و یفوق الكل عند تفسیر
 وقت مقابله از احدی اهل مذہب سوئے او منسوب کرده نشود و در تفسیر

القرآن - با انواع علم و معرفه - وقد قيل ان الولي
 قرآن و گوناگون علم و معرفت فائق ثابت گردد و بتحقیق گفته شده
 يخرج من القرآن والقرآن يخرج من الولي - و ان
 که ولی از قرآن بیرون می آید و قرآن از ولی ظهور می فرماید و بتحقیق
 خفایا القرآن لا يظهر الا على الذي ظهر من يدي
 باریکبهاے پوشیده قرآن ظاهر نمی شوند مگر بر کسی که از دست خدائے عظیم و
 العليم العلی - فان كان رجل مَلَكٌ وحده هذا
 برتر ظهور یافته باشد پس اگر مردی مالک این فهم گردد و تن تنها
 الفهم الممتاز - فمثله كمثل رجل اخرج الرُّكاز - وما
 پس مثل او مثل کسی است که خزانه بے نشان بر آرد و
 بذل الجُهد وما رأى الا رتماز - فهو ولي الله وشأنه
 آنجا که امید ندارد بغیر اینکه کوششی کرده باشد یا اضطرابی کشیده پس
 اعظم وذيله ارفع من همز الهماز - ولمز اللماز - وما
 او ولی خداست و شان او بزرگ تر و دامن او برتر از عیب گرفتن
 أعطى هذا الولي الفاني من معارف القرآن كالجهاز -
 عیب گیر است و هر چه این ولی فانی را از معارف قرآن همچو رخت مرده
 فهو معجزة بل هو اكبر من كل نوع الاعجاز - و اى معجزة
 داده شد پس آن معجزه است بلکه از هر قسم معجزه بزرگتر است و کدام
 اعظم من اعجاز قد وقع ظل القرآن - وشابه كلام
 معجزه ازال معجزه بزرگ تر خواهد بود که قرآن را همچو ظل واقع شده و

اللہ فی کونہ ابعد من طاقة الانسان۔ و لیس هذا
کلام الہی را در خارق عادت بدون مثال گشتہ۔ و این مقام بجز
الموطن الا للمتقین۔ ولا تفتح هذه الابواب الا على
پدہیزگاران کسے را مسلم نیست۔ و این درجہ بجز ایمنے برکسے نے
الصالحین۔ ولا یمسہ الا الذی کان من المطہرین۔
کشاید۔ و دست کسے بجز پاک آہنبا نے رسد۔

وان الله لا يهدي كيد الخائنين۔ الذین یجعلون
و خدا تعالیٰ کامیاب نمی کند خیانت پیشہ گان را آنانکہ کرم را
المکائد منتجعاً۔ والا کاذیب کھفا و مرجعاً۔ ولهم
معاش خود گرفتہ اند و دروغها را پناہ ساختہ اند کہ بوقت ضرورت
قلوب کلیل اردف اذ نابہ۔ و ظلام مدّ الی مدی
سوئے شان رجوع مے کنند۔ و دلہائے ایشان بچو آں شب اند کہ دہلئے تاریکی
الابصار اطنابہ۔ لا یعلمون ما القرآن۔ و ما العلم و
خود را بہما ترکشیدنی کشیدہ اند و طنا بہلئے ظلمت خود را تا انتہائے نظر گسترده اند۔ نمی دانند
العرفان۔ و من لم یعلم القرآن و ما اوتی البیان۔ فهو
کہ قرآن حیس و علم و معرفت چہ باشد۔ و ہر کہ قرآن نداند و بیان ندادہ شدہ۔ پس
شیطان او یضاً ہی الشیطان۔ و ما عرف الرحمن۔
او شیطان است یا مثیل شیطان و خدا را نشناختہ و
و ما کان لفاسق ان یبلغ هذه المنیة العلیة۔ ولو
مجال فاسقے نیست کہ این آرزوئے بلند را بیابد اگرچہ نفس

شخذ اليها النفس الدنية - بل هو يختار طريق الفرار
 خميس محمد را سوئے آل تیز کند - بلکه فاسق را عادت این باشد
 خوفاً من هتك الاستار - وظهور العثار - وکذا الملك
 که طریق گریختن را اختیار می کند تا پرده او دریده نشود و لغزش
 فعل هذا الرجل الكائد - والمزور الصائد - فانظر ما
 او ظاهر نگردد - و همچنین این شخص مکار و دروغ آراینده جوئے شکار طریق و
 كيف زور - و اری التهور - وقال لبیت الدعوة وما
 عادت خود نموده - پس به بینید که چگونه دروغ آراست و دلیری و بیباکی نمود و گفت که من
 لبی - وقال عبت العسكر للخصام وما عبت - وما
 دعوت تفسیر نوشتن قبول کردم حالانکه قبل نکرد - و گفت من لشکر برای پیکار طیار
 بارز بل خدع و خب - و الى حجره اب - و توارى مخيفاً
 کرده ام حالانکه طیار نه کرد و در میدان نیامد بلکه فریب کرد و گریخت و بسوئے سوراخ خود
 ضعيفاً و كان يرى نفسه رجلاً بياً - و اخلد الى الارض
 رجوع نمود و ظاهر شد که لاغر است و نزار و بود که می نمود خود را مرده و قتل
 و شابه الضب - و ما صعد و ما ثبت - و جمع الاوباش
 دلیل کرد سوئے زمین و مشابه شد سوسمار را و صعود نه کرد و نه استقامت ننمید
 و ما دعا الرب - و حقني و شتم و سب - و تبع الحيل
 و اوباش را جمع کرد و خدا را یابد نه کرد و مرا دشنام داد و تحقیر من نمود و
 و ما صاني الله و ما احب - و ما قطع له العلق و ما
 حیل گریها کرد و با خدا محبت صافی نداشت و برای او قطع تعلق غیر

جب - وقال انی عالم والآن نجم علمه ازب - وکلمه اذ بَر
 نه نمود - و گفته بود که من عالم ام مگر اکنون ستاره علم او غروب شد
 تب - وان کان عالماً فای حرج علی عالم ان یفسر
 و هر چه تدبیر کرده بود آن همه تدبیر تباه گشت - و اگر عالم بودی پس کدام
 سُورَةُ من سور القرآن - و یکتب تفسیره فی لسان
 حرج بر عالم بود که تفسیر قرآن نویسد - بلکه بدین طریق
 الفرقان - بل یحمد لهذا ویثنی علیه بصدق الجنان -
 کرده شده و مردم دانسته که او
 و یُعَلِّمُ اَنَّهُ من رجال الفضل والعلم والبیان - و یشکر
 صاحب عقل و علم و بلاغت است شکر
 بما ینفع الناس من معارف عُلِّم من الرحمان فلذا لک
 او کرده شده چرا که مردم را از معارف خود نفع رسانیده پس
 اقول انه من کان یدعی ذری المکان المنیع - فلیبذل
 از هر همتی گویم که هر که مکان بلند را دعویدار است اکنون می باید
 الان جُهد المستطیع - و یثبت نفسه کالضلیع - ولا
 که تا تواند کوشش کند - به نفس خود را همچو اسب مضبوط و تیز رو
 شک ان اظهر الکمال من سیره الرجال وعادة الابطال -
 بنماید - و هیچ شک نیست که ظاهر کردن کمال از عادت مردان و سیرت بهادران
 لینتفع به الناس و لیخرج به مسکین من سجن الضلال -
 است تا که مردم بدو نفع شوند و تا که بدو مسکین از زندان گمراهی بیرون آید -

ولا يرضى الكامل بان يعيش كجهول لا يعرف - ونكرة
 و مرد کامل خوش نمی شود که همچو شخصی ناشناخته زندگی بسر کند
 لا تعرف - وان الفضل لا تدبّين الا بالبيان - ولا يعرف
 یا همچو نکره غیر متعین بماند و بتحقیق فضل بجز بیان کردن ظاهر نمی گردد
 الشمس الا بالطلوع على البلدان - و اني الزمت نفسي ان
 و آفتاب بجز طلوع شناخت نمی شود - و من بر نفس خود لازم
 اکتب تفسیری هذا فی اثبات ما ارسلت به من
 کرده ام که این تفسیر خود را در اثبات دعاوی خود بنویسم
 الحضرة - وان افتح هذه الابواب بمفاتيح الفاتحة -
 و این درها را بکلیدهای سوره فاتحه بگشایم -
 مع لطائف البيان و رعاية المُلح الادبية - والتزام
 و رعایت فصاحت و بلاغت مرعی دارم و
 الفصاحة العربية - ومن المعلوم ان نطق الدقائق
 این امر معلوم است که نوشتن دقائق
 الدينية - والرموز العلمية - والايماضات والاشارات -
 دینییه مع آراستن عبارات و
 مع توشیح العبارات و ترصیع الاستعارات - والتزام
 لازم محاسن گزشتن محاسن کنایه ها مع
 محاسن الكنايات - وحسن البيان و لطائف
 حسن بیان اموسه است از بس

الایماعات - امر قد عُدَّ من المعضلات - وخطب
دشوار و کارے است بزرگ کر

حُصِبَ من المشكلات - وما جمع هذين الضدين الا
از مشکلات شمرده شده و این هر دو امر را

کتاب الله مظهر الآيات البينات - وما سحر الا باطيل
بجز کتاب الہی بیچ کس جمع نکرده

والجهلات - وان الشعر اء لا يملكون اعنة هذه الجياد -
است - و شاعران مالک نے باشند

فتنتش كلما تهم انتشار الجراد - ولكن سالت
مناجیائے میں اسپان را پس کلمہ ہائے ایشان ہجو

الله فاعطاني - وجئت عطشان فامرواني - فنحن
لغوا پرانہ میں باشند مگر من سوال کردم از خداے تعالیٰ

الموفقون - ونحن المؤيدون - ثوأتينا الاقلام - كانها
پس داد مرا و آدم نزد او تشنه پس مرا سیراب کرد پس ما توفیق

السهام او الحسام - ولنا من ربنا كلام وظل ظليل -
و تائید یافتہ ہستیم - قلم ہا بما موافقت می نمایند گویا آن تیرہ ہستند

فكل رداء نرتديه جميل - ولنا جبله لا تبلغها الجبال -
یا تیغ و مارا از خداے خود کلام کامل و سایہ کامل است پس ہر چادرے کہ ما

وقوة لا تجرها الاثقال - وحال لا تغيرها الاحوال - و
پوشیم آن چادر خوب است و مارا طبعیے است کہ کوہ ہا بآں نمی رسند و مارا قوتے است کہ بارہا

رب لا تُردّ من حضرتہ الأُمال - فحاصل الکلام - انی
 اور عاجز نمی‌کنند و حالے است کہ تغیر حالات آن حال را متغیر نمی‌کنند و غذائے است کہ
 من الله وکلامي من هذا العلم - وانی کتبت دعوی
 از جناب او امید دارد نمی‌شوند - پس حاصل کلام این است کہ من از خدایم و کلام من
 ودلائلها فی هذا الکتاب - لاُضعف الخصم بحاجته
 از دست کہ من دعوی خود و دلائل دعوی درین کتاب نوشته‌ام تا حاجت روانی
 والنجیة من الاضطراب - فان الخصم کان یدعونی الی
 دشمن خود کنم چرا کہ دشمن مرا سوائے مباحثات می خواند
 المباحثات - بعد ما دعوتہ لفتح التفسیر فی حلل
 بعد زانکہ من او را برائے نوشتن تفسیر فصیح خوانده
 البلاغة وحجاسن الاستعارات - فلما لویث عذاری
 بودم پس ہر گاہ اعراض کردم و عذر خود پیش کردم در بارہ عدم ماضی
 وتصدیث الاعتذاری من المناظرات - حمل انکاری علی
 برائے مباحثہ حمل کرد انکار مرا بر گریختن از جنگ
 فراری من هذه الغزاة - وما کان هذا الا کیداً امنه وحيلة
 و این سراسر فریب او بود تا برائے نجات خود حیلہ
 للنجات - لیستعصم من اللامین واللائمات - وکان
 پیدا کند تا از طاعت کنندگان خود را محفوظ دارد و می دانست
 یعلم ان اعراضی کان لعهد سبق - وما کنت کعبدا
 کہ اعراض من برائے آن عہد بود کہ پیش ازین کرده شد

ابق- ولكنه طلب الفرائض المعاذير الكاذبة- لعل
و همچو آن بنده نبودم که گریخته مگر او طلب کرد گریختن را بدین عذرهای
الناس یقونونه بطل المضار و متم الحجّة- فاردنا الآن ان
دروغ تا که مردم او را بهادر میدان بفرمایند - پس اراده کردیم که
نعطیه ما سأل ولا نردّه بالحرمان- و نجلی مطلع صدقنا
هر چه خواسته است او را دهیم و بخردی او را رد نه کنیم و
بنور البرهان- و نقطع معاذیرة كلها بسيف البیان-
مطلع صدق خود را بنور برهان روشن کنیم تا شاید خدا تعالی باین طریق ما
لعل الله یجلوبه صداء الاذهان- و یفهم ما لم یفهموه قبل
زنجبیل ذهن ما دور فرماید و هر چه نه فهمیده اند
هذا المیدان- فهذا هو السبب المرجب لنق الدعوی و
بفهم ایشان در آرد پس این سبب موجب است برای روشن شدن دعوی
الدلائل- لئلا یبقی عذر للسائل- و ان هذا التفسیر جمع
و دلائل تا که باقی نماند عذر مسألی را و این تفسیر جمع کرده است
المباحثات- مع اللطائف- و النکات- فالیوم ادرك الخصم
مباحثات را با لطائف و نکات - پس امروز دشمن هر چه از
کلمات طلب منافی حُلل المناظرات- مع انه ترك طرق الدیانات
ما دور پیرایه مناظرات خواست یافت با وجود این امر که او طریق دیانت را
و تصدی للامر بانواع الاهتضام و الخیانت- و بقی دیننا فعليه ان یقضى
ترک کرد و بانواع حق تکلف و خیانت با پیش آمد و باقی ماند قرض ما بر او پس باید که او اکتد قرض

الدِّينَ كَرَدَ الْإِمَانَاتِ - وانی عاهدتُ الله ان لن احضر
 را ہجھو رو کردن امانت با و من بخدائے خود عہد می دارم کہ
 مواطن المباحثات - و اشعتُ هذا العهد في
 در مقامات مباحثات ہرگز حاضر نشوم و این عہد را بذریعہ
 التألیفات - فما كان لي ان انكث العهود - و اعصى
 کتابہائے خود شلغ کردہ ام پس مرا جائز نبود کہ عہدہا را بشکنم
 الرب الودود - فلاجل ذلك اغلقتُ هذا الباب -
 و خدائے خود را نافرمان شوم پس برائے ہمیں این در را بند
 و ما حضرت الخصم للبحث ولوعيتني واغتاب - و
 کردم و برائے بحث حاضر نشدم اگرچہ مرا بیبب منسوب کرد و
 اني كلمته كالخليط - فكلمني بالخليط - وقد دعوته
 گلہ کرد و من او را ہجھو دوست مخاطب کردم پس خستہ کرد مرا بعد اود
 من قبل ففر من شوكتي - ثم دعوتُ فها به هيبتي -
 و من او را پیش زین دعوت کردم پس از رعب من بگریخت - باز
 وهذه ثالثة ليتم عليه حجة الله وحجتي - انه مال الى
 دعوت کردم پس ہیبت برو زیادہ شد و این بمرتبہ سوم است تا حجتہ اللہ برو
 الزمر وملنا الى الدمار - وان المعارف متابعوث
 کامل شود - او سوائے سرود مائل گشت و ما سوائے فرائض منصبی - و معارف از
 جُمر و اعلی الثغور من قبل ملك الديار - ثم اعلما
 طرف ما ہجھو آن لشکرے است کہ بر سرحدہا از سلطان وقت مامور شود

ان رسالتی هذه آية من آيات الله رب العالمين -
 باز بدانید که این رساله من نشانی است از نشانیهای خدا تعالی
 و تبصرة لقوم طالبین - و آنها من ربی حجة قاطعة
 و بصیرت افروینده است طالبان را - و این از طرف پروردگار من حجتی قاطعه
 و برهان مبین - کذالك - لیدیق الا فاکین قلیلا
 و برمانی روشن است تا که او دروغگویان را قدری پاداش
 من جزاء ذنوبهم - و یری الناس ما ترشح من ذنوبهم -
 دروغ شان بچشاند - و مردم را بنماید که از دل شان چه پکیده
 و یجنبهم بمحزة قاهرة - و یزیل اضطجاع الامن من
 است و بجزیره قاهره پهلوی شان بشکند و خواب امن از پهلوی شان
 جنوبهم - و یستاصل راحة کاذبة من قلوبهم - و الحق
 بر باید - و راحت دروغ از دل شان مستاصل فرماید -
 و الحق اقول ان هذا کلام کانه حسام - و انه قطع
 و من راست راست می گویم که این کلام همچو تیغی است و این همه
 کل نزاع و مابقی بعده خصام - و من کان یظن انه
 نزاع را بریده است و بعد زین هیچ نزاعی نماند - و هر که گمان
 فصیح و عنده کلام کانه بدرتام - فلیات بمشله و
 می کند که او فصیح است و نزد او کلامی است که گویا ماه تمام است پس
 الصمت علیه حرام - و ان اجتمع اباؤهم و ابناءهم -
 باید که بیارد آن کلام را و خاموشی بر او حرام است و اگر جمع شوند

والفناء هم وعلماء هم - وحكماء هم وفقهاء هم - على ان يأتوا

پہرہ ایٹان و پسران ایٹان و ہمسران ایٹان و عالمان ایٹان و حکیمان ایٹان و فقیہان

بمثل هذا التفسير - في هذا الممدى القليل المحقير -

ایٹان بر این امر کہ مثل این تفسیر بیارند و درین مدتی اندک و ناچیز نتوانند

لا يأتون بمثله ولو كان بعضهم لبعض كالظهير - فإني

کہ بیارم اگرچہ بعض بعض را مددگار شوند - چرا کہ درین

دعوت لذلک وان دعائی مستجاب - فلن تقدس

بارہ دُعا کردہ ام و دُعائے من مستجاب است - پس بجراب

على جوابه کتاب - لا شیوخ ولا شای - وانه كنز المعارف

این کتاب ہرگز نادر نخواہند شد پیرے از ایشان باشد یا جوانے و این

ومدینتها - وماء الحقائق وطینتها - وقد جاء

خزانہ معارف است و شہر آنها و آب حقیقتها است و تراب آنها و بطرز

الطف صنعاً - وارق نسجاً - واكثر حکماً - واشرف

لطیف و بہافت باریک انجام پذیرفته است و درین کتاب مکتبہا بسیار

لفظاً - و اقل کلماً - و اوفر معناً - واجلی بیانا - و اُسْنی

اند و الفاظ در کمال مرتبہ شرف و بزرگی افتادہ و کلمہ ہا کمتر اند و معنی بسیار و بیان

شأناً - وما کتبتہ من حولی - وانی ضعیف و کمثلی

شیریں و شان بلند و من این کتاب را از طاقت خود ننوشتم چرا کہ من ضعیف امر

قولی - بل الله والطافه اغلاق خزائنه - ومن

و قول من نیز ضعیف بلکہ خدا تعالیٰ و مہربانہائے او کلید ہائے خزائن این کتاب

عندہ اسرار دفائنہ۔ جمعیت فیہ انواع المعاسر
اند و از طرف او دینہائے اسرار الی کتاب است۔ و دین کتاب گوناگون سماعت

و مرتبہ۔ و صفت شواراد النکات و الجمعت

جمع کردم و آنها را ترتیب دادم و اسباب نمکته را صفت بصفت الی شادہ کردہ ام

من عرفہ عرف القرآن۔ و من حسبہ کذا یا فقد مان۔

و لگام دادم۔ ہر کہ این کتاب را شناخت قرآن را شناخت۔ و ہر کہ دروغ پنداشت

فیہ با کورۃ العرفان۔ و دقائق الفاتحة و الفرقان۔ و

این را او خود دروغ گفت۔ دین میوہ ہائے نور سیدہ از معرفت اند۔ و دقائق سورہ فاتحہ

فیہ بلاد الاسرار و حصونہا۔ و سهل الحقائق و حزونہا۔

و فرقان دین موجود اند۔ و دین شہر ہائے راز و قلعہ ہائے اسرار است و زمینے نرم از

و عیون البصیرۃ و عیونہا۔ و خیل البراہین و متونہا۔ و

حقائق و زمینے سخت از دقائق است و چشمہ ہائے بصیرت دین موجود اند و نیز

ذالک من برکات ام الکتاب۔ و ما اطلعت علیہا الا بعد

چشم ہائے آن و این از برکت ہائے اُم الکتاب است۔ ہر تفہیم خدا ہائے

تفہیم ربی التواب۔ فانہا سورۃ لا تطوی عرصتہا بالنضاء

ما کہ تواب است۔ چرا کہ آن سورتے است کہ بلاغ کردن سوار بہا

المراکب۔ و لا یبلغ نورہا نور الکواکب۔ و لما کان

میدان آن نتوان پیمود۔ و نور ستارہ ہا بنور او نہ تواند رسید و ہر گاہ کہ

الظالمون نسبونی الی الهزیمۃ۔ اعوزنی فریتہم ہذہ

ظالمان مرا سوتے شکست نسبت دادند این کذب صریح ایشان مرا سوتے

الى تفسير سورة الفاتحة - لا اخلص نفسي من النواجذ
 این تفسیر محتاج کرد تا که خلاص دهم نفس خود را از دندان
 والانیاب - فان صول الكلاب اهنون من صول المفتری
 اوشان - چرا که حمله سگان نرم تر است از حمله مفتریان
 الكتاب - وهذا من فضل الله ورحمته ليكون
 و کاذبان و این از فضل خدا و رحمت اوست تا که
 آية للمؤمنين - وحسرة على المنكرين - و
 برائے مومنان نشانی شود و بر منکران حسرت گردد - و
 حجة على كل خصم الى يوم الدين - وهدى للمتقين -
 حجت گردد بر هر پیکار کننده تا روز قیامت و هدایت شود برائے پرہیزگاران
 وليعلم الناس ان الفوز بصدق المقال - لا بالتصلف
 و تا که مردم بدانند کہ کامیابی براست گفتاری است نہ بہ لاف
 كالجهال - والفتح بطهارت البال - لا بعذرة الاقوال -
 زنی و فتح بہ پاک دل است نہ بہ پلیدی سخنانے کہ
 التي هي كالابوال - وصلاح الحال بصلاح العلم والكمال -
 همچو بولہا ہستند - و درستی حال باسلحہ علم و کمال ہست
 لا بالاحتیال والاختیال - فویل للذين قصدوا
 نہ بہ حیلہ گری و ناز و تکبر - پس داویلا براں مردم است کہ
 الفتح بالمكائد - و مرصدوا مواضعها كالصائد -
 باکرمہ فتح را می خواہند و همچو جویائے شکار در کین می نشینند

وان هو الامن احكم الحاكمين۔ وينصر من يشاء
تا بر موقع مکر و فریبها کنند و فتح میسر نی شود مگر بحکم احکم الحاکمین۔ او مدد می کند
و یُکفل الصالحین۔ فیند مل جریحهم۔ ویستریح
هر کس را می خواهد و متکفل نیگاری می شود۔ پس هر که از ایشان عسکی دارد زخم او بغضل الهی
طلیحهم۔ ولا ترکد سریحهم۔ ولا تخمد مصابیحهم۔ و
مندمل می گردد۔ و شتر در مانده شان آرام می یابد و هوائی شان نمی ایستد و چراغ
منصوره یملاً من علم الفرقان و لسان العرب۔
شان منطفی نمی گردد۔ و نصرت داده خدا پر کرده می شود از علم فرقان و زبان عرب
کما یملاً الدلو الی عقد الکرب۔ و انه انا ولا فخر۔
همچنان که پر کرده می شود دلو از آب تا برسنی که می بندند در میان هر دو
وان دُعائی یذیب الصخر۔ و ان یومی هذا یوم الفتح
گوشت دلو۔ و آن منصور منم و هیچ غر نیست و دُعائی من بگذارد سنگ را و این روز من
و یوم الضیاء بعد اللیلۃ اللیلاء۔ الیوم خرس
روز فتح و بلند می است و روز نور بعد شبهای تاریک۔ امروز بے زبان شدند
الذین کانوا یهذرون۔ و غلت ایدیهم الی یوم
آنانکه بیهوده گوئیها می کردند۔ و دستهای شان تا
یبعثون۔ و کنت اطوف حول هذه الاوراق۔
بقیامت بسته شد و بودم که می گشتم گرد این اوراق
کسائل یطوف فی السکک والاسواق۔ فاسألنی الله
همچو سائلی که می گردد گرد بازارها و کوچهها پس بنمود مرا

ما ارانی - و سقانی ما سقانی - فوافیت دروہا مکاھدانی
 خدا آنچه بنمود و نشانید مرا آنچه نشانید - پس در آدم براہ ہائے باریک
 و أعطی لی ما سئلت - و فتح علی فحلت - و کلما سر قمت
 سورہ فاتحہ ہچنانکہ کہ ہدایت کرد مرا خدا و دادہ شدہم آنچه خواستم - و کشادہ اند
 فهو من انفاق العلام - لا من افراس الاقلام - فما
 بر من پس در آدم و ہرچہ نوشتم دریں کتاب آن از جود ہائے عالم الغیب است از
 کان لی ان اقول انی اعلم من غیری - اوزاد منہم سیاری -
 اسپان قلمہائے من نیست - پس موا موا را نبود کہ گویم کہ من از غیر خود دانای تر ام یا
 ولا اقول ان روحی التفت بارواح فتیان کا نوامن الادباء -
 سیر من ادو زیادہ تر است و نمی گویم کہ روح من بآن جوانان پیوستہ است کہ از
 او غالت نفسی جمیع نفائس الانشاء - ولا ادعی انی
 اربابا بودند و نہ اینکه نفس من ہمہ جنس نفیس انشاء را ربودہ است و نہ این دعوی
 انتہیت الی فنا منتهی الادب - او اکل کل با کورۃ
 می کھتا پیش خانہ انتہائی مرتبہ ادب رسیدہ ام و نہ اینکه ہر میوہ نورسیدہ مسلمان
 من المعانی النخب - بل دعوت محمد راتہ فوافتنی فتیاتہ
 برگزیدہ را خندہ ام بلکہ پردگیان ادب را خواندہ ہدم پس زنان جوان بلاغت
 فقبلہن فتاہ مفترۃ شفتاہ متہللا محیآہ - فلا
 نزد من آمد پس قبول کرد آن زنان را بواسطہ کہ کامل در فن ادب است و ہر دولب او
 تستطلعونی طلع ادیب - و ما انا فی بلدۃ الادب الا
 خندان ہوں و رؤسے اور دشمن ہوں پس از من خبر ادیبہ نہ رسید و من در شہر ادب شہر ہوں

کفریب - و کما ترون منی فهو من تأیید سراجی - و
 مسافرے ام - و ہرچہ از من ہے بینید آل از تأیید رب من است و
 من حضرة القیت بما جردانی و حملت الیہا اربی - و
 ازل جناب است کہ در انجا پیش گردن خود انداختم و سوائے او حاجت خود
 انه فی العقبی و هذه حبی - و انی مسیحہ و حماری
 برداشتم و او مرا در دنیا و دین محبوب است - و من مسیح او ہستم و خرمن سنگ
 سحارة حفظہ و لطفہ قتبی - و لو لا فضل اللہ و رحمۃ لکان
 عفا ظلت اوست کہ گردا گرد خانہ من است و لطف او پالان من است - و اگر
 کلامی ککلم حاطب لیل - او کغشاء سیل - و واللہ انی
 فضل خدا و رحمت او نبودے کلام من ہیچو ہیچم چہن شب بودے یا بہ بخش و خاشاک
 ما قدرت علی هذا بقریحۃ و قادیۃ - بل بفضل من
 کہ بر سیل می باشد مشابہت داشتے و بخدا کہ من بریں کلام از طبیعت تیر خود قادر نشدم
 اللہ و سعادیۃ - و ان هذه المخدمۃ ما سفرت عن
 بلکہ این سعادت محض از فضل خداوندی است - و این پردہ نشین معانی از رؤے خود
 و جہاں بیدی القصیرۃ - و لکن بفضل اللہ و عنایاتہ
 پردہ بدست کوتاہ من نہ برداشتنے است و مگر عنایات کثیرہ خدا تعالیٰ این پروگیل
 الکثیرۃ - فانہ رئی الاسلام کسقیم فی موماءۃ فیہ
 معارف و دقائق را از نقاب برکشیدہ - چرا کہ او تعالیٰ اسلام را دید ہیچو بیمارے و
 سرق حیوۃ - ما قضا علی صلات کقذا نف
 ناتوانے در بیابانے از سیات او بجز دے چند باقی نماندہ - و بر سنگ افتادہ بود ہیچو خشک چوبہا

فلوات - و علاه صفار - و علیه اطمار - فادر که
 صحر - ذلت و حقارت بر روزه او دوید و برد پارچه که نه و فرسوده و پاره پس درین وقت
 کادر الک عهاد - لسنه جهاد - و رخص وجهه و ازال
 ضرورت بر سر او رسید - و بر غنخاری او چنان شافت که باران بهاری برائے غنخاری سال خشک
 و سخی مٹین - و صب علیه الماء المعین - فبعث
 می شتاب و گرد از روزه او شست و پرک صدی با آب صافی دور کرد - و بنده از
 عبد امن عبادہ لا تمام الحجة - و اودع کلامه اعجازا
 بندگان فرستاد - و معجزه در کلام او ودیعت
 لیكون ظلاً للمعجزة النبوية - علیه الوف الصلوة
 نهاد تا که آن کلام معجزه نبوی را بطور ظن باشد - برال نبی هزار بار درود
 والتحية - ولا یمس منه منقصة شان کلام
 و تحية باد - و ازین معجزه در کلام الهی هیچ منقصت و کسر
 رب الکائنات - فان الکرامات اظلال للمعجزات -
 شان لازم نمی آید چرا که کرامات ظن معجزات هستند
 و کذا الک دمر الله کلمات بر العدا کالصابد - و
 و همچنین تنبأ و بیان کرد خدا تعالی هر چه دشمنان
 هدم کلمات بنوامن المکائد - و ابطال کلمات حقوا
 بتدبیر قرار داده بودند و منهدم کرد هر چه از فریبها ساخته بودند و
 مکیده - و آخر کلمات قد موا حربه - و عطل کل ما
 باطل کرد هر فریبی را که ثابت و متحقق کرده بودند و مؤخر کرد آن حربی را که پیش آورده

نصبوا حيلة - وهذم كلما اشادوا بروجاً مشيدة -

بودند - و بیکار کرد هر حیل را که او شان نصب کرده بودند و یران کرد و منهدم ساخت

واطفأ كل ما اوقدوا نارا - واغلق الداروب

آب بره را که بر افروخته بودند - و منطفی کرد هر آتشی را که افروخته بودند و درها

كلما ارادوا فرازا - فما كان في وسعهم ان يبارزوا

به بست چهل اراده گریختن داشتند - پس طلقه او شان نماند که بچو بهادران

كابطال المضمار - او يخزجوا من هذا السجن بتسوير

در میدان بیایند - یا به برستی خندق با و دیوار را ازل زندان

الخنادق والاسوار - وما قد مواقد ما الا سرجعوا

بیرون شوند - و هیچ قدم پیش نه کردند مگر به انواع

بانواع النكال - حتى جاء وقت هذا التفسير

عذاب پس پا کرده شوند - تا این که وقت این تفسیر

الذي هو اخر نبل من النبأ - وانا كملناه بفضل

رسید که آخر من تیر از تیرهاست - و ما کامل کردیم این

الله ذي الجلال - وجاء ارسى وارسخ من الجبال -

را بفضل خداوند ذوالجلال - و آمد مضبوط تر و قوی تر از کوهها

وصار كحصن حصين بنى بالاحجار الثقال - وانه

و بهیچ آن حصن حصین شد که بنا سنگهای گران طیار کرده می شد

بلغ حد الاعجاز من الله الفعال - وانه محفوظ

و این تفسیر برتر از اعجاز از خدا تعالی رسیده است - و این نگاه داشته

من قصد العدو المدحور الضال - وانتصفتا به
 شده است از دشمنی رانده شده گمراه و ما انتقام گرفتیم از دشمنان
 من العدو بعض الانتصاف - و کسرنا خیاراً
 بدین تفسیر اندک از انتقام - و شکستیم آن خیمه را
 ضربوها و قبا یا نصبوها فی المصاف - و کان هذا
 را که زده بودند و آن پرده ها را که از بهر جنگ نصب کرده بودند
 الامر صعباً ولكن الله الان لی شدیداً - و ادنی
 و این امر خیلی سخت بود مگر خدا تعالی برائے من سخت را نرم
 الی بعيداً - و نقل العدو من السعة الی المضائق -
 ساخت و دور را قریب کرد و دشمن را در مشکل انداخت
 و اعنی ابصاره و صرف همته عن العلوم الحقایق -
 و چشم او را کور کرد و همت او را از علوم و حقایق بجانب دیگر بردانید
 و اتقی الرعب فی قلوبهم - و اخذهم بذنوبهم -
 و در دل شان رعب انداخت و به باعث گناه شان از رسوائی ایشانرا نصیب داد -
 فنبذوا سلاحهم - و ترکوا لقا حهم - و انقدوا و جا حهم -
 پس اسلحه خود را انداختند و شتران خود را بگذاشتند و آب اندک که می داشتند
 و قوضوا قبا بهم - و نشلوا جاعا بهم - و نفضوا جرا بهم - و
 آن هم خورچ کردند و خیمه ها را بکنند و ترکشها را خالی نمودند و زنبیل را در پیفشاندند
 اروا من العجز انیا بهم - و اذن لهم ان یأتوا بجميع جنودهم
 از عجز دندان خود را نمودند و او شانرا اجازت داده شد که بهم لشکر خود

من خيلها ورجلها وحفلها وحفلها - و نر مرها و قوافلها -

و سواران خود و پیادگان خود و جماعت خود و لشکر خود و گروه های خود و قافلله های خود بیایند
فصاروا کمیت مقبور - اوزیت سراج احترق و مابقی معه
پس همچو آله مرده شدند که در قبر نهاده می شود و همچو آله روغن چراغی گشتند که همه

من نور - و سگتنان من بار نر من صغیرهم و کبیرهم

آله سوخت و چیزهای نور باو می نمایند و ما دهن هر خرد و کلاان ایشان بر بریتیم که
و او کفنا من نهق من حمیرهم - فمأکانوا ان یتحرکوا
بمیدان پرود آمد و بر نر های ایشان که آله از گروه محارب و اشتند و خرمین مضبوط کشیدیم پس نبود طاقت

من المکان - او یمیلوا من السینة الى السنان - بل

شان که از مقام خود حرکت کنند یا از غنودگی شوئی نیوه بیایند - بلکه ما

جربنا من شرخ النر من الى هذا الزمان - ان هو لا ع

از ابتدای زمانه ایشان را تجربه کرده ایم که این مردم

لا یتطیعون ان یبارزونا فی المیدان - و لیس فیهم

طاقت مقابله ندارند - و در ایشان طاقت بجو

الا السب و الشتم قاعدین فی الحجرات کالنسوان -

و دشنام دادن و سخت گفتن همچو زنان نیست -

یفترّون من کل مآزق - و یتراى اطمارهم من تحت

از هر حرب گاه تنگ و خطرناک می گریزند و ظاهری می شود پاریه های کهنه شان

یلقی - ثم لا یقرّون ولا یتندمون - ولا یتقون الله

که زیر قبا می دارند - بعد نه اقرار می کنند و نه شرمند می شوند و نه از خدا بترسند

ولا يرجعون - فهذا التفسير عليه سهم من سهام -

و نه از پیوده گوئی بازمی آید - پس این تفسیر برائے شان تیرے است از تیرے
و کلم بکلام - لعلم یتنبهون - والی اللہ یتوبون - و انا
و خستہ کردن است بکلام شاید متنبہ شوند و سوئے خدا میل کنند - و ما

شرطنا فیہ ان لایجابا و ز فریق متا سبعین یوما - و من
درین تفسیر شرط کردیم کہ کسی از ما ہر دو فریق در زشتی تفسیر از ہفتاد روز تجاوز

جا و ز فلن یقبل تفسیرہ و یستحق لوماً - و کذا لک
نکند و ہر کہ تجاوز کند پس تفسیر او بمنقہ قبول نخواہد افتاد و مستحق طاعت نخواہد شد - و

من الشرائط ان لایکون التفسیر اقل من اربعة اجزاء -
ہمچنین از شرائط یکے این است کہ تفسیر از چار جزو کم نباشد - و این

و هذه شروط بینی و بین خصمی علی سواء - و قد
شرطہا در من و فریق ثانی برابر اند - و ما ازین پیشتر

شہرناہا من قبل و بلغناہا الی الاحباب و الاعداء -
مستہر کردیم این شرطہا را و رسانیدیم آن اشتہار ما بعد

بعد الطبع و الاملاء - و الان نشرع فی التفسیر -
طبع کردن سوئے دوستان و دشمنان و اکنون ما شروع مے کنیم

بعون اللہ النصیر القدیر - و رتبناہ علی ابواب -
در تفسیر بمعدنہ خدائے نصیر و قدیر و مرتب کردیم این تفسیر را

لئلا یشق علی طلاب - و مع ذالک سلکنا مسلك
بر چند باب تا گراں نیاید بر طلاب و باوجود این رفیق بر مسلك اعتدال

الوسط ليس بأيجاز مُخلّ - ولا اطناب مُملّ - وانه له

نه چنان اختصار است که بمضمون محلّ آید و نه چندان اطناب است که طلال افزاید - و

عن هذا العاجز كالجزء - وأخرج من رحم

این رساله از طرف این عاجز برائے مہر علی بطور فرزند آخرین است - و از رحم قضاء و

القدس بر رحم من الله ذي العزة - في أيام الصيام

قدر برحمت الہی بیرون کردہ شدہ - و این کتاب در ماہ رمضان

وليا الى الرحمة - وسميته اعجاز المسيح

و شہلے نزد رحمت پیرایہ تالیف یافتہ و نام این کتاب است اعجاز المسیح

في ثمن التفسير الفصيح - واني اريت مبشرة في ليلة

في ثمن التفسير الفصيح - و من در شب سه شنبہ خواب دیدہ بودم

الانشاء - اذ دعوت الله ان يجعله معجزة للعلماء -

بوقتے کہ این دُعا کردم کہ یا الہی این کتاب را بطور معجزہ بگردان و

ودعوت ان لا يقدر على مثله احد من الابد باء -

دُعا کردم کہ بر مثل این کسے از ادیبان قادر نشود و هیچکس را

ولا يعطى لهم قدرا على الانشاء - فاجيب دعائي -

توفیق این کار میسر نہ آید - پس دران شب مبارک دُعاے من

في تلك الليلة المباركة من حضرة الكبرياء - و

بمرتبہ قبول رسید و دُعاے من مرا بشارت داد کہ از آسمان

بشّرني ربّي وقال منعه مانع من السماء - ففهمت

منع کردہ شد کہ کسے نظیر این کتاب بنویسد - و ازین بشارت فهمیدم

انه يشير الى ان الحد الا يقدر ون عليه - ولا ياتون
 که خدا درین الہام این اشارت کرده است کہ ایشان بران قادر نخواهند شد - و
 بمثله ولا كصفتيه - وكانت هذه البشارة من الله
 مثل آن نتوانند آوردند و در بلاغت نہ در عقايق سورة فاتحه و این بشارت در عفره
 المكان - في العشر الاخر من رمضان - الذي
 آخری از رمضان بود کہ ماه نزول شرآن است -

انزل فيه القرآن - ثم بعد ذلك كتب فيه هذا
 باز بعد زین این تفسیر نوشته شد بعد دعائے قادر -
 التفسير - بعون الله القدير - رب اجعل افئدة
 لے خدا بعض ولہا را سوائے این تفسیر مائل کن و این را کتابے
 من الناس تهوى اليه - واجعله كتاباً مبارکاً و
 مبارک بگردان - و از نزد خود برین برکات
 انزل برکات من لدنك عليه - فانا توكلنا عليك -
 نازل کن زیرا کہ ما بر تو توکل کردیم - پس
 فانصرنا من عندك و ايتنا بميديك - و كقل
 مدد ما از جانب خود کن و بہر دو دست خود در تائید ما باش و متکفل
 امرنا كما كفلت السابقين من الصالحين - و
 امر ما شو همچنانکہ متکفل امر گذشتگان از نیکوکاران بودہ - و این ہمہ
 استجب هذه الدعوات كلها و انا جنتاك متضرعين -
 دُعائے ما قبول فرما و ما بحالت تضرع پیش تو آئیم -

فَكُنْ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ آمِينَ -
پس ما را باش چه در دنیا و چه در آخرت - آمین -

الباب الأول

باب اول

في ذكر اسماء هذه السورة وما يتعلق بها

در نامهای این سوره و دیگر متعلقات

اعلم ان هذه السورة لها اسماء كثيرة فاولها

بدان که این سوره را نام ها بسیار اند - پس اول

فاتحة الكتاب - وسميت بذلك لانها يفتح

آنها فاتحه الكتاب است و این نام برائے این نهاده شد که در

بها في المصحف وفي الصلوة وفي مواضع الدعاء من

قرآن و در نماز و در وقتهای دعا و خدا تعالی ابتدا بدین

سبب الامر باب - وعندى انها سُميت بها لما

می کنند - و نزدیک من اصل حقیقت این است

جعلها الله حكماً للقرآن - وملتى فيها ما كان

که این سوره الی وجه فاتحه میگویند که او تعالیم قرآن را حکم است

فيه من اخبار ومعارف من الله المنان - وانها

و پر کرده شد درو همه آنچه در قرآن بود از اخبار و معارف

جامعة لكل ما يحتاج الانسان اليه في معرفة المبدء
 و این سوره جامعة است آن همه چیز را که انسان از بهر معرفت مبدء
 والمعاد - کمثل الاستدلال على وجود الصانع و
 و معاد محتاج آنهاست - بهیچ استدلال بر وجود صانع و
 ضرورة النبوة والخلافة في العباد - ومن اعظم الاخبار
 ضرورت نبوت و خلافت در بندگان - و از بزرگ تر خبرها
 و اکبرها انها تبشیر بزمان المسيح الموعود -
 این است که این سوره بشارت می دهد بزمان مسیح موعود
 و ایام المهدی المعهود - و سند کسره فی مقامه
 و روزهای مهدی مهود و ما در مقام خود این را
 بتوفیق الله الودود - و من اخبارها انها تبشیر
 ذکر خواهیم کرد بتوفیق خداوند ودود - و از جمله اخبار فاطمه این است که
 بعمر الدنيا الدنية - و سنکبة بقوة من الحضرة
 او عمر دنیا بیان می فرماید و عنقریب از خدا تملک قوت یافته
 الاحدیث - وهذه هي الفاتحة التي اخبر بها
 آن را خواهیم نوشت و این همان فاتحه است که از او خبر داده
 نبي من الانبياء - وقال مرثيت ملكا قويا
 است پیغمبری از پیغمبران - و گفت که من فرشته را دیدم که
 نازلا من السماء - وفي يده الفاتحة على صورة
 قوی بود و از آسمان فرود آمده بود و در دست او سوره

الكتاب الصغير- فوق راجله اليمنى على البحر

فاتحه است بر شکل کتبه خمد- پس آن فرشته پائے بر دنیا

والیسری علی البر بحکم الرب القدیر- وصرخ

نہاد و پائے دیگر بر زمین بحکم رب قدیر و باواز

بصوت عظیم کما یزیر الضرغام- وظهرت الرعود

بلند فریاد کرو همچنان کہ شیر می غزد- و باواز او هفت رعد

السبعة بصوته وكل منها وجد فيه الكلام-

پیدا شد و دران همه کلامی محسوس بود -

وقيل اختتم علی ماتکلمت به الرعود- ولا تکتب

و گفته شد کہ این کلمات رعد را سر بہر کن و منویس

کذا الک قال الرب الودود- والملك النازل اقسم

همچنین حکم رب ودود است- و فرشته نازل شونده قسم

بالحق الذي اضاء نوره وجه البحار والبلدان-

بآن خدائے زندہ یاد کرد کہ دریا و آبادی و آباد بخشیده است -

ان لا يكون زمان بعد ذلك الزمان بهذا

کہ بعد این زمان مسیح موعود هیچ زمان بدین شان و مرتبہ نخواہد

التشان- وقد اتفق المفسرون ان هذا الخبر

آمد و مفسران اتفاق کرده اند کہ این خبر در

يتعلق بزمان المسيح الموعود الرباني- فقد جاء

حق مسیح موعود ربانی است - پس زمان مسیح موعود

الزمان وظہرت الاصوات السبعة من السبع
 آمد و ہفت آواز از سورہ فاتحہ کہ ہفت آیت
 المتانی۔ وهذا الزمان للخیر والشر شد کاخبر
 است ظاہر شد و این زمانہ برائے خیر و شر شد آخری زمانہ
 الازمنة۔ ولا یأتی زمان بعد مکثہ فی الفضل و
 است۔ و بعد زین بیچ زمانہ در فضل و مرتبہ
 المرتبة۔ وانا اذا ودعنا الدنیا فلا مسیح بعدنا الی
 ہمیں زمانہ نتواند رسید۔ و ما چل پدروہ کریم دُنیا را پس بعد ما بیچ
 یوم القيامة۔ ولا یُنزل احد من السماء ولا یُخرج راس
 میسے تا قیامت نخواہد آمد و نہ کسی از آسمان نازل خواہد شد و نہ از غار
 من المغارة۔ الا ما سبق من ربی قول فی الذرّیة
 بیرہل خواہد آمد۔ مگر آنچہ دربارہ اولاد من خدائے من گفت۔
 و ان هذا هو الحق وقد نزل من کان نازلا من الحضرة۔
 و این راست است و فرود آمد آنکہ فرود آئندہ بود۔
 وتشهد علیہ السماء والارض ولكنکم لا تطلعون
 و آسمان و زمین بریں گواہی می دہند لکن شما بریں گواہی
 علی هذه الشهادة۔ وستذکروننی بعد الوقت
 اطلاع نمی دارید و عنقریب بعد از وقت مرا یاد خواہید کرد
 والسعید من ادرك الوقت وما اضاعه بالغفلة۔
 و سعادت مند کسے است کہ وقت را دریافت و بغفلت ضائع نکرد

الحاشیہ۔ الیہ اشارۃ فی قولہ علیہ السلام یتفرج ویولد له۔ منہ
 اسکا کلمہ اشارہ ہوا حضرت علیؑ علیہ السلام کی حدیث میں کہ میں سوچوں جو بچہ نکلتا اور اسکا اولاد دیکھتا ہوں۔

ثم نرجع الى كلمتنا الاولى - فاسمعوا مني يا اولي النهي - ان
 باز سوئے کلمہ اول خود رجوع می کنیم - پس بشنیدایے دانشمندان - کہ
 للفاخرة اسماء اخرى - منها سورة الحمد بما افتتح
 برائے سورہ فاتحہ دیگر نامہا نیز هستند اذاجملہ سورۃ الحمد است چراکہ
 بحمد ربنا الاعلیٰ - ومنها ام القرآن بما جمعت مطالبہ
 ابتدائے آن سورۃ بحد است - و ازال جملہ نام او ام القرآن است چراکہ
 کلہا باحسن البیان - و تابطت کصدق در سر
 تمام مطالب قرآن را جمع کردہ است و ہمچو صدق در بغل گرفت
 الفرقان - وصارت كعش لطير العرفان - فان القرآن
 دزدہائے فرقان را و ہمچو آشیانہ شد برائے پندہ ہائے معرفت چراکہ قرآن
 جمع علوما اربعة فی الہدایات - علم المبدء و علم
 در ہدایت ہائے خود چار علم را جمع کردہ است - علم مبدء و علم
 المعاد و علم النبوة و علم توحید الذات والصفات -
 معاد و علم نبوت و علم توحید ذات و صفات -
 ولا شك ان هذه الاربعة موجودة فی الفاتحة - و
 هیچ شک نیست کہ این ہر چہار علم در سورہ فاتحہ موجود اند - و
 مؤودة فی صدور اکثر علماء الامة - یقرؤنها و ہی
 زندہ بگور اند در سینہ ہائے اکثر علماء امت - می خوانند سورہ فاتحہ را
 لا تجاوز من الحناجر - لا یفجرون انهارها السبعة بل
 و آن از سہزہائے او شان بزیہ نمی رود - و نہری ہائے او را کہ ہفت اند نمی شکافند

يعيشون كالفاجر - ومن الممكن ان يكون تسمية هذه

بلکه همچو فاجر زندگی می کند و ممکن است که این سوره را

السورة بآم الكتاب - نظرًا الى غاية التعليم في هذا

اُمّ الكتاب نام نهادن بدین خیال باشد که جامع تعلیمات

الباب - فان سلوك السالكين لا يتم الا بعد

ضروری است - چرا که سلوك سالکان تمام نمی شود مگر بعد

ان يستولى على قلوبهم عزة الربوبية وذلة

ایک عزت ربوبیت و ذلت عبودیت بر ایشان غالب

العبودية - ولن تجد مرشدا في هذا الامر كهذه

شود - و درین امر هیچ مرشد همچو سوره فاتحه

السورة من الحضرة الاحدية - الا ترى كيف اظهر

نه خواهی یافت - آیا نه می بینی که چگونه ظاهر

عزة الله وعظمته بقوله الحمد لله رب العالمين -

کرد عزت و عظمت خدا تعالی را بقول او که الحمد لله

الى مالك يوم الدين - ثم اظهر ذلة العبد وهو انه

رب العالمين تا مالک يوم الدين - بعد زان بقول او که ایاک

وضعه بقوله ایاک نعبد و ایاک نستعین - ومن

نجد و ایاک نستعین ذلت و ضعف بنده را بیان فرمود -

الممكن ان يكون تسمية هذه السورة به نظرًا

و این هم ممکن است که نام این سوره اُمّ الكتاب باعتبار

الى ضرورات الفطرة الانسانية - و اشارة الى ما
 ضرورة الی فطرت الانسانی داشته باشد - و اشارة باشد
 تقتضى الطباع بالكسب او الجواذب الالهية -
 سؤنی آن امور که طبیعت انسانی می خواهد کسب یا بجهت الی
 فان الانسان يحب لتكمل نفسه ان يحصل له
 چرا که انسان برای تکمیل نفس خود می خواهد که او را
 علم ذات الله وصفاته و افعاله - و يحب ان
 علم ذات باری عزوجل و علم صفات و افعال او حاصل گردد و
 يحصل له علم مرضاته بوسيلة احكامه التي
 دوست میدارد که حاصل شود علم رضامندی الی او بذریعہ احکام او
 تنكشف حقيقة باقواله - و كذلك تقتضى
 که کاشف حقیقت آنها اقوال او هستند و همچنین تقاضا می کند
 روحانيته ان تاخذ بيده العناية الربانية - و
 روحانیت او که عنایت ربانی دست او بگیرد و
 يحصل باعانتها صفاء الباطن والانوار والمكاشفات
 بمدد او صفاء باطن و انوار و مکاشفات الهی
 الالهية - وهذه السورة الكريمة مشتملة على
 حاصل شوند و این سوره کریمه برین مطالب مشتمل است
 هذه المطالب - بل وقعت بحسن بيانها وقوة
 بلکه بوجه حسن بیان و قوت تقریر خود سؤنی

تبیانها کالجالب. ومن اسماء هذه السورة السبع
 این مطالب می کشد. و از جمله نامهای این سوره سبع
 المثانی. و سبب التسمیة انها مثنی نصفها ثناء
 مثانی است و سبب تسمیه این است که این سوره مثنی
 العبد للرب ونصفها عطاء الرب للعبد الفانی -
 است نیمه آن تعریف است از بنده مر رب خود را
 وقیل انها سمیت المثانی بما انها مستثناة من سائر
 و نصف آن عطاء رب است مر بنده فانی را. و گفته شد که نام این
 الكتب الالهية. ولا یوجد مثلها فی التوراة
 سوره برای این مثانی نهاده اند که این سوره از تمام کتب الهیه مستثنی است و
 ولا فی الانجیل ولا فی الصحف النبویة. وقیل
 مثل این نه در توریت و نه در انجیل و نه در قرآن است. و گفته شد
 انها سمیت مثانی لانها سبع آیات من الله الکریم -
 که ازین وجه نام او سبع مثانی است که آن هفت آیت اند از خدا
 وتعادل قراءت کل آیه منها قراءة سبع من القرآن
 تعالی و هر یک از آیت برابر است هفتم حصه قرآن را و گفته
 العظیم. وقیل سمیت سبعا اشاره الى الابواب
 اند که ازین وجه نام او سبع مثانی نهاده شد که آن اشاره سبعة
 السبعة. من النیران. ولکل منها جزء مقسوم یدفع
 هفت دروازه دوزخ است و برای هر دروازه دوزخ از سوره جز مقسوم

شواظها بأذن الله الرحمان - فمن اراد ان يمر سالماً من
 است که شعله آن را دور می کند - پس هر که می خواهد که از
 سبع ابواب السعير - فعليه ان يدخل هذه السبع وليستأنس
 دوزخ بسلامت برود - پس برو لازم است که در ابواب این
 بها ويطلب الصبر عليها من الله القدير - وكلما يدخل
 هفت آید در آید و بآنها انس و از خدا صبر بخوابد و هر آن
 في جهنم من الاخلاق والاعمال والعقائد - فهي سبع موبقات
 امور که داخل جهنم می کنند آن از رؤی اصول هفت اند و
 من حيث الاصول وهذه سبع لدفع هذه الشدائد - ولها
 این آیتها هم هفت اند برائے دفع این شدائد - و برائے
 اسماء اخرى في الاخبار - وكفاك هذا فانه خزينة الاسرار -
 این سوره نام هائے دیگر نیز هستند مذکور در احادیث - مگر ترا همین قدر
 ومعد الك حصر هذا التعداد - اشارة الى سنوات المبدء و
 کافی است که آن خواند رازها است - ممکن است که تعداد آیتها اشارة باشد سوائے تاریخ
 المعاد - اعني ان آياتها السبع ايماء الى عمر الدنيا فانها سبعة
 مبدء ومعاد - و نزد من هفت آیت سوره فاتحه اشارة است سوائے هفت هزار سال
 آلاف - ولكل منها دلالة على كيفية ايلاف والالف الاخير في
 عمر الدنيا - و هر يك را از آیات سوره فاتحه دلالت است بر کیفیت هزار تمام کردن و هزار
 المضلال كبير - وكان هذا المقام يقتضي هذا الاعلام كما قلنا في الذكر
 آخری در مضلالت کبیره است و این مقام بیان این مدت را می خواست چرا که سوره فاتحه متکفل

الى معاد من اثناف - وحاصل الكلام ان الفاتحه حصن
 ذكر مبدء و معاد شده است - و حاصل كلام اين است كه سورة فاتحه
 حصين - و نور مبين - و معلّم و معين - و انها
 حصن حصين و نور مبين و معلّم و معين - و او
 يحصن احكام القرآن من الزيادة و النقصان - كتحصين
 نگه می دارد احكام قرآن را از زيادت و نقصان همچو
 الثغور - بامرار الامور - و مثلها كمثل ناقة تحمل كلما
 نگهداشتن سرحد با حسن انتظام - و سورة فاتحه همچو شتر ماده است كه
 تحتاج اليه - و توصل الى ديار الحب من ركب عليه -
 تمام ما يحتاج بر خود برداشته است و آنرا كه برود سوار است سوار ديار
 و قد حمل عليها من كل نوع الامر و اداء النفقات -
 دوست می برد و هر قسم زاد و نفقه و پارچات و كسوت ها برود
 و الثياب و الكسوات - او مثلها كمثل بركة صغير -
 محمول است - يا مثال او همچو حوضه خورده است و آب
 فيها ماء عزيز - كانها مجمع بحار - او فجرى قلهم زخار -
 بسيار است گویا آن مجمع درياهاست يا گذرگاه درياي بزرگ است
 و انى اسرى ان فواشده السورة الكريمة و
 و من بينم فائده هائى اين سورة و خوبى هائى آن بيشمار است
 نفائسها لا تعدّ ولا تحصى - و ليس فى وسع الانسان
 و در طاقت انسان نيست كه آن را شمار كند - اگر چه

ان یحصیها۔ وان انقد عمرانی هذا الهوی۔

دریں مقام عمرے خرچ کنند۔

وان اهل الغی والشقاوت۔ ما

ب تحقیق اہل گمراہی و بدبختی نشناختند۔

قد روهما حق قدرهما من الجهل والغباء۔ و

حق شناخت او از جهل و غباوت۔ و

قرؤها فمارؤا طلاوتها مع تکرار التلاوة۔ و انها

خوانند او را مگر غیبی و خوبصورتی او را با وجود کثرت تلاوت لهو آں

سورة قوى الصّول على الكفرة۔ سریع الاثر علی

سورته است قوی الحمله بر منکران۔ و جلد اثر کننده بر

الافئدة السلیمة۔ و من تأملها تأمل المنقذ۔

دلہائے سلیم۔ و هر که درو۔ نگریست بهیچ نوریستن

ودانها بفکر منیر کالمصباح المتقذ۔ الفاها نور

سره کننده و نزدیک شد او را تفکر روشن بهیچ چراغ روشن

الابصار۔ ومفتاح الاسرار۔ وانه الحق بلا ریب ط

کرده۔ خواهد یافت او را نور چشمه با و کلید رازها۔ و ہمیں حق است بلا ریب۔

ولا رجم بالغیب۔ و انکنت فی شک فقم وجذب و

و بغیر سخن گفتن بگمان۔ و اگر تو در شک هستی پس بر نیز و

اترك اللغوب والاین۔ و لا تسئل عن کیف

آزمایش کن و مانند کسی و شستی را بگذار و از چگونه و کہا سوال

و این - و من عجائب هذه السورة - انها عرفت
 ممکن - و از عجائب این سوره یکے این است که آن تعریف
 الله بتعريف ليس في وسع بشر ان يسريده عليه -
 الله جلشانه زان حال کرده است که زیادت بران ممکن نیست -
 فندعوا لله ان يفتح بيننا وبين قومنا بالفاحة و
 پس ما از خدا می خواهیم که در میان ما و قوم ما بفاحة فیصله بکند و
 انا توكلنا عليه - آمین یا رب العالمین -
 ما بر او توکل کردیم - آمین اے پروردگار عالمیان -

الباب الثاني

باب دوم

في شرح ما يقال عند تلاوة الفاتحة والقرآن العظيم

اعني اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

در شرح کلمه اعوذ بالله من الشيطان الرجيم -

اعلم يا طالب العرفان - انه من احل نفسه محل تلاوة الفاتحة والقرآن -

بران له طالب معرفت هر که نفس خود را در محل خواندن فاتحه و قرآن در آورد -

فعليه ان يستعيز من الشيطان - كما جاء في القرآن - فان

پس برو لازم است که اعوذ بالله من الشيطان بگوید چنانکه در قرآن آمده است -

الشيطان قد يدخل حتى الحاضرة كالسارقين - و

چرا که شیطان گاهی داخل می شود در مرغزار حضرت عزت بجهت دانی - و

یدخل الحرم العاصم للمعصومین - فأسر الله أن
 در آن حرم داخل می شود که مخصوص بمعصومان است - پس اراده کرد الله تعالی
 ینجی عباده من صول الخناس - عند قراءة الفاتحة
 که نجات دهندگان خود را از شیطان بچون فاتحه و شُرآن
 و کلام رب الناس - ویدفعه بحربه منه و یضع
 بخوانند - و بحربه خود شیطان را دفع کند و بر سر
 الفأس فی الراس ویخلص الغافلین من النعاس -
 او تبر نهد و غافلان را از غفلت نجات دهد -
 فعلم كلمة منه لطرد الشيطان المدحور - الی یوم
 پس مردم را یک کلمه از طرف خود برائے راندن شیطان آموخت و
 النشور - وکان سر هذا الامر المستور - ان الشيطان
 تا قیامت همین تدبیر راندن شیطان است و راز این امر پوشیده این است
 قد عادی الانسان من الدهور - وکان یسیر اهلک
 که شیطان از قدیم دشمن انسان است و او می خواست که بطور پوشیده
 من طریق الاخفاء والدمور - وکان احب الاشياء
 بهیچ شخصه که ناگه اجازه می آید انسان را هلاک کند - و برائے
 الیه تدمیر الانسان - ولذا لک الزم نفسه ان
 همین بر نفس خود لازم گرفته است که بر هر امری
 تصفی الی کل امر ینزل من الرحمن - لدعوة الناس
 گواهی دارد که از خدا تعالی برائے دعوت مردم

الى الجنان - و يبذل جهده للاضلال والافتنان -
 سوئے بهشت نازل می شود - و کوشش خود از بهر گمراه کردن خرج میکند -

فقد ر الله له الخيبة والقوارع ببعث الانبياء - و ما قتله
 پس مقدر کرد برائے او خدا تعالیٰ نو میدی و سختی ها را از بعثت انبیاء و

بل انظره الى يوم تبعث فيه الموتي باذن الله ذى العزة
 مهلت داد او را تا آن روز که مردگان برخیزند و

والعلاء - و بشر بقتله في قوله الشيطان الرجيم - فتلک
 خبر داد از قتل او به قول خود که شیطان مقتول است یعنی قتل

هى الكلمة التى تقرأ قبل قوله بسم الله الرحمن الرحيم -
 خواهد شد - پس این همان کلمه است که قبل بسم الله الرحمن الرحيم می خوانند

وهذا الرجيم هو الذى و مر د فيه الوعيد - اعنى الدجال
 و این رجیم آسمان است که در حق او وعید دارد است - یعنی آن دجال

الذى يقتله المسيح المبيد - والرجم القتل كما صرح
 که بر دست مسیح کشته قتل خواهد شد - و لفظ رجم بمعنی قتل است چنانچه

به فى كتب اللسان العربية - فالرجيم هو الدجال الذى
 در کتابهای لغت عربی تصریح آن موجود است - پس رجیم همان گمراه کننده

يُغال فى زمان من الازمنة الآتية - وعد من الله الذى
 است که در آینده زمانه قتل خواهد شد - این وعده خداست که نیکو

يحول على اهله ولا تبديل للكلمة الالهية فهذه بشارة
 میدارد اهل خود را و در کلمات الهیه تبدیلی ممکن نیست - پس این از

للمسلمين من الله الرحيم - وايماء الى انه يقتل
خداي رحيم برائي مسلمانان بشارتے است - و اشاره است سوتے اين امر
الدجال في وقت كما هو المفهوم من لفظ الرحيم -
که او دجال را خواهد کشت چنانچه از لفظ رحيم فهميده می شود -

اشعار

كما علمت من رب الانام
چنانچه از خدا تعالی تعلیم داده شدم
واسكات العدا اكف الظلام
و خاموش کردن دشمنان که پناه تاریکی اند
ولا تعنى به ضوب الحسام
و مراد ما از زدن شمشیر زدن نیست
و كم من حامل فاق العظام
و بسیار گمان اند که سبقت برودند از بزرگان
لتنجى المسلمون من السهام
تا نجات یابند مسلمانان از تیرها
اليس الوقت وقت الانتقام
آیا وقت وقت انتقام نیست
بكفت المصطفى اضحى الزمام
بدست مصطفی زمام داده شد

و معنى الرحيم في هذا المقام
و معنی رحیم در این مقام
هو الاعمال اعضال اللثام
آل در مانده کردن است چنانچه لثام در مانده گردد
و ضرب يمتلي اصل الخصام
و زدن است که ببرد پنج خصومت را
تري الاسلام كثر كالعظام
می بینی اسلام را که شکسته کرده شد همچو استخوان
فنادى الوقت ايام الامام
پس آواز داد وقت روزگاری امام را
فلا تعجل وفكر في الكلام
پس جلدی مکن و فکر کن در کلام
ان فوج الملائكة الكرام
می بینم فوج ملائکه کرام را

وقد اتى زمان تهلك فيه الا باطيل ولا تبقى الزور و
 و آن زمان می آید که باطل در آن هلاک خواهد شد و دروغ
 الظلام - و تفني الملل كلها الا الاسلام - و تملأ الارض
 نخواهد ماند و بجز اسلام همه مللها چون مرده خواهند گردید و زمین
 قسطاً وعدلاً و نوراً - كما كانت ملئت ظلماً وكفرًا و جوراً
 از انصاف و نور پر کرده خواهد شد چنانکه از ظلم و کفر و دروغ
 و زوراً - فهناك تقتل من سبق الوعيد لتدميره ولا
 پر شده بود - و درین وقت آن دجال را خواهند کشت که در کتب
 نعى من القتل الا كسر قوته و تنجية اسيره - فحاصل الكلام
 پیغمبران و عده کشتن اوست و مراد از قتل شکستن قوت و نجات اسیران است -
 ان الذي يقال له الشيطان الرجيم - هو الدجال اللئيم -
 پس حاصل کلام این است که آنکه او را شیطان رجیم می گویند همچو دجال لئیم است -
 و المختاس القديم - و كان قتله امرًا موعوداً - و خطباً
 و مختاس قدیم - و کشتن او امری است و عده کرده شده و کلمه است
 معهوداً - ولذلك الزم الله كافة اهل الملة - ان
 عهد کرده شده - و از بهر همین خدا تعالی لازم حال مومنان کرده است که در وقت
 يقرء والفظ الرجيم قبل قراءة الفاتحة وقبل البسملة -
 قرائت فاتحه قبل از بسم الله اعوذ بالله من الشيطان الرجيم خوانده باشند
 ليتذكر القارئ ان وقت الدجال لا يجاوز وقت
 تا که خواننده یاد کند که وقت دجال از وقت قرءه تجاوز نخواهد کرد

قوم ذکر وافی آخر ایه من هذه الايات السبعة - و
 که در آخر آیت این سوره ذکر آنها است - و
 کان قدر الله کتب من بدء الاوان - انه يقتل
 تقدیر خدا چنین بود که آن دجال رجیم یعنی کشتنی در آخر زمان
 الرجیم المذکور فی آخر الزمان - ویستریح العباد من
 کشته خواهد شد - و مردم از گزیدن این مار در امن
 لدغ هذا الشعبان - فالیوم وصل الزمان الی آخر
 خواهند آمد - پس امروز زمان تا انتهای دایره خود
 الدائرة - و انتمی عمر الدنیا کالسبع المثانی الی السابعة -
 رسیده است - و عمر دنیا هفت آیت سوره فاتحه بر هزار هفتم
 من الالوف الشمسية والقمرية - الیوم تجلی الرجیم
 رسید - و این هفت هزار بحساب شمسی و قمری است - امروز آن شیطان قوس را
 فی مظهر هوله کالحلل البروزية - و اختتم امر الغی
 مظهر خود گرفته است بطور بروز - و امر گمراهی بر قوس ختم
 علی قوم اختتم علیه آخر کلم الفاتحة - ولا يفهم هذا
 شد که ذکر آن قوم در آخر کلمه سوره فاتحه است - و این امر را
 الرمز الاذوالقریحة الوقادة - ولا یقتل الدجال الا
 کسی فهمد که طبیعت تیز می دارد - و دجال را کسی نتواند کشت مگر
 بالحربة السماوية - ای بفضل من الله لا بالطاقة
 بجز سماوی - ای بفضل الهی غلبه برو خواهد شد نه بطاقت

البشرية - فلا حرب ولا ضرب ولكن امرنازل من
 بشری - پس نه جنگ خواهد شد نه زد و کوب مگر امری
 الحضرة الاحمدية - وكان هذا الدجال يبعث
 است از خدا تعالی - و بود این دجال که بعض
 بعض ذراریه فی کل مائة من مئین - لیضل
 ذریات خود را در هر صدی مامور می کرد تا مومنان
 المومنین والموحدين والصالحين والقائمين علی
 و موحدان و صالحان و اهل حق و طالبان حق
 الحق والطالبین - ویهد مبانی الدین - ویجعل
 را گمراه کند و تاکه بنیادهای دین را بشکند و کتاب
 صحف الله عضین - وكان وعد من الله انه
 الهی را پاره پاره کند - و وعده خدا تعالی این بود که
 یقتل فی آخر الزمان - ویغلب الصلاح علی الطلاح
 دجال در آخر زمانه قتل کرده خواهد شد و نیکی بر فساد و گمراهی
 والطغیان - وتبدل الارض یتوب اکثر الناس
 غالب خواهد گردید و زمین دیگر خواهد شد و مردم شسته خدا
 الی الرحمان - وتشرق الارض بنور ربها - وتخرج
 رجوع خواهند کرد و زمین بنور پروردگار خود روشن کرده خواهد شد -
 القلوب من ظلمات الشیطان - فهذا هو
 و دل ها از تاریکی ها بروی خواهند آمد - پس همین

موت الباطل وموت الدجال وقتل هذا الشعبان -
 است موت باطل و موت دجال و قتل این اژدهائے بزرگ
 ام يقولون انه رجل يُقتل في وقت من الاوقات - کلاً
 آیا مردم این می گویند که دجال انسانے است که در وقتی از اوقات
 بل هو شیطان رجيم ابو السیثات - یُرجم فی آخر الزمان
 قتل کرده خواهد شد - هرگز نیست - بلکه او شیطان کشتنی است پدر بدیها - که در
 بازالة الجهلات - واستیصال الخز عیلات - وعد حق
 آخر زمانه بدود کردن امور باطله کشته خواهد شد - وعد حق
 من الله الرحيم - کما اشیر فی قوله الشیطان الرجيم -
 است از خدا تعالی - چنانچه در کلمه شیطان رجیم سُوئے او اشاره شده
 فقد تمت كلمة ربنا صدق وعد لانی هذه الايام - ونظر
 پس کلمه رب ما از سُوئے راستی و عدل دریں روز بظهور رسید - و نظر کرد
 الله الى الاسلام - بعد ما عَفَتْ به البلاء يا والالام - فانزل
 سُوئے اسلام - بعد زانکه نازل شد برو بلاها و دردها - پس
 مسيحه لقتل الخناس وقطع هذا الخصام - وما سُمي الشیطان
 مسیح خود را برائے قتل ابلیس نازل کرد تا قطع خصومت کند - و نام شیطان از
 رجيماً الاعلى طريق انباء الغيب - فان الرجيم
 بر همین رجیم داشته شد که وعده قتل او بود چراکه معنی رجیم
 هو القتل من غير الريب - ولما كان القدر قد
 قتل است بے شک و شبه - و چونکه تقدیر چنین رفته بود

جرى في قتل هذا الدجال - عند نزول مسيح
 که دجال در زمانه مسیح قتل خواهد شد - خبر داد خدا
 الله ذی الجلال - اخبر الله من قبل هذه الواقعة
 تعالیٰ ازین واقعه برائے بشارت
 تسلیة و تبشیراً لقوم یخافون ایام الضلال -
 قومی که از روزهای ضلالت می ترسند -

الباب الثالث

باب سوم

فی تفسیر آیه بسم الله الرحمن الرحیم
 در تفسیر آیت بسم الله الرحمن الرحیم -

اعلم و هب لك الله علم اسماءه - و هذا ك الى طرق
 بدان اے خواننده خدا تو علم نامهای خود به بخشد و سوئے راه باشد
 مرضاته و سبل رضائه - ان الاسم مشتق من
 رضامندی خود ترا برایت فرماید که لفظ اسم که در
 الوسم الذی هو اثر الکی فی اللسان العربیة - يقال
 بسم الله آمده است از وسم مشتق است و وسم در زبان عربی نشان داغ یا
 اتسم الرجل اذا جعل لنفسه سمة يعرف بها
 می گویند در امثال عرب مشهور است که می گویند اتسم الرجل

ویمیزبها عند العامة۔ ومنه سمت البعير ووسامه

و این وقت می گویند چون شغصے برائے خود نشانے مقرر کنند کہ بدان شناخته شود

عند اهل اللسان۔ وهو ما وسم به البعير من ضر ووب

و از غیر خود امتیاز یابد۔ و از همین لفظ وسم لفظ سمت البعير و وسام البعير برآورد

الصور ليعين للعرفان۔ ومنه ما يقال اني تو سمت

اند و آن پیچھے است کہ بدان بر شتر داغ می کنند یعنی از قسم صورت ہا کہ از بہر شناختن

فيه الخیر۔ و ما رثيت الضير۔ ای تفرست فمارثيت

بر جلد شتر می کنند۔ و از همین لفظ وسم است قول ایشان کہ تو سمت فيه الخیر یعنی من

سمتہ شتر فی محیاء۔ ولا اترخبت فی محیاء۔ ومنه

بنظر فرست درو نگہ کردم پس در روستے او نشانے از شتر ندیدم و در زندگی او

الوسمی الذی هو اول مطر من امطار الربيع۔ لانه

اثرے از خبث۔ و از همین لفظ وسم است لفظ وسمی کہ آن باران بہاری را می گویند کہ در

یسسم الارض اذا نزل كالینا بیع۔ و يقال ارض

ابتدائے موسم بے بار و چرا کہ آن باران چوں می بارد بر زمین نشان می کند و می گویند کہ این

موسومة اذا اصابها الوسمی فی ایتانہ۔ و سکن

زمین موسومہ است و قنیکہ آن باران برو باریدہ باشد و مزارعان را بہاریدن او

قلوب الکفار بحجریانہ۔ ومنه موسم الحج والسوق

تسکین دل حاصل شدہ باشد۔ و از همین لفظ وسم است لفظ موسم حج و

وجميع مواسم الاجتماع۔ لانها معالم یجتمع اليها النوع

موسم سوق و غیرہ موسم ہا کہ بمعنی مجمع است چرا کہ لفظ موسم بران جاہائے معینہ

غرض من الانواع - ومنه الميسم الذي يطلق على
 اطلاق می یابد که در آن جا مردم جمع می شوند و از همین لفظ وسم لفظ ميسم
 الحسن والجمال - ويستعمل في نساء ذات ملاحظة في
 است که بر حسن و جمال اطلاق می یابد و اکثر بر زنان اطلاق آن می شود که
 اكثر الاحوال - وقد ثبت من تتبع كلام العرب و
 ملاحت و حسن می دارند - و از تتبع کلام عرب و دیوان های شان
 دواوینهم - انهم كانوا لا يستعملون هذا اللفظ كثيرا
 ثابت شده است که لفظ ميسم اکثر در موارد خیر و خوبی استعمال
 الا في موارد الخیر من دنیا هم و دینهم - و انت تعلم
 می یابد - خواه در دین و خواه در دنیا - و تو میدانی که
 ان اسم الشئ عند العامة ما يعرف به ذلك الشئ -
 نزد عامه مردم تعریف اسم این است که او پیر می است که
 و اما عند الخواص و اهل المعرفة فالاسم لاصل
 بدو چیز می شناسند مگر نزد خواص و اهل معرفت - پس اسم اصل
 الحقيقة النی - بل لا شك ان الاسماء المنسوبة
 حقیقت را بر تبه سایه است بلکه هیچ شک و شبه نیست که آن همه اسماء که
 الى المسمیات من الحضرة الاحدية - قد نزلت
 سؤی مسمیات منسوب اند آنها مسمیات خود را بمنزله صورتهای
 منها منزلة الصور النوعية - وصارت كوكنات لطیور
 نوعیه هستند و برائے پرنده های معانی و علوم حکمیه همچو

المعاني والعلوم الحكمية - وكذا لك اسم الله و
 آشیان هستند - و هم چنین است اسم الله و
 الرحمن والرحيم في هذه الآية المباركة - فان كل
 رحمان و رحيم درین آیت مبارکه چرا که هر
 واحد منها يدل على خصائصه وهويته المكتومة -
 واحد از اسم الله و رحمان و رحيم بر خاصيتهاي پوشيده خود دلالت می کند
 والله اسم للذات الالهية الجامعة لجميع انواع
 و اسم الله خدا تعالی را اسم ذات است که جامع جمیع انواع
 الكمال - والرحمن الرحيم يدلان على تحقق هاتين
 کمال است - و صفت رحمان و رحيم دلالت می کند که این هر دو
 الصفتين لهذا الاسم المستجمع لكل نوع الجمال و
 صفت درین اسم الله متحقق اند - باز در
 الجلال - ثم للرحمن معنى خاص يختص به ولا
 صفت رحمان معنی خاص ثابت است که
 يوجد في الرحيم - وهو انه مفيض لوجود الانسان
 در صفت رحيم یافته نمی شود - و آن این است که رحمان
 وغيره من الحيوانات بأذن الله الكريم - بحسب
 آن را گویند که فیض او بر انسان و غیر انسان که جان
 ما اقتضى الحكم الالهية من القديم - وبحسب
 می دارند جاری است لیکن همان قدر هر یک را می رسد که

تَحْمَلُ الْقَوَائِلَ لَا بِحَسَبِ تَسْوِيَةِ التَّقْسِيمِ - وليس
 مقتضائُ حکمتِ الهیہ باشد و نیز قابلیتِ جوہر تحملِ آن تواند کرد و
 فی هذه الصفة الرحمانية - دخل کسب و عمل
 درین صفت رحمانیت دخل کسب و عمل
 وسعی من القوى الانسانية او الحيوانية - بل هی
 و کوششِ انسانی نیست و نہ دخل کوششِ حیوانی - بلکہ این
 مِثَّة من الله خاصة ما سبقها عمل عامل - و
 احسانے است خالص از خدا تعالی ہے آنکہ کسی کارے کردہ باشد و
 رحمته من لدنه عامة ما مسها اثر سعي من
 رحمتے ازو عام است - یعنی سعی بدو
 ناقص او کامل - فالْحَاصِلُ ان فیضان الصفة
 مس نکرده - پس حاصلِ کلامِ این است کہ فیضان
 الرحمانية ليس هو نتيجة عَمَل ولا ثمرة استحقاق -
 صفتِ رحمانیت آن نتیجہ عملِ علط نیست و نہ ثمرہ
 بل هو فضل من الله من غير اطاعة او شقاق -
 استحقاقے بلکہ آن فضلے خاص است از خدا تعالی ہے آنکہ فرمانبرداری
 و ينزل هذا الفيض دائما بمشيئة من الله و ارادة -
 یا مخالفت را درو دخلے باشد - و فرود سے آید این فیض ہمیشہ بہ ارادہ
 من غير مشروط اطاعة و عبادة و تقاة و زہادۃ - و
 الہی بغیر شرط فرمانبرداری و پرہیزگاری - و بناء این

كان بناء هذا الفيض قبل وجود الخليقة وقبل
 فيض قبل از وجود انسان و حيوان و اعمال اوشان
 اعمالهم - وقبل جهدهم وقبل سوالهم - فلاجل ذلك
 است - و پیش از کوشش ایشان و سوال ایشان - از بهر همین
 توجد آثار هذا الفيض قبل آثار وجود الانسان
 است که آثار این فیض پیش از آثار وجود انسان
 والحيوان - وان كان سارياً في جميع مراتب الوجود
 و حيوان اند - اگرچه این فیض در تمام مراتب وجود
 والزمان والمكان - والطاعة والعصيان - الا ترى ان
 و زمان و مکان و طاعت و عصیان سرایت می دارد آیا
 رحمانية الله تعالى وسعت الصالحين والظالمين - و
 نمی بینی که رحانیت الهی همه نیکان و بدان هر دو را فرو گرفته
 ترى قمره وشمسه يطلعان على الطائعين والعاصين -
 است و می بینی که آفتاب و ماهتاب او تعالی بر فرمانبرداران و نافرمانان
 وانه اعطى كل شئ خلقه وكفل امر كلهم اجمعين -
 هر دو طلوع می کند و خدا تعالی هر چیز را مناسب ضرورت او بمیدانش عطاء
 وما من دابة الا على الله رزقها ولو كان في السموات
 فرموده است و مشکفل تمام امورشان شده - و هیچ حرکت کننده نیست که مشکفل رزق
 او في الارضين - وانه خلق لهم الاشجار و اخرج منها
 او خدا نباشد اگرچه او در آسمان باشد یا در زمین و او برائے شان درختها و شکوفه ها

الثمار والزهر والرياحين - وانها رحمة هياها
 ورياحين پيدا کرده است و آن رحمت الهی است
 الله للنفس قبل ان يبرءها وان فيها تذكرة
 كبرائے نفسها قبل پيدايش آنها طيار كرده شد و ياد داني
 للمتقين - وقد اعطى هذه النعم من غير العمل و
 برائے متقيان است و اين نعمت ها بے عمل و بے استحقاق
 من غير الاستحقاق - من الله الراحم الخلاق - و
 داده شد - از طرف خدا تعالى و
 منها نعماء اخرى من حضرة الكبرياء - وهي خارجة
 از قسم اين رحمت نعمت ها بے ديگر اند از حضرت كبريا
 من الاحصاء - كمثل خلق اسباب الصحة و انواع
 و آن نعمتها از شمار خارج اند و بمجد شان اسباب صحت و حيل ها و
 الحيل و الدواء لكل نوع من الداء - و ارسال الرسل
 دواست - و انزلهم است فرستادن
 و انزال الكتب على الانبياء - و هذه كلها رحمانية
 پيغمبران و كتاب ها - و اين همه رحمانيت است
 من ربنا ارحم الرحماء - و فضل بحت ليس من عمل
 از خدا تعالى و فضل خاص است
 عامل و لا من التصرع والدعاء - و اما الرحيمية
 بغير عمل عامي و نه از زاري و دعا - مگر فيض رحيميت

فی فیض اخص من فیوض الصفة الرحمانية - و
 فیض است خاصتر از فیض اے صفت رحمانیت و
 مخصوصة بتکمیل النوع البشري واکمال الخلقة
 مخصوص است بتکمیل نوع بشري مگر درین سعی و
 الانسانية - و لكن بشرط السعي والعمل الصالح
 کوشش کردن شرط است - و ترک جذبات
 و ترک الجذبات النفسانية - بل لا تنزل هذه
 نفسانية ضروری است - بلکه این رحمت
 الرحمة حق نزولها الا بعد الجهد البلیغ فی
 فرد نیاید چنانچه حق فرد آمدن است مگر پس
 الاعمال - بعد تزکیة النفس و تکمیل الاخلاص
 از کوشش بلیغ در عمل - و پس از تزکیه
 باخراج بقایا الریاء و تطهیر البال - و بعد ایشار الموت
 نفس و تکمیل اخلاص باخراج بقایا ریاء و پاک کردن دل بلکه
 لا ابتغاء مرضات الله ذی الجلال - فطوبی لمن اصابه
 پس از اختیار کردن موت از بهر خوشنودی خداے ذوالجلال - پس خوش
 حظ من هذه النعم - بل هو الانسان و غیره کالنعم - و ههنا
 زندگی کسے راست کہ ازین نعمت بهره دارو بلکه همان انسان است باقی بچو
 سوال عضال - نکتہ فی الکتاب - مع الجواب - لیفکس فیہ
 چار پایاں اند - و اینجا سوالے است سخت ے نویسم اورا در کتاب مع جواب - تاکہ فکر کند

مَنْ كَانَ مِنْ أُولَى الْأَلْبَابِ - وَهُوَ إِنْ اللَّهَ اخْتَارَ مِنْ
 در دهر که از دانشمندان باشد و آن این است که خدا تعالی
 جَمِيعَ صِفَاتِهِ صَفَى الرَّحْمَنَ وَالرَّحِيمَ فِي الْبَسْمَلَةِ -
 در بسم الله الرحمن الرحيم از همه صفات خود این هر دو
 وَمَا ذَكَرَ صِفَاتٍ أُخْرَى فِي هَذِهِ الْآيَةِ - مَعَ أَنَّ
 صفت رحمان و رحیم را اختیار کرده و دیگر هیچ صفتی بیان نغزموده
 اسْمُهُ الْأَعْظَمُ يَسْتَحِقُّ جَمِيعَ مَا هُوَ مِنَ الصِّفَاتِ
 باوجود اینکه اسم اعظم او که الله است مستحق تمام صفات کامله
 الْكَامِلَةِ - كَمَا هِيَ مَذْكُورَةٌ فِي الصَّحْفِ الْمَطْهُرَةِ
 است - چنانچه آن همه صفات در قرآن شریف مذکور اند
 ثُمَّ إِنْ كَثُرَتِ الصِّفَاتُ تَسْتَلْزِمُ كَثْرَةَ الْبَرَكَاتِ عِنْدَ
 باز این امر هم سوال را مضبوط می کند که کثرت ذکر صفات در
 التَّلَاوَةِ - فَالْبَسْمَلَةُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِهَذَا الْمَقَامِ وَ
 وقت تلاوت موجب کثرت برکت است بسم الله برائے این برکت زیاده تر
 الْمَرْتَبَةِ - وَقَدْ نَدَبَ لَهَا عِنْدَ كُلِّ امْرِئٍ بِأَلِ
 حق میدارد و در هر امر مهمتّم بالشان خواندن بسم الله مندوب است
 كَمَا جَاءَ فِي الْأَحَادِيثِ النَّبَوِيَّةِ - وَأَنَّهَا أَكْثَرُ وَرَدًا
 چنانکه در احادیث آمده است و نیز بسم الله اکثر
 عَلَى السَّنِ أَهْلِ الْمِلَّةِ - وَآكْثَرُ تَكَرُّرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ
 بر زبان های مسلمانان جاری است و در قرآن شریف اکثر تکرار

ذی العزّة۔ فبأی حکمة ومصلحة لم یکتب صفات
 بسم اللہ است پس از کدام حکمت ومصلحت صفات دیگر دریں
 اخری مع هذه الآية المتبرکة۔ فالجواب ان
 آیت نوشته شد۔ پس جواب این است کہ
 اللہ اراد فی هذا المقام۔ ان یذكر مع اسمه
 خدا تعالیٰ دریں آیت اراده فرموده است کہ با اسم
 الاعظم صفتین هما خلاصة جمیع صفاته العظيمة
 اعظم او ذکر آن صفات او کرده آید کہ آن صفتها خلاصه جمیع
 علی الوجه التام۔ وهما الرحمن والرحیم۔ كما یهدی
 صفات عظیمه است و آن رحمان و رحیم است۔ چنانچہ
 الیه العقل السليم۔ فان الله تجلّی علی هذا
 عقل سلیم سوائے آن ہدایت مے فرماید۔ چراکہ خدا تعالیٰ
 العالم تارة بالمحبوبية ومرة بالمحبة۔ وجعل
 بریں عالم گاہے بطور محبوبیت تجلّی فرموده است و گاہے بطور
 هاتین الصفتین ضیاء ینزل من شمس الربوبية
 محبت۔ و این ہر دو صفت را روشنی قرار داده کہ از آفتاب ربوبیت
 علی ارض العبودية۔ فقد یكون الرب محبوباً
 بر زمین عبودیت می افتد۔ پس گاہے رب محبوب می باشد
 والعبد محباً لذلك المحبوب۔ وقد یكون العبد
 و بندہ محب این محبوب۔ و گاہے بندہ محبوب

محبوباً و الرب محباً له و جعله كالمطلوب - ولا شك ان

و رب محبت كه آن بنده را مطلوب ميگرداند و همچو شك

الفطرة الانسانية التي فطرت على المحبة - والخلة

نيست كه فطرت انساني تقاضا مي كند كه

ولوعة البال - تقتضي ان يكون لها محبوباً يجذبها

او را محبوبي باشد كه

الى وجهه بتجليات الجمال والنعم والنوال - وان يكون

به تجليات جماليه و نعمتهاي سوي خود بكشد و اين

له محباً مواسياً يتدارك عند الاحوال وتشتت الاحوال

كه او را محبت باشد كه در وقت غوها تدارك او كند -

ويحفظها من ضيعة الاعمال - ويوصلها الى الامال -

و كار بآئي او را از ضائع شدن نگذارد و تا اميد ببرد -

فأراد الله ان يعطيها ما اقتضتها ويتم عليها نعمه

پس خدا تعالي اراده فرمود كه هر چه طبيعت انساني

بجوده العميم - فتجلى عليها بصفته الرحمان والرحيم

خواسته است او را بدهد - پس برون بصفه رحمان و رحيم تجلي كند -

محدث الحياء - قد عرفت ان الله بصفة الرحمن ينزل على كل عبد من الانسان والحيوان

براسته كه خدا بصفه خود كه رحمان است نازل مي فرمايد بر هر بنده خواه انسان باشد

والكافر و اهل الايمان انواع الاحسان والامتنان - بغير عمل بمجمل مستحقين في

خواه مومن و خواه كافر باشد خواه مومن قسم بآئي احسان و امتن را - بغير كار كه بدو مستحق

ولا ريب ان هاتين الصفتين هما الوصلة بين الربوبية

و هیچ شک نیست که این هر دو صفت پیوند دهنده است در ربوبیت

والعبودية. وبهما يتم دائرة السلوك والمعارف الانسانية

و عبودیت و به آن هر دو تمام می شود دائره سلوک و معارف

فكل صفت بعدهما داخل في انوارهما. وقطرة من

انسانیه. پس هر صفت ما سوائے آن هر دو داخل در نور آن هر دوست و قطره از

بحارهما. ثم ان ذات الله تعالى كما اقتضت لنفسها

در یائے آنهاست باز ذات الهی همچنان که برائے نفس خود اراده کرد

ان تكون لنوع الانسان محبوبة ومحبة. كذلك اقتضت

که محبوب و محبت باشد. همچنین برائے

لعبادة الكمل ان يكونوا بنى نوعهم كمثله ذاته

بندگان کاملین خود اراده فرمود که برائے بنی نوع خود

حضرة الديان. افلا شك ان الاحسان على هذا المثال. يجعل المحسن

جزا باشد. و هیچ شک نیست که احسان بر این طریق محسن را محبوب

محبوبانی الحال نشئت ان الافاضة على الطريقة الرحمانية. يظهر في اعين

در محرابان پس ثابت شد که فیض رسانیدن بر طریق رحانیت ظاهر میکند در چشم

المستفيضين شأن المحبوبة. واما صفة الرحيمية. فقد الزمت نفسها

فیض یابان شأن محبوب را. مگر صفت رحیمیت لازم کرده است بر نفس خود

شأن المحبة. فان الله لا يجعل على احد بهذا الفيضان الا بعد ان يحبه ويرضاه

شأن محبت را. چرا که خدا بر رحیمیت بر هر کس تجلی نمی فرماید مگر بعد از آنکه او را دوست

بیم قولاً و فعلاً من اهل الايمان. منه

میدارد و از روی قول و فعل بر او راضی می باشد. منه

خلقاً و سيرة - و يجعلوا هاتين الصفتين لانفسهم
 مثل ذات باری شوند در خلق و سیرت و برائے نقیصات خود این هر دو صفت
 لباساً و کسوة - لیتخلق العبودية بأخلاق الربوبية -
 را بطور لباس بپوشند تا که عبودیت با اخلاق ربوبیت متخلق گردد و در
 ولا یبقی نقص فی النشأة الانسانية - فخلق النبیین
 نشاء الانسانیة بیچ نقصی نماید - پس پیدا کرد انبیا
 والمرسلین فجعل بعضهم مظهر صفته الرحمان و
 و مرسلان را و برگردانید بعض اوشان را مظهر صفت رحمانیت و
 بعضهم مظهر صفته الرحیم - لیکونوا المحبوبین و المحببین
 بعض اوشان را مظهر رحیمیت - تا که بعض محبوب باشند و بعض محبت
 و یعاشروا بالتحاب بفضلہ العظیم - فاعطى بعضهم حظاً
 و تا که به محبت یکدیگر معاشرت کنند - پس بعض افراد را حظ
 وافر از صفات المحبوبة - و بعضاً اخر حظاً کثیراً
 وافر از محبوبیت عطا فرمود - و بعض را حظ کثیر
 من صفت المحبة - و کذا لک اسرار بفضلہ العظیم -
 از محبت عطا کرد - و همچنین بپوشید عظیم خود اراده فرمود -
 وجوده القدیم - ولما جاء زمن خاتم النبیین - و سیدنا
 و چون زمانه خاتم النبیین آمد که سیدنا
 محمد سید المرسلین - اراده و سبحانه ان یجمع هاتین
 و سید المرسلین است - خدا تعالی اراده فرمود که این

الصفتین فی نفس واحدة - فجمعهما فی نفسه علیه
 هر دو صفت در نفس واحد جمع فرماید - پس در نفس آن نبی این هر دو
 الف الف صلوة و تحية - فلذلك ذکر تخصیصاً
 صفت جمع کرد برو هزار هزار سلام و تحیت باد - پس از بهر این بطور خاص صفت
 صفت المحبوبة والمحببة - علی راس هذه السورة -
 محبوبیت و محببت را - بر سر این سوره بسم الله ذکر کرد -
 ليكون إشارة الى هذه الامة - وسمى نبینا محمد او احمد
 تاکہ اشارت گردد - سؤئے این اراده - و نام نبی ما احمد و محمد نهاد
 كما سمى نفسه الرحمان والرحيم في هذه الآية - فهذه إشارة
 چنانکہ نام خود درین آیت رحمان و رحیم نهاد - پس این اشاره است
 الى انه لا جامع لهما على الطريقة الظلية الا وجود
 سؤئے این امر کہ جمع کننده این هر دو صفت بطریق ظلیت بجز نبی
 سيدنا خير البرية - وقد عرفت ان هاتين
 ما هیچ کس نیست - و تو دانستی کہ این هر دو
 الصفتين اکبر الصفات من صفات الحضرة
 صفت بزرگتر از تمام صفات حضرت احدیت
 الاحدية - بل هما لب الباب وحقيقة الحقائق
 اند - بلکه آن مغز مغز و حقیقت حقیقتها است
 لجميع اسماء الصفاتية - وهما معيار کمال کل من
 برای اسمائے صفاتیة خدا تعالی - و آن هر دو

متنا

استکمل و تخلق بالاخلاق الالهية - وما أعطى نصيباً

مکمال هر آن کس است که طالب کمال است و تخلق باخلاق الهی دارد و

کاملاً منهما الا نبينا خاتم سلسلة النبوة - فانه أعطى

نصیب کامل ازان هر دو صفت بیچس داده نشد مگر رسول مصلی الله علیه و سلم که

اسمین مکمل هاتین الصفتین - اولها محمد و الثاني

خاتم انبیاء است چرا که او دو نام داده شد همچو این دو صفت اول محمد و

احمد من فضل رب الكونین - اما محمد فقد ارتدى

دوم اسم از فضل رب الکنین - مگر محمد پس آن پوشیده

رداء صفت الرحمن - وتجلّى في حُلّ الجلال والمحبوبية

است چادر از صفت رحمان - و تجلی فرمود در حله جلالت و محبوبیت

وَحَمْدٌ لِرَبِّهِ وَ الْإِحْسَانُ - و اما احمد فتجلّى في حُلّة الرحيمية

و تعریف کرده شد از و بر نیکی کردن و احسان کردن - و نام احمد تجلی کرد در حله رحیمیت

والمحبة و الجمالية - فضلاً من الله الذي يتولى المؤمنين بالعون

و محبت و جمالیت از فضل الهی که متولی امر مومنان می گردد بمدد

و النصر - فصار اسماً نبيناً بحذاء صفتي ربنا المنان - کمسوس

کردن - پس گردیدند هر دو نام نبی ما بمقابل هر دو صفت عدل ما مثل آن حضرت با

منعكسة تظهرها مرأتان متقابلتان - و تفصيل ذلك ان

منعکسه که ظاهر میکند آن دو زن متقابل که متقابل یکدیگر باشند - و تفصیل آن این است که

حقيقة صفة الرحمانية عند اهل العرفان - هي افاضة الخير

حقیقت صفت رحمانیت فیض رسانیدن است انسان را و غیر انسان را

لکل ذی روح من الانسان و غیر الانسان - من غیر عمل
 بغیر عمل کہ پیش رفتہ باشد -

سابق بل خالصاً علی سبیل الامتنان - ولا شک
 بلکہ محض بر سبیل احسان - و بیچ شک

ولا خلاف ان مثل هذه المنة الخالصة - التي ليست
 نیت کہ پہچو این احسان خالص آنکہ جزاء عمل غلط
 جزاء عمل عامل من البرية - هي تجذب قلوب
 نیت آن مے کشد دل ہائے مومن را

المومنین الى الثناء والمدح والمحمدة - فيحمدون
 سوائے ثناء و مدح - پس اوشان تعریف

المحسن و يثنون عليه بخلوص القلوب وصحة

محسن مے کنند و برو ثناء مے گویند بخلوص قلب و صحت

النية - فيكون الرحمان محمد ايقيناً من غير وهم

نیت - پس آنکہ رحمان محمد می شود بغیر و ہم

يجر الى الريبة - فان المنعم الذي يحسن الى الناس

کہ شک انگزد - چراکہ آن انعام کنندہ کہ بر مردم بنیر حق

من غير حق بانواع النعمة - يحمد كل من أنعم عليه

نیکی مے کند - ستایش او آفاق مے کنند

وهذا من خواص النشأة الانسانية - ثم اذاكمل

کہ بآن نیکی کردہ شد و این از خواص نشاء انسانی است باز چوں

الحمد بکمال الانعام - جذب ذالک الی الحب التام -

حمد بوجه انعام کثیر بدرجہ کمال برسد موجب محبت تمام می گردد -

فیکون المحسن محمداً و محبوباً فی اعین المحبتین - فهذا

پس احسان کننده محمد می گردد و محبوب نیز و این

مال صفة الرحمان ففکر کالعاقلین - وقد ظهر من هذا

انجام کار صفت رحمان است پس فکر کن همچو عاقلان و ازین مقام

المقام لكل من له عرفان - ان الرحمان محمداً و ان

بر صاحب معرفت ظاهر شد که رحمان محمد است و

محمد ارحمان - ولا شک ان ما لهما واحد - و

محمد رحمان است و هیچ شک نیست که مال محمد و رحمان واحد است و

قد جهل الحق من هو جاحداً - و اما حقيقة صفة

هر که انکار کرد اوستی را نشناخت - مگر حقیقت صفت

الرحیمية - وما أخفی فیها من کیفیة الروحانية -

رحیمیت - و آنچه پوشیده کرده شد درو از کیفیت روحانیه -

فهی افاضة انعام و خیر علی عمل من اهل مسجد لا من

پس آن افاضه غیر است بر اعمال اهل مسجد نه اهل دیر و

اهل دیر و تکمیل عمل العاملين المخلصین - وجبر

کامل کردن است عمل غافلان و نیکو کردن

نقصانهم کالمتلاقیین والمعینین والناصرین - ولا شک

نقصان شان همچو تدارک کنندگان و مدد کنندگان - و هیچ شک نیست

ان هذه الافاضة في حكم الحمد من الله الرحيم - فانه لا ينزل

کہ این فیض رسانیدن در حکم تعریف کردن است از طرف خدا چرکہ او نازل نمی کند

هذه الرحمة على عامل الا بعد ما حمده على نعمة القويم -

این رحمت را بر عاملی مگر بعد زان کہ تعریف کرد او را بر دایہ راست

ورضى به عملا وراه مستحقا للفضل العيم - الا ترى

او و بر عمل او راضی شد و او را مستحق فضل عیم دانست - آیا نمی بینی

انه لا يقبل عمل الكافرين والمشركين والمرائين والمتكبرين -

کہ او قبول نمی کند عمل کافران و مشرکان و ریاکاران و متکبران -

بل يحبط اعمالهم ولا يهديهم اليه ولا ينصرهم

بلکہ حبط اعمالشان می کند و سوائے خود ہدایت نمی فرماید و بدو نمی کند

بل يتركهم كالمخذولين - فلا شك انه لا يتوب

و هیچ مخذولان می گذارد - پس هیچ شک نیست کہ او توبہ

الى احد بالرحمية - ولا يكمل عمله بنصرة منة

سوائے کسے رحمت و جمع نمی فرماید و عمل او را بدو خود کامل نمی فرماید

والاعانة - الا بعد ما رضى به فعلا وحمده حمدا

مگر بعد زانکہ بر کار او راضی شد و او را تعریف کرد

يستلزم نزول الرحمة - ثم اذا اكمل الحمد من الله

کہ مستلزم نزول رحمت است - باز چون حمد کردن خدا تعالی بنده را

بكمال اعمال المخلصين - فيكون الله احمد و

بوجہ عمل خالص بنده بکمال می رسد - پس درین صورت خدا احمد می گردد

مستلزم

العبد محمد افسبحان الله اول المحمدين والاحمدين -
 وبنده محمد - پس پاک است آنکه اول المحمدين والاحمدين است -

وعند ذلك يكون العبد المخلص في العمل محبوباً
 و درين هنگام بنده مخلص بوجه عمل خود محبوب باری

في الحضرة - فان الله يحمده من عرشه وهو لا يحمده
 می شود - چرا که خدا از عرش خود تعریف او میکند و او تعریف

احدا الا بعد المحبة - فحاصل الكلام ان كمال
 کسی نمی کند مگر بعد زانکه او را محبوب خود میگرداند - پس حاصل کلام این

الرحمانية يجعل الله محمداً ومحبوباً - ويجعل
 است که کمال رحمانیت خدا را محمد و محبوب میگرداند و بنده

العبد احمد ومحباً يستقرى مطلوباً - وكمال
 را احمد و محبت می گرداند که مطلوب را می جوید و کمال

الرحمينة يجعل الله احمد ومحباً - ويجعل العبد
 رحیمیت خدا را احمد و محبت می گرداند و بنده را

محمدًا واجبًا - وستعرف من هذا المقام - شأن
 محمد و محبوب میگرداند - وخواهی دانست ازین مقام شأن پیغمبر را

نبينا الامام الهمام - فان الله سماء محمدًا و احمد وما
 که امام بزرگ است چرا که خدا تعالی نام او محمد و احمد

سمّا بهما عيسى ولا كليما - واشركه في صفتيه الرحمان
 نهاد - و این هر دو نام نه عیسی را داد و نه موسی را و در صفت رحمان

والرحيم بما كان فضله عليه عظيماً - وما ذكرها تين

و رحيم او را شريك كود چراكه برو فضل عظيم بود و اين هر دو
الصفيتين في البسمة - الا ليعرف الناس انهما لله

صفت را در بسم الله از اين جهت ذكر كرد تا مردم بدانند كه هر دو صفت خدا

كالاسم الاعظم والنبى من حضرة كالخلعة - فسماء

را همچو اسم اعظم اند بنسبت باقى صفات نبى كريم را همچو خلعت - پس نام او

الله محمد اشارة الى ما فيه من صفة المحبوبة - و

محمد نهاده (صلی الله علیه وسلم) تا اشاره كند سوائے صفت محبوبیت كه

سماء احمد ايماء الى ما فيه من صفة المحبة -

دروست و نام او احمد نهاده تا اشاره كند سوائے صفت محبت كه

اما محمد فلاجل ان رجلا لا يحمده الحامدون حمداً

در اوست مگر محمد از بهر اين مستلزم محبوبیت است كه

كثيراً الا بعد ان يكون ذلك الرجل محبوباً - واما

مردم هميكنس را بكثرت تعريف نمي كند - مگر اينكه

احمد فلاجل ان حامداً لا يحمده احدٌ اجمداً كاشر

شخص تعريف كرده شده نزد شان محبوب مى باشد

الا الذى يحبّه ويجعله مطلوباً - فلا شك ان اسم

مگر احمد از بهر همين مستلزم محبت است كه بيج تعريف كنده تعريف كند

محمد يوجد فيه معنى المحبوبة بدلالة الالتزام -

نمي كند مگر دران حالت محبت او مى باشد - پس بيج شك نيست كه در اسم محمد بدلالة

وكذا لك يوجد في اسم احمد معنى المحببة من الله
 التزام معنى محبوبیت موجود اند و همچنین در اسم احمد معنى محببت یافته می شوند
 ذی الا فضل والانعام - ولا ریب ان نبینا سُمی محمدا
 از طرف خدای فضل و انعام کننده - و هیچ شک نیست که خدا تعالی نام پیغمبر را
 لما اراد الله ان يجعله محبوبا فی اعینه و اعین
 محمد نهاده تا که او را در چشم خود و در چشم مردم محبوب بگرداند - و همچنین
 الصالحین - وكذا لك سبأه احمد لما اراد سبحانه
 خدا تعالی نام آن نبی احمد نهاده چرا که اراده فرمود که او ذات او را
 ان يجعله محب ذاته ومحبت المومنین المسلمين -
 دوست دارد و نیز مسلمانان و مومنان را دوست دارد -
 فهو محمد بشأن واحمد بشأن - واختص احد
 پس آن نبی دو شان دارد از رُوعی شایسته نام او محمد است و از رُوعی شایسته دیگر
 هذين الاسمين بزمان والاخر بزمان - وقد اشار اليه
 نام او احمد است - و نام ازین هر دو بزمانی خاص است و نامی دیگر بزبان دیگر و به تحقیق
 سبحانه في قوله ذن فتدلى - وفي قاب قوسين
 اشاره کرده حق تعالی در قول او یعنی در آیت ذن فتدلى و آیت قاب قوسین او
 أو ادنى - ثم لئلا كان يظن ان اختصاص هذا
 ادنى - باز بچون خاص کردن این نبی مطاع الخلق و
 النبي المطاع السجّاد - بهذه الحمد من رب العباد -
 مطیع الحق بدین هر دو اسم درین گمان مردم را می افشاند که گویا او

یجَزَّ الى الشَّركِ كما عُبِدَ عیسیٰ لهذا الاعتقاد -
 درین خصوصیت شریک باری است چنانکه عیسیٰ را شریک گردانیده شد -
 اراد الله ان یورثهما الامة المرحومة علی الطريقة
 اراده کرد خدا تعالی که وارث این هر دو نام بر طریق ظلیت اُمت مرحومه
 الظلیّة - لیكونا للامة کالبرکات المتعدیة - و
 را بکند - تا این هر دو اسم برائے اُمت بهج بركات متعدیه شوند و
 لیزول وهم اشتراك عبد خاص فی الصفات
 تا که این و هم دور شود که بنده خاص در صفت الهیّة
 الالهیّة - فجعل الصحابة ومن تبعهم مظهر
 شرکته میدارد - پس صحابه را و امثال او شان را
 اسم محمد بالشیون الرحمانية الجلالیة - وجعل
 باشیون جلالیه رحمانیه نظر اسم محمد ساخت - و او شان
 لهم غلبة ونصرهم بالعنایات المتوالیة - وجعل
 را غلبه داد و بعنایات متواتره مدد او شان کرد - و
 المسيح الموعود مظهر اسم احمد وبعثه بالشیون
 مسیح موعود را مظهر اسم احمد ساخت و او را بشان رحیمیت
 الرحیمیة والجمالیة - وكتب فی قلبه الرحمة والتحنن
 و جمال مبعوث فرمود - و در دل او رحمت نوشت
 وهذبه بالاخلاق الفاضلة العالیة - فذلك هو
 و به اخلاق مہذب کرد - پس این همان

المهدى المعهود الذى فيه يختصمون - وقد رأوا الايات
 مهدى معهود است که درو خصوصت می کنند - و دیدند نشانهها
 ثم لا يهتدون - ويصرون على الباطل والى الحق لا
 باز هدایت نمی یابند و بر باطل اصرار می کنند و سوائے حق
 يرجعون - وذلك هو المسيح الموعود ولكنهم لا
 رجوع نمی نمایند و بهمین مسیح موعود است مگر ایشان شناخت
 يعرفون - وينظرون اليه وهم لا يبصرون - فان
 نمی کنند - و سوائے او نظر می کنند مگر نمی بینند - چرا که
 اسم عيسى واسم احمد متحداً في الهوية - ومتوافقان
 اسم عیسی و اسم احمد در ماهیت یکے اند - و آن هر دو
 في الطبيعة - ويدلان على الجمال وترك القتال من
 از رؤیة کیفیت بر جمال و ترک قتال دلالت
 حيث الكيفية - واما اسم محمد فهو اسم القهر و
 می کنند - و اما اسم محمد پس آن قهر و
 الجلال - وكلاهما للرحمان والرحيم كالاطلال -
 جلال است و آن هر دو مریحان و رحیم را همجہ اطلال اند -
 الا ترى ان اسم الرحمن الذي هو منبع للحقيقة
 معنی بینی که اسم رحمان که منبع اسم محمد است
 المحمدية - يقتضى الجلال كما يقتضى شان المحبوبة -
 تقاضا می کند جلال را چنانکه تقاضا می کند شان محبوبیت را -

ومن رحمانيته تعالى انه سخر كل حيوان للانسان -

و از رحمانیت خدا تعالی است که برائے انسان

من البقر والمعز والجمال والبغال والضبان - و انه

گاؤ گوسفند شتر و میش مسخر کرد و

اهرق دماء كثيرة لحفظ نفس الانسان - وما

برائے حفاظت انسان بسیار خونها ریخت و

هو الا امر جلالي ونتيجة رحمانية الرحمان - فثبت

نیست این امر جلالی مگر نتیجہ رحمانیت رحمان - پس

ان الرحمانية يقتضى القهر والجلال - ومعد الك

ثابت شد که رحمانیت قہر و جلال را می خواهد - و آن

هو من المحبوب لطف لمن اراد له النوال - وكم من دود

از محبوب لطف است برائے کسی که اراده عطا کرد برائے دوست -

المياه والاهوية تقتل للانسان - وكم من الانعام تذبح

و بسیارے اذکر مہائے آبها و ہوا گشتہ می شوند برائے انسان - و بسیارے از چار پایان

للناس انعاماً من الرحمان - فخلاصة الكلام ان

ذبح کرده میشوند برائے مردم بطور نعمت از رحمان - پس خلاصہ کلام این است کہ

الصحابة كانوا مظاهر للحقيقة المحمدية الجلالية -

صحابہ رضی اللہ عنہم مظهر حقیقت محمدیہ جلالیہ بودند -

ولذا لك قتلوا قومًا كانوا كالسباع ونعم البادية -

و از بہر ہمین قتل کردند قومی را کہ ہنچہ درندگان

منہ

ليخلصوا قوماً آخرين من سجن الضلالة والخواية -
 و چار پايان جنگ بودند تا قوس ديگر را از زندان گمراهي خلاص دهند و بکشند
 و يجرّوهم الى الصلاح والهداية - وقد عرفت ان
 ايشان را سوسه صلاحيت و هدايت و بر تحقيق دانستي که
 الحقيقة المحمدية هو مظهر الحقيقة الرحمانية -
 حقيقت محمديه مظهر حقيقت رحمانيه است -

ولا منافات بين الجلال وهذه الصفة الاحسانية -
 و بين منافات نيت در رحمانيت و درين صفت احساني -
 بل الرحمانية مظهر تام للجلال والسطوة الربانية و
 بلکه رحمانيت مظهر تام است مرجلال و سطوت رباني را و
 هل حقيقة الرحمانية الاقتل الذي هو ادنى
 حقيقت رحمانيت بجز اين چيست که ادنى را
 للذي هو اعلى - وكذا لك جرت عادة الرحمن مذ
 برائے اعلى قتل كرده شود - و همين سان عادت رحمن جاري شده
 خلق الانسان وما وراءه من الوري - الا ترى كيف
 از روزيكه دنيا را پيدا كرد - آيا نمي بيني که چگونه
 تقتل دود جرح الابل لحفظ نفوس الجمال - وتقتل
 كشته مي شوند که بهائے زخم شتر برائے حفاظت جان شتران و كشته
 الجمال لينتفع الناس من لحومها وجلودها - و
 مي شوند شتران تا مردم گوشت و پوست شان نفع بگيرند و

يَتَّخِذُ وَاَمِنْ اَوْ بَارَهَا ثِيَابَ الزَّيْنَةِ وَالْجَمَالِ - وَهَذِهِ
 از موبائے شان پارچات زینت ظیاء کنند - و این
 کلها من الرحمانیة لحفظ سلسلة الانسانية والحيوانية
 همه از طرف رحمانیت است برائے حفاظت سلسلہ انسانی و حیوانی
 فكما ان الرحمن محبوب كذا الك هو مظهر الجلال -
 پس همچنان کہ رحمان محبوب است همچون طور مظهر جلال نیز هست -
 وكمثله اسم محمد في هذا الكمال - ثم لما ورث الاصحاب
 و مثل اوست نام محمد ازین کمال - باز چون اصحاب وارث
 اسم محمد من الله الوهاب - و اظهر واجلال الله و
 اسم محمد شدند از خدا تعالی و ظاهر کردند جلال الهی را و
 قتلوا الظالمين كالانعام والدواب - كذا الك ورث
 قتل کردند ظالمان را همچو چارپایان - همچنین وارث
 المسيح الموعود اسم احمد الذي هو مظهر الرحيمية
 شد مسیح موعود اسم احمد را و اختیار کرد برائے
 والجمال - واختار له الله هذا الاسم ولمن تبعه و
 او این اسم را و برائے تابعان او که
 صار له كالأل - فالسبح الموعود مع جماعته مظهر
 برائے او همچو آل شدند - پس مسیح موعود مع جماعت خود مظهر
 من الله لصفة الرحيمية والاحمدية - ليتم قوله
 است برائے صفت رحیمیت و احمدیت تا کہ کامل شود قول

وآخرین منهم ولا اراد للارادات الربانية - وليتم حقيقة المظاهر
 او تعالی که از قسم صحابه قوی دیگر نیز هست که هنوز به صحابه نرسیده اند و اراده الی
 النبوة - وهذا هو وجه تخصيص صفة الرحمانية
 را که رد نتواند کرد و تا که مظاهر نبویه صورت کمال بگیرد - و همین وجه خاص کردن صفت رحمانی
 والرحيمية بالبسملة - ليدل على اسمي محمد و احمد
 و رحيم در بسم الله است - تا که دلالت کند بر اسم محمد و احمد
 ومظاهرهما الآتية - اعني الصباية ومسيح الله الذي
 و مظاهر آن هر دو که آینده ظهورشان مقدر بود یعنی صحابه و مسیح موعود که در
 كان آتيا في حل الرحيمية والاحمدية - ثم نكرس
 پیرایه های رحیمیت و احمدیت آینده شود - باز دوباره بیان کنیم
 خلاصة الكلام في تفسير بسم الله الرحمن الرحيم -
 خلاصه کلام در تفسیر بسم الله الرحمن الرحيم - پس
 فاعلم ان اسم الله اسم جامد لا يعلم معناه الا الخبير
 بدان که اسم الله اسمی است جامد نمی داند معنی آن مگر خداوند علیم
 العليم - وقد اخبر عن اسمه بحقيقة هذا الاسم في
 و خبر - و به تحقیق خبر داد بحقیقت این اسم خدا تعالی درین
 هذه الآية - و اشار الى انه ذات متصفة بالرحمانية
 آیت و اشارت کرد موعودے این که آن ذات متصف است بر رحمانیت
 والرحيمية - اي متصفة برحمة الامتنان - و
 و رحیمیت - اسم برحمت احسان و برحمت

مرحمة مقيدة بالحالة الایمانیة - وهاتان رحمتان
مقید بحالت ایمانیہ - و این هر دو رحمت

کما اصفی و غداء احلی من منبع الربوبیة - و کما هو
همچو آب صافی و غذاء شیرین از چشمه ربوبیت اند - و هر چه
دوניהما من صفات فهو کثعب لهذه الصفات -
سوائے این هر دو از صفت است پس آن همچو شعبه است برائے این
والاصل رحمانیة و رحیمیة و هما مظهر سر الذات -
صفات و اصل رحمانیت و رحیمیت است -

ثم اعطی منهما نصیب کامل لبیننا امام النهج القویم -
باز از ان هر دو پیغمبر ما را نصیب کامل داده شد -

فجعل اسمه محمداً ظل الرحمان واسمه احمد ظل
پس اسم او محمد ظل رحمان قرار داده شد و اسم احمد ظل
الرحیم - و الدتر فیہ ان الانسان کامل لا یكون كاملاً
رحیم - و درین راز این است که انسان کامل نخی گردد

الابعد التخلق بالاخلاق الالهیة و صفات الربوبیة -
مگر بعد تخلق به اخلاق الهیہ و صفات ربوبیت -

وقد علمت ان امر الصفات کلها توّل
و بدانستی که امر همه صفات باری بمآل کار

الی الرحمتین اللتین سمینا هما بالرحمانیة
سوائے دو رحمت باز گشت می کند یکے رحمانیت

والرحيمية - وعلمت ان الرحمانية رحمة مطلقة

دوم رحيميت - و بدانستی که رحانیت رحمت مطلقه است

على سبيل الامتنان - و يرد فيضانها على كل مؤمن و

بر سبيل احسان - و وارد می شود فیضان او به هر مؤمن و

كافر بل كل نوع الحيوان - و اما الرحيمية فهي رحمة

كافر بلكه هر قسم نوع جانداران - مگر رحيميت پس آن رحمت

وجوبية من الله أحسن الخالقين - وجبت للمؤمنين

و جوبیه هست خاص برائے مؤمنان بجز

خاصة من دون حيوانات اخرى والكافرين - فلزم

دیگر حیوانات و کافران - پس

ان يكون الانسان الكامل اعني محمداً مظهرها تين

لازم آمد که انسان کامل اعنی محمد صلی الله علیه وسلم مظهر

الصفتين - فلذلك سمي محمداً واحمد من رب الكونين -

این هر دو صفت باشد و از بهر همین نام او محمد و احمد است - و خدا تعالی

وقال الله في شأنه لقد جاءكم رسول من انفسكم

در شان او فرمود که مردم از هر قوم نزد شما رسول آمد که

عزيز عليه ما عنتم حريص عليكم بالمؤمنين رؤوف

از بهترین خاندان شماست برو گران می آید که شما را در دمس

رحيم - فاشأر الله في قوله عز و في قوله حريص الى

رسد و بر سلامتی شما حریص است و این صفت رحانیت

انه عليه السلام مظهر صفة الرحمان بفضله العظيم -

در دست که بے استحقاق همدردی تمام مخلوق

لانه مراحمة للعالمين کلام و لنوع الانسان والحيوان - ۱۱۵

بے کند و صفت دیگر رحیمیت است درین رسول زیرا آنکه او نمی خواهد که

واهل الکفر والایمان - ثم قال بالمومنین رؤف رحیم -

اعمال مومنان ضایع شوند پس خدا تعالی در قول خود در قول خود حریص

فجعله رحمانا ورحیما كما لا یخفى على الفهیم - وحمدة

سوءے این اشاره کرده است زیرا آنکه آن نبی رحمت است برائے تمام عالم انسان

وعزا اليه خلقا عظیما من التفخیم والتکریم -

باشند یا حیوان - پس تعریف کرد او را و فسوب کرد سوءے او خلق عظیم را

كما جاء فی القرآن الکریم - وان سئلت ما خلقه

از سوءے بزرگ دانستن - و اکرام کردن چنانچه در قرآن شریف آمده است و

العظیم - فنقول انه رحمان ورحیم - و

اگر سوال کنی که خلق عظیم او چیست پس می گویم که او رحمان است و رحیم و

منح هو علیه الصلوة هذین النورین و آدم

دادہ شد او را این هر دو نور و آدم در میان آب و گل بود

الحق: قال الله تعالى وما ارسلناك الا رحمة للعالمين - ولا يستقيم هذا

گفت خدا تعالی که ای نبی ما ترا برائے همه چیز با رحمت فرستادیم و این سخن

المعنى الا فى الرحمانية فان الرحيمية يختص بعالم واحد من المومنين -

درست نمی شوند مگر در رحمانیت چرا که رحیمیت بعالم واحد مخصوص است که عالم مومنان است

بین الماء والطین۔ وکان هونبیا و ما کان لآدم

او را از وجود خود نشانی نہ بود و نہ پوست

اثر من الوجود و لا من الادیبیم۔ و کان الله

ظاهر بود۔ و خدا نور بود پس

نوراً افقضى ان یخلق نوراً فخلق محمداً الذی

خواست کہ نور سے پیدا کند پس پیدا کرد محمد را

هو کد ریتیم۔ واشترک اسمیه فی صفتیہ ففاق

کہ محمد نور و یکداز است و ہر دو اسم او محمد و احمد را در ہر دو صفت خود

کل من اتی الله بقلب سلیم۔ و انهما یتلأ لآ ن

کہ رحمن و رحیم است شریک ساخت پس سبقت بود

فی تعلیم القرآن الحکیم۔ و ان نبینا مرکب من نور

بر ہمہ آل مردم کہ بدل سلیم پیش خدا حاضر شدند و آل ہر دو نام می درخشید در

موسی و نور عیسی۔ کما هو مرکب من صفتی مرینا

تعلیم قرآن حکیم و رسول ما صلی اللہ علیہ وسلم مرکب است از نور موسی و نور عیسی همچنان

الاعلیٰ۔ فاقضى التریب۔ ان یعطی له هذا المقام

مرکب است از ہر دو صفت خدائے بزرگ پس تقاضا کرد ترکیب کہ این مقام

الغریب۔ فلاجل ذالک سماء الله محمداً واحمد۔

عجیب او را داده شود۔ پس از ہر ہمیں خدا تعالی نام او محمد و احمد نهاد۔

فاته ورث نور الجلال والجمال وبه تفرد۔ و انه

چرا کہ او وارث شدہ است نور جلال و جمال را و بدان نور متفرد است و او را

أعطى شأن المجوبين وجنان المحبين - كما هو من
 داده شده است شأن محبوبان و دل محبان چنانچه آن هر دو صفت
 صفی رب العالمین - فهو خیر المحمودین -
 رب العالمین است - پس بهترین محمودان است
 وخیر الحامدین - و اشركه الله فی صفتیه
 و بهترین حامدان و شریک کرد او را خدا تعالی
 و اعطاه حظا کثیرا من رحمته - و سقاها من عینیه -
 در هر دو صفت خود و عطا کرد او را حظ کثیر از هر دو رحمت و از هر دو
 و خلقه بیدیه - فصار کقارورة فیها راح - او کمشکوة
 چشمه خود او را نوشانید و پیدا کرد او را هر دو دست خود که دست جلال و جمال است -
 فیها مصباح - و کمثل صفتیه انزل علیه الفرقان -
 پس همچو آن شیشه شد که درو شراب باشد یا همچو آن قندیل که درو چراغ بود و همچو آن هر دو
 و جمع فیہ الجلال و الجمال و ركب البیان - و جعله
 صفت نازل کرد بر دو فرقان را - و جمع کرد در قرآن جلال و جمال هر دو را و مرکب کرد
 سلالة التورات و الانجیل - و مرأة لرؤية وجهه الجلیل
 بیان ما و کرد او را بطور عرق کشیده از تورات و انجیل و آئینه برائے دیدن حضرت
 و الجلیل - ثم اعطى الامة نصيبا من کاس هذا الکریم -
 باری که صاحب جلال و جمال است باز عطا کرد امت را حصه از پیاله این کریم
 و علمهم من انقاس هذا المتعلم من العلیم - فشرب
 و تعلیم داد او شان را از نفسهای این تعلیم یافته بقلل داننده - پس

بعضهم من عين اسم محمد التي انفجرت من
بعض مردم از چشم اسم محمد بخوردند که از صفت رحمان

صفة الرحمانية. وبعضهم اغترفوا من ينبوع اسم
بوشن زده است و بعض ایشان از چشم اسم

احمد الذي اشتمل على الحقيقة الرحيمية. وكان قدرا
احمد مشت آب گرفتند که بر حقیقت رحیمیت اشتمال دارد و بود اندازه

مقدرا من الابتداء و وعدا موقوتا جاريًا على السن الانبياء
مقرر کرده شده از ابتدا و وعده بوقت وابسته جاری شده بر زبان انبیاء

ان اسم احمد لا يتجلى بتجلى تام في احد من الوارثين. الا
که اسم احمد بتجلی تام در احدی از وارثین متجلی نخواهد شد. مگر

في المسيح الموعود الذي ياتي الله به عند طلوع يوم الدين.
در مسیح موعود که بدو وقت مالک يوم الدين خواهد آمد

وحشر المومنين. ويرى الله المسلمين كالضعفاء. والاسلام
و خواهد دید خدا تعالی مسلمانان را کمزوران - و اسلام را

كصبى نبيذ بالعراف فيفعل لهم افعالا من لدنه وينزل لهم
همچو طفل افتاده در دشت پس خواهد کرد برائے او شان کارها و فرود آید برائے شان.

من السماء. فهناك تكون له السلطنة في الارض كما هي في
پس آن وقت او را بر زمین سلطنت چنان خواهد بود که بر

الافلاك. وتهلك الاباطيل من غير ضرب الاعناق و
آسمان ها و همه باطل ها هلاک خواهند شد بنیر کشتن مردم و

تنقطع الاسباب كلها وترجع الامور الى مالك الاملاك -

اسباب همه منقطع خواهند شد و امری مالک الملک منتقل خواهد شد -

وعد من الله حق كمثل وعد تم في اخر زمن بنی اسرائیل -

این وعده حق از خدا تعالی است همچو آن وعده که در آخر زمان بنی اسرائیل با تمام رسید

اذ بعث فيهم عيسى بن مريم فاشاع الدين من غير ان يقتل

عيسى آن وقت که در آن عیسی بن مریم مبعوث شد و دین را بغیر شمشیر شایع کرد -

من عصي الرب الجليل - وكان في قدر الله العلي العليم - ان

و بود در تقدیر خداست علیم و حکیم که آخر این

يجعل آخر هذه السلسلة كآخر خلفاء الكليم - فلاجل ذلك

سلسله را همچو آخر سلسله خلفاء موسی را بگرداند - پس برائے همین

جعل خاتمة امرها مستغنية من نصر الناصرين - ومظهراً

خاتمه اسلام مستغنی کرده شد از مدد دو کنندگان و مظهر

لحقيقة مالك يوم الدين - كما يأتي تفسيره بعد حين - ومن

برائے حقیقت مالک یوم الدین چنانچه تفسیر آن قریب می آید و از

تتمة هذا الكلام - ان نبينا خيرا الانام لما كان خاتم الانبياء

تتمه این کلام این است که چونکه نبی ماضی الله علیه و سلم که خاتم الانبیاء است

واصفى الاصفياء - واحب الناس الى حضرة الكبرياء -

و صافی تر از مقام برگزیدگان و از همه محبوب تر نزد حضرت احدیت

اراد الله سبحانه ان يجمع فيه صفتيه العظيمتين على

اراده کرد او سبحانه که بطور ظلیت صفات عظیم خود

الطريقة الظلية - فوہب لہ اسم محمد و احمد ليكونا
 درو جمع کند - پس بخشید اورا اسم محمد و اسم احمد تاکہ

كالظلين للرحمانية والرحمية - ولذا لك اشمار

ایں ہر دو اسم برائے رحمانیت و رحیمیت بطور ظل باشند و از بہر ہمیں

في قوله اياك نعبد و اياك نستعين - الى ان العابد

در قول خود ایاک نعبد و ایاک نستعین اشارہ فرمودہ است کہ پرستار

الکامل يعطى له صفات رب العالمين - بعد ان يكون

کامل را بطور ظل صفات رب العالمین دادہ می شود بعد از آنکہ از

من العابدين الفانين - وقد علمت ان كل كمال

عابدان فنا شدہ شود - و تو دانستی کہ ہر کمال

من کمالات الاخلاق الالهية - منحصر في كونه

از کمالات اخلاق الہیہ منحصر است در

رحمانا ورحيما ولذا لك خصهما الله بالبسملة -

صفت رحمان و رحیم و از بہر ہمیں ایں ہر دو اسم بہ بسم اللہ خاص

و علمت ان اسم محمد و احمد قد اقيما مقام الرحمان

کردہ شدند - و دانستی کہ اسم محمد و احمد قائم مقام صفت رحمان

والرحيم - و اودعهما كل كمال كان مخفيا في هاتين

و رحیم است - و ہر کمال کہ دریں ہر دو صفت مخفی بود دریں

الصفتين من الله العليم الحكيم - فلا شك ان الله

ہر دو نام نہادہ شد - پس بیچ شک نیست کہ خدا تعالیٰ

جعل هذين الاسمين ظلين لصفته - و مظهرين
 این هر دو اسم را برائے هر دو صفت خود بطور ظل و منظر
 لسیرتیه - لیری حقیقة الرحمانية والرحیمة -
 کرده است تا که بیند حقیقت رحانیت و رحیمیت را
 فی مرآة المحمدية والاحمدية - ثم لما كان مکمل أمته
 در آئینه محمدیت و احمدیت باز چون کاملان آفت
 علیه السلام من اجزاء الروحانية - و کالجوارح
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم را همچو اجزاء روحانیت بودند و همچو اعضاء بودند
 للحقیقة النبوية - امراد الله لا بقاء اثار هذا النبی
 حقیقت نبویه را اراده فرمود خداے تعالی برائے باقی داشتن نشان های این
 المعصوم - ان یورثهم هذين الاسمين كما جعلهم
 نبی معصوم - اینکه وارث کند ایشان را درین هر دو صفت همچنان که
 ورثاء العلوم - فادخل الصحابة تحت ظل اسم
 وارث علوم کرده است - پس صحابه را زیر ظل اسم محمد داخل کرد
 محمد الذي هو مظهر الجلال - وادخل المسيح الموعود
 آن اسم که منظر جلال است و داخل کرد مسیح موعود
 تحت اسم احمد الذي هو مظهر الجمال - وما وجد
 زیر ظل احمد که منظر جمال است و این
 هؤلاء هذه الدولة الا بالظلية - فاذن مآثر شريك
 دولت را نیافتند مگر بظلیت - پس اکنون نیست اینجا شریک

على الحقيقة - وكان غرض الله من تقسيم هذين
 على وجه الحقيقة و غرض خدا تعالی از تقسیم این دو
 الاسمين - ان يفرق بين الامة ويجعلهم فرقتين -
 اسم این بود - که یک اُمت را دو اُمت سازد -

فجعل فریقاً منهم کمثل موسى مظهر الجلال - وهم
 پس گروهی را . از ایشان همچو موسی از رؤسای جلال کرد و آن
 صحابة النبي الذين تصدوا انفسهم للقتال - وجعل
 صحابه نبی صلی الله علیه و سلم اند که برائے قتال نویشتن را پیش کردند
 فریقاً منهم کمثل عيسى مظهر الجمال - وجعل قلوبهم
 و فریقے را از ایشان همچو عیسی مظهر جمال کرد و دل شان

لينة و اودع السلم صدورهم و اقامهم على احسن
 نرم گردانید و آشتی را در سینه شان نهاد و بر احسن غصا
 الخصال - وهو المسيح الموعود والذين اتبعوه من
 او شان را قائم کرد و آن مسیح موعود است و تابعان او از

النساء والرجال - فتعما قال موسى وما فاه بكلام عيسى
 زنان و مردان پس به تمام رسید آنچه موسی گفت و آنچه عیسی گفت
 و تم وعد الرب الفعال - فان موسى اخبر عن صحب
 و تمام شد وعده خدا تعالی - چرا که موسی خبر داد از آن اصحاب
 كانوا مظهر اسم محمد نبينا المختار - وصور جلال الله
 که مظهر اسم محمد بودند و صورت های جلال الهی

القهار - بقوله اشدّ اعلی الکفار - وان عیسی خبر عن
 بودند بقل او که او شان سخت بر کافران اند - و به تحقیق عیسی از گروه
 آخرین منهم وعن امام تلك الأبرار - اعنی المسیح الذی
 دیگر خبر داد و از امام آن نیکان - مراد من آن مسیح
 هو مظهر احمد المرحم الستار - ومنبع جمال الله الرحیم
 است که مظهر احمد است که رحم کننده و ستار است - و منبع جمال رحیمیت
 الغفار - بقوله کز رع اخرج شطأه الذی هو معجب
 است - و این در قول اوست که گفت که آن گروه همچو سبزه نبات است
 الکفار - و کل منهما اخبر بصفات تناسب صفاته
 که به نرمی سر می بردارد و آخر مزارعین را در تعجب می اندازد و هر یک ازین هر دو
 الذاتیة - واختار جماعة تشابه اخلاقهم اخلاقه
 موسی و عیسی بدان صفتها خبر داد که مناسب صفات ذاتیه او بودند - و اختیار کرد جماعتی را که
 المرضیة - فاشار موسی بقوله اشدّ اعلی الکفار - الی
 اخلاق او شان باخلاق او مشابه بودند - پس موسی بقل خود که اشدّ اعلی الکفار سؤی
 صحابة ادم را کو اصحبه نبینا المختار - و امر و اشدّة
 صحابه رضی الله عنهم اشاره کرد آنگاه که صحبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم یافتند
 و غلظة فی المضمائر - و اظهر و اجلال الله بالسيف
 و شدت و سختی در میدان نمودند - و جلال الهی بشمشیر بران ظاهر نمودند
 البتار - و صابر و اظل اسم محمد رسول الله القهار -
 و ظلّ رسول الله صلی الله علیه وسلم شدند

عليه صلوات الله واهل السماء واهل الارض من الابرار

برو سلام خدا و آسمانیان و زمینیان از نیکان
والاخيار - و اشار عیسی بقوله كزرع اخرج شطاء
عیسی بقول خود مننه فقره كزرع اخرج شطاء

الى قوم اخرين منهم و امامهم المسيح - بل ذكر اسمه
سوءی قوم دیگر و امام شان که مسیح است اشاره

احمد بالتصريح - و اشار بهذا المثل الذي جاء في
کرد - و بدین مثل که در قرآن شریف است

القرآن المجيد - الى ان المسيح الموعود لا يظهر
اشاره کرد که مسیح موعود ظاهر نه شود -

الاكنبات لين لا كالشئ الغليظ الشديد - ثم من عجائب
مگر همچو سبزه نرم نه همچو چیزی که غلیظ و شدید است باز از عجائب

الحق - اعلم يا طالب القرآن انه ما جاء في كتاب الله الفرقان ان الصحابة كانوا رجاوا

على اهل البغي والعدوان - و اما رخص بعضهم على بعض فلا يخرجهم من الجلالية - بل تزيد
قوة الجلال كونهم في صورت الوحدة فاتهم كشخص واحد عند الله و كالجوارح لحضرة

الرسالة - ولا يختلج في قلب ان مثل الزرع مشترك في التورات والانجيل فان هذا

المثل قد خص بكتاب عيسى في التنزيل - ثم لا نجد في التوراة ورغبة في الانجيل بالتفصيل ومن

المعظم ان القرآن الكبار يقفون على قوله تعالى مثلهم في التورات - ولا يلحقون به هذا

المثل عند قراءة هذه الايات - بل يخصونه بالانجيل يقينا من غير الشبهات ولاجل

ذلك كتب الوقف الجاز عليه في بيع المصاحف المتداولة وان كنت في شك فانظر اليها

من بادية المعرفة - منتهى

القرآن الكريم - انه ذكر اسم احمد حكايتا عن عيسى
قرآن كريم اين است که او از زبان عيسى عليه السلام احمد را

و ذکر اسم محمد حكايتا عن موسى - ليعلم القارئ ان النبي
نقل کرد و از موسى عليه السلام اسم محمد تاکه خواننده بداند که نبی

الجلالی اعنى موسى اختار اسمًا يشابه شأنه اعنى محمد الذي
جلالی يعنى موسى مناسب حال خود اسمے اختیار کرد يعنى محمد که

هو اسم الجلال - وكذا لك اختار عيسى اسم احمد الذي هو
اسم جلال است - و عيسى عليه السلام اسم احمد اختيار کرد که

اسم الجمال بما كان نبيا جماليا وما اعطى له شيء من القهر
اسم جمالی است چرا که عيسى نبی جمالی بود و هیچ چیزی از قهر

والقتال - فحاصل الكلام ان كلا منهما اشار الى مثيله
و جلال نداشت - پس حاصل کلام اين است که اين هر دو نبی سوائے مثیل خود

التام - فاحفظ هذه النكتة فانها تنجيك من الاوهام -
اشارت کرده اند - یادگیر این نکته را چرا که آن نجات دهد ترا از وهم ها -

وتكشف عن ساقى الجلال والجمال وترى الحقيقة بعد
و هر دو ساق جلال و جمال را برهنه می کند و بعد

رفع القدم - واذا قبلت هذا فدخلت في حفظ الله
رفع سرپوش حقیقت را دامی نماید - پس اگر این قبول کردی پس داخل شدی در حفظ

وكلاءه من كل دجال - ونجوت من كل ضلال -
خدا تعالی از هر دجال - و نجات یافتی از هر گمراهی -

الباب الرابع

باب چهارم

فی تفسیر الحمد لله رب العالمین - الرحمن الرحیم
مالک يوم الدين -

اعلم ان الحمد ثناء على الفعل الجمیل لمن يستحق الثناء -
بدانکه حمد تعریف است بر فعل جمیل کسی را که می سزد تعریف را -
ومدح لمنعم انعم من الارادة واحسن كيف شاء -
و مدح است بر منعمی را که باراده خود انعام کرده است -
ولا يتحقق حقيقة الحمد كما هو حقها الا للذي
و نیکی کرده است بطوریکه خواسته و مستحق نمی شود حقیقت حمد چنانکه
هو مبدء لجميع الفيوض والانوار - ومحسن على وجه
حق اوست مگر برائے کسی که او مبدء تمام فیضها و نورهاست و بر وجه
البصيرة لا من غير الشعور ولا من الاضطراب - فلا
بصیرت احسان کننده است نه بغير اراده و نه در وقت اضطراب - پس
يوجد هذا المعنى الا في الله الخبير البصير - وانه
یافته نمی شوند این معنی مگر در خبیر و بصیر - و
هو المحسن ومنه المنن كلها في الاول والاخير - و
فی الحقیقت محسن هموں است و همه احسانها ازوست در اول و در آخر

لَهُ الْحَمْدُ فِي هَذِهِ الدَّارِ وَتِلْكَ الدَّارِ - وَالْيَهُ يَرْجِعُ كُلَّ
 و اور است تعریف در اینجا و در آنجا - و سوئے او آن ہمہ
 حمد ينسب الى الاغيار - ثم ان لفظ الحمد مصدر
 راجع ہے گردد کہ سوئے اغیار منسوب کردہ می شود - باز لفظ حمد مصدر است کہ
 مبنی علی المعلوم والمجهول - وللفاعل والمفعول - من الله
 مبنی است بر معلوم و مجهول - و برائے فاعل و مفعول از خدا
 ذی الجلال - ومعناه ان الله هو محمد وهو احمد علی وجه الکمال -
 تعالیٰ - و معنی او این است کہ خدا محمد است و خدا احمد بر وجه کمال
 والقرينة الدالة علی هذا البیان - انه تعالی ذکر
 و قرینہ دلالت کنندہ بریں بیان این است کہ خدا تعالیٰ
 بعد الحمد صفات تستلزم هذا المعنی عند اهل
 ذکر کرد بعد حمد آن صفات را کہ مستلزم این معنی اند
 العرفان - والله سبحانه اوما فی لفظ الحمد الی صفات
 خدائے سبحانہ اشارت کرد در لفظ احمد سوئے آن صفات
 توجد فی نوره القديم - ثم فسر الحمد وجعله محذرة
 کہ در نور قدیم او یافتہ می شوند و لفظ حمد را آن عروس ساخت
 سفرت عن وجهها عند ذکر الرحمان والرحیم -
 کہ در وقت ذکر رحمان و رحیم از برقع روئے خود بیرون آورد -
 فان الرحمان يدل علی ان الحمد مبنی علی المعلوم -
 چراکہ لفظ رحمان دلالت میکند بر اینکه صیغہ حمد مبنی بر معلوم است -

وَالرَّحِيمِ يَدُلُّ عَلَى الْمَجْهُولِ كَمَا لَا يَخْفَى عَلَى أَهْلِ الْعُلُومِ -

و لفظ رحیم دلالت بریں میکند کہ لفظ حمد معنی بر مجہول است

و أشار الله سبحانه في قوله رب العالمين - الى انه

چنانچہ بر اہل علم پوشیدہ نیست و اشارت کرد در قول او کہ رب العالمین

هو خالق كل شئ ومنه كل ما في السموات والارضين -

است سوئے اینکه پیدا کنندہ ہر یک چیز خداست و ازوست ہرچہ در

ومن العالمين ما يوجد في الارضين من زمر المقتدين -

آسمانہا و زمینہا است - و از جملہ عالمہا آئینا ہستند کہ بر زمین یافتہ می شوند از

وطوائف الغاوين والضالين - فقد يزيده عالم

گروہ ہدایت یافتگان و گروہ ہائے گمراہان - پس گاہے زیادہ می شود عالم

الضلال والكفر والفسق وترك الاعتدال - حتى يملأ

گمراہی و کفر و فسق و ترک اعتدال تا بحدی کہ

الارض ظلمًا وجورًا ويترك الناس طرق الله

زمین از ظلم و جور پُر می شود و مردم راہ ہائے خدا ترک

ذا الجلال - لا يفهمون حقيقة العبودية - ولا

می کنند - نمی فہمند حقیقت عبودیت را و نہ

يؤدّون حق الربوبية - فيصير الزمان كالليلة

ادا می کنند حق ربوبیت را پس زمانہ ہمو شب تاریک

الليالي - ويداس الدين تحت هذه اللاواء -

مے گردد و دین زیر سختی ہا کوفتہ مے شود -

ثم يأتي الله بعالم آخر فتبدل الارض غير الارض
باز خدا تعالی عالمی دیگر ظاهر می فرماید پس مبدل می شود زمین
و ينزل القضاء مبدل من السماء - ويعطى للناس قلب

و نازل می شود تقدیر نو از آسمان - و داد

عارف و لسان ناطق لشكر النعماء - فيجعلون نفوسهم

می شود مردم را دل شناسنده و زبان گوینده برائے شکر نعمت پس نفسهای خود را

مكور معبد الحضرة الكبرياء - و ياتونه خوفا و رجاء

برائے خدا تعالی بهجوراه نرم کرده می کنند و می آیند پیش او بخوف و رجاء

بطرف مغضوض من الحياء - و وجهه مقبل نحو قبلة

و بهجتم پوشیده از حیاء - و رُوی که کرده باشند سُوئے قبله

الاستجداء - و همته في العبودية قارعة ذمرة

طلب بخشش و بهجتی که از عبودیت سر بلند می را مس کرده

العلامه - و يشتد الحاجة اليهم اذ انتهى الامر

باشد - و سخت می شود حاجت سُوئے شان چون امر

الى كمال الضلالة - و صار الناس كسباع او نعم

مردم تا کمال گمراهی برسد - و مردم همچو درندگان یا چهارپایان از

من تغير الحالة - فعند ذلك تقتضى الرحمة الالهية

تغییر حالت شوند پس درین وقت رحمت الهی تقاضا می کند

والعناية الازلية ان يخلق في السماء ما يدفع

و عنایت ازل می خواهد که در آسمان آنرا پیدا کند که دفع

الظلام - ويهدم ما عمرا بليس واقام - من الانبياء
 تاريخي كند و بشكند آنچه ابليس عمارت كرد و قائم كرد - از مكانها و
 والخيام في نزل امام من الرحمن - ليزب جنود
 خيمها پس نازل مي شود امامي از رحمان تا دفع كند لشكر
 الشيطان - ولم يزل هذه الجنود تلك الجنود يتحاربون
 شيطان را - و هميشه اين لشكر و آن لشكر جنگ مي كند -
 ولا يراهم الا من اعطى له عينان - حتى غل اعناق
 و نهي بنيند او شانرا مگر كسي كه او را چشم داده باشند تا بحدسي كه گردن هاي
 الا باطيل - و انعدم ما يري لها نوع سراب من
 باطل بسته مي شوند و دلائل شان معدوم مي شوند پس هميشه
 الدليل - فما زال الامام ظاهراً على العدا - ناصراً
 مي باشد امام غالب بر دشمنان مدد كنده آنرا كه
 لمن اهتدى - معلياً معالم الهدى - محيياً مواسم
 هدايت يابد بلند كنده نشانهاي هدايت را زنده كنده
 التقى - حتى يعلم الناس انه أسر طواغيت الكفر
 نشانهاي تقوي را تا بدانند مردم كه او قيد كرد طواغيت كفر را
 وشد وثاقها - واخذ سباع الاكاذيب و غل
 و مضبوط كرد قيد آنها را و گرفت درنده هاي دروغ را و بست
 اعناقها - و هدم عمارة البدعات وقوض
 آنها را و بشكست عمارت بدعات و ويران كرد بنائي

قَبَّابَهَا - وجمع كلمة الايمان ونظم اسبابها - و قوت
 گرد بر آورده او و جمع کرد کلمه ایمان را و منتظم کرد اسباب آنرا و قوی کرد
 السلطنة السماوية وسد الثغور - و اصلح شأنها
 آسانی سلطنت را و رخنه های او را بند کرد و اصلاح شان او
 وسد الامور - وسكن القلوب الراجفة - و
 کرد و امور او درست کرد و تسکین داد دل های لرزنده را - و
 بكت اللسنة المرجفة - و انار الخواطر المظلمة -
 لا جواب کرد زبانه های دروغ گوینده را - و روشن کرد دل های تاریک را
 وجدد الدولة المخلقة - و كذا لك يفعل الله
 و تازه کرد دولت کهنه را - و همچنین می کند خدای
 الفعّال - حتى يذهب الظلام والضلال -
 فعال - تا بحدی که دور می شود تاریکی و گمراهی -
 فهناك ينكص العدا على اعقابهم - و ينكسون
 پس در آن وقت پس پا می روند دشمن و گنون می کنند
 ماضى بوا من خيامهم ويحلون ما اربوا من اربابهم -
 آنچه زود از خیمه ها و بکشایند آنچه زود از گره ها
 ومن اشرف العالمين - و اعجب المخلوقين - وجود
 شریف تر عالم ها وجود انبیاء و
 الانبياء والمرسلين - و عباد الله الصالحين الصديقين -
 مُرسلان است - و بندگان خدا که صالح و صديق اند

فَانْهَمُ فَاَوْغِيْهِمْ فِيْ بَئِثِ الْمَكَارِمِ وَكَشَفَ الْمَظَالِمَ
 چرا که اوشان سبقت برده از غیر خود در شائع کردن مکارم و دور
 و تهذیب الاخلاق - و اسراة الخیر لا نفس و
 کردن مظالم و تهذیب اخلاق - و اراده کردن نیکی برائے خویشان و
 الافاق - و نشر الصلاح و الخیر - و اجاحة الطلاح
 دوران و شائع کردن نیکی و دور کردن تباہی
 والضییر - و امر المعروف و النہی عن الذمائم -
 و ضرر را و امر معروف و منع کردن از بدی ها -
 و سوق الشهوات کالبهائم - و التوجه الی رب
 و از دادن شهوات همچو بهائم و توجه کردن سوائے
 العبید - و قطع التعلق من الطریف و التلید -
 خدا تعالی - و قطع تعلق کردن از مال نو و مال کهنه -
 و القیام علی طاعة الله بالقوة الجامعة - و العدة
 و قیام کردن بر فرمانبرداری خدا تعالی بقوت جامعه و طیار
 الكاملة - و الصول علی ذراری الشیطان بالحشود
 کامله و حمله کردن بر ذریت شیطان با لشکر
 المجموعة - و الجموع المحشودة - و ترک الدنیا للحبیب -
 جمع کرده و جماعتی جمع شده و ترک دنیا برائے دوست
 و التباعد عن مغناها الخصب - و ترک ما وها
 و دور شدن از جائے آن که با زراعت است

وَمَرَعَاهَا كَالْهَجْرَةِ - وَالْقَاءَ الْجِرَانَ فِي الْحَضْرَةِ - اَنْهَم

و ترک کردن آب دنیا و چراگاه دنیا همچو هجرت و انداختن پیش کردن در

قوم لا یتضمض من مقلتهم بالنوم - اَلَا فِي حُبِّ اللَّهِ

حضرت باری - آن قومی است نه در آورد پیغوله چشم شان خواب را مگر در حب

وَالدُّعَاءَ لِلْقَوْمِ - وَانِ الدُّنْيَا فِي أَعْيُنِ أَهْلِهَا

خدا و دعا برائے قوم و دنیا در چشم اهل او

لَطِيفُ الْبُنْيَةِ مَلِيحُ الْحَلِيَّةِ - وَأَمَّا فِي أَعْيُنِهِمْ

لطیف بُنیه است و ملیح علیه اوست - مگر در چشم شان

فَهِيَ اخْبَثُ مِنَ الْعِذْرَةِ - وَأَنْتَنَ عَنِ الْمَيْتَةِ -

پس خبیث تر از گندگی و بدوتر از مُردار است -

اقْبَلُوا عَلَى اللَّهِ كُلَّ الْاِقْبَالِ - وَمَا لَوْ اِلَيْهِ كُلُّ

توجه کردند سوئے خدا کامل توجه و میل کردند سوئے او

الْمِيلِ بِصَدَقِ الْبَالِ - وَكَمَا أَنْ قَوَاعِدَ الْبَيْتِ

همه میل بصدق دل و چنانکه قاعده های بیت

مَقْدَمَةٌ عَلَى طَائِقٍ يُعْقَدُ - وَرَوَاقٌ يُمْتَدُّ - كَذَلِكَ

مقدم اند بر طاق های که ساخته می شوند و از پرده های بیرون کشید

هَلْوَاءُ الْمَكْرَامِ مَقْدَمُونَ فِي هَذِهِ الدَّارِ عَلَى كُلِّ

از عمارت - همچنین این بزرگان مقدم اند درین خانه دنیا بر هر

طَبَقَةٍ مِنْ طَبَقَاتِ الْاِخْيَارِ - وَارِثَتِ اِنْ اَمْلَهُمْ

طبقه از نیکان و من از کشف و ریافت ام که

وَأَفْضَلُهُمْ وَأَعْرَفُهُمْ وَأَعْلَمُهُمْ نَبِيًّا الْمَصْطَفَى عَلَيْهِ
 أَكْمَلُ شَانٍ وَ أَفْضَلُ شَانٍ وَ أَعْرَفُ وَ أَعْلَمُ شَانٍ بِمَنْبَرِ
 التَّحِيَّةِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ فِي الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى
 يَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - است - و
 وَإِنْ أَشَقَى النَّاسَ قَوْمٌ اطَّالُوا الْأَلْسَنَةَ وَصَالُوا أَعْلِيهِ
 بِدَجْتِ تَرَيْنِ مَرْدَمِ كَسَنَةِ هَسْتَنْدِ كَرِ زَبَانِهَا بِرُو دِرَازِ
 بِالْهَمْزِ وَتَجَسَّسِ الْغَيْبِ - غَيْرِ مُطْلَعِينَ
 كَرَدَنْدِ بِرِ عَيْبِ جَوْنِ بِي آنَكِهْ بِرِ رَازِ پُوشِيدِهْ خَبَرِ بَاشَدِ
 عَلَى سِرِّ الْغَيْبِ - وَكَمْ مِنْ مَلْعُونٍ فِي الْأَرْضِ
 وَ بَسِيَّارِ كَسِ آنَدِ كَرِ لَعْنَتِ كَرْدِهْ مِ شُودِ بِرُو شَانِ دَرِ
 يَحْمَدُهُ اللَّهُ فِي السَّمَاءِ - وَكَمْ مِنْ مُعْظَمٍ فِي هَذِهِ
 زَمِينِ وَ تَعْرِيفِ اَوْشَانِ مِ كَنْدِ خُدا بِرِ آسْمَانِ وَ بَسِيَّارِ كَسِ دَرِ دُنْيَا
 الدَّارِ يَهَانَ فِي يَوْمِ الْجَزَاءِ - ثُمَّ هُوَ سُبْحَانَهُ اشْأَمُ فِي
 تَعْرِيفِ كَرْدِهْ مِ شُونَدِ وَ دَرِ آخِرَتِ ذَلِيلِ كَرْدِهْ خَوَاهَنْدِ شَدِ بَازِ اِمَارَتِ
 قَوْلُهُ رَبِّ الْعَالَمِينَ - اِلَى اَنَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَ اَنَّهُ
 كَرْدِ بَلَكَمِهْ خُودِ رَبِّ الْعَالَمِينَ كَرِ اَوْ خَالِقِ هَرِ چِيزِ اسْتِ وَ
 يُحْمَدُ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ضَمِينِ - وَإِنْ الْحَامِدِينَ
 تَعْرِيفِ كَرْدِهْ مِ شُودِ دَرِ زَمِينِ وَ آسْمَانِ وَ حَمْدِ كَنْدِ گَانِ
 كَانُوا عَلَى حَمْدِهِ دَائِمِينَ - وَعَلَى ذِكْرِهِمْ عَاكِفِينَ - وَ
 بِرِ حَمْدِ اَوْ دَاوَمَتِ مِی كَنْدِ وَ بِرِ ذِكْرِ اَوْ قَائِمِ آنَدِ وَ

أَن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يَسْبُحُهِ وَيُحَمِّدُهُ فِي كُلِّ حِينٍ - وَان

هر چیز تعریف او می کند و بنده چون از اراده هائے خود
العبد اذ انسلخ عن اراداته - وتجرد عن جذباته -
منسلخ گشت - و از جذبات خود متجرد گشت

وَقَفَىٰ فِي اللَّهِ وَفِي طَرِيقِهِ وَعِبَادَاتِهِ - وَعَرَفَ رَبَّهُ

و در عبادات او و در راه هائے او فنا شد شناخت آن رب
الذی رباه بعنایاته - حمده فی سائر اوقاته -

را که پیدا کرده همه اوقات تعریف او خواهد کرد -

و احبته بجميع قلبه بل بجميع ذراته - فعند

و بهمه دل او را دوست خواهد داشت - پس

ذالك هو عالم من العالمين - ولذا لك سُتَي

درین وقت او عالمی است از عالمها - و از بهر همین

ابراهيم امة في كتاب اعلم العالمين - ومن

در قرآن کریم نام ابراهیم اُمت نهاده شد

العالمين زمان اُرسل فيهم خاتم النبیین - وعالم

و از عالم های که آن عالم است که خاتم النبیین درو فرستاده

آخر فيه يأتي الله باخرين من المومنين - في آخر

شد و عالمی دیگر آن است که مؤخر کرده شدند درو مومنان در آخر

الزمان رحمة على الطالبيين - واليه اشار

زمانه برائے رحمت طالبان - و سؤئے این

فی قوله تعالیٰ وله الحمد فی الاولیٰ والاخرۃ -

اشاره کرده است در قول او تعالیٰ که او را حمد است در اول و

فاوحنی فیہ الی احمدین وجعلہما من نعمائہ

آخر - پس اشارت کرد سوائے دو احمد و گردانید آن هر دو را از

الکاشرة - فالاول منهما احمد المصطفیٰ ورسولنا

جمله نعمتہائے بسیار - پس اول از ایشان احمد مصطفیٰ و نبی ما

المجتبیٰ - والثانی احمد آخر الزمان - الذی

برگزیده است - و دوم احمد آخر الزمان است آنکه

سُمی مسیحاً ومهدیاً من اللہ المتان - وقد

نام او مسیح و مهدی است از خدائے متان - و

استنبطت هذه النکة من قوله الحمد لله

مستنبط می شود این نکته از قول او الحمد لله

رب العالمین - فلیتدبر من کان من المتدبرین -

رب العالمین - پس باید که تدبر کند هر چه تدبر کننده باشد

وعرفت ان العالمین عبارة عن کل موجود سوا الله

و تو بدانی که لفظ عالمین مراد است از هر موجود سوائے

خالق الانام - سوا کان من عالم الارواح - او من

خدا تعالیٰ برابر است که از عالم ارواح باشد یا از

عالم الاجسام - وسواء کان من مخلوق الامرض

عالم اجسام - و برابر است که از مخلوق ارض

او کالشمس والقمر و غیرهما من الاجرام - فكل
 باشد یا همچو شمس و قمر از اجرام - پس تمام
 من العالمین داخل تحت ربوبیة الحضرة - ثم
 عالم داخل است تحت ربوبیت حضرت باری تعالی و این
 ان فیض الربوبیة اعم و امل و اتم من کل فیض یتصور
 فیض عام تر و تمام تر کمال تر است از هر فیضی که تصور کرده شود
 فی الافئدة - او یجری ذکره علی الالسنه - ثم بعد فیض
 در دل با باز بعد از فیض صفت رحمانیت است
 عام و قد خص بالنفوس الحيوانیة و الانسانیة و هو فیض
 و ذکر آن کرد خدا تعالی بقول او الرحمن و
 صفة الرحمانیة - و ذکره الله بقوله الرحمن و خصه بذوی
 خاص کرد او را بنفوس حیوانی و انسانی -
 الروح من دون الاجسام الجادية و النبائیة - ثم
 و بهر نفس که جانے دارد و بعد
 بعد ذالك فیض خاص و هو فیض صفة الرحیمیة -
 زان فیض دیگر است و آن فیض صفت رحیمیت
 ولا یزول هذا فیض الا علی النفس التي سعی
 است و این فیض نازل نمی شود مگر بر نفی که برائی
 سعیها لکسب الفیوض المترتبة - و لذالك
 فیوض مترتبة حق کوشش بجا آرد - و از بهر همین

يَخْتَصُّ بِالَّذِينَ آمَنُوا وَاطَاعُوا رُبًّا كَرِيمًا - كَمَا
 این فیض خاص است بکسانی که ایمان آورند و طاعت کنند

صَّرَحَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا -
 رب کریم را چنانکه تصریح کرده شده در قول او تعالی که خدا رحیم

فَثَبَتَ بِنَصِّ الْقُرْآنِ - اِنَّ الرَّحِمِيَّةَ مَخْصُوصَةٌ
 مومنان است پس ثابت شد از نص قرآن که صفت رحیم

بِأَهْلِ الْإِيمَانِ - وَأَمَّا الرَّحْمَانِيَّةُ فَقَدْ
 بدون باهل ایمان خاص است مگر رحمانیت شامل است

وَسَعَتْ كُلَّ حَيْوَانٍ مِنَ الْحَيَوَانَاتِ - حَتَّى
 هر حیوان را بخدای

اِنَّ الشَّيْطَانَ نَالَ نَصِيبًا مِنْهَا بِأَمْرِ حَضْرَةِ
 شیطان هم نصیب از آن یافته است بحکم

رَبِّ الْكَائِنَاتِ - وَحَاصِلُ الْكَلَامِ اِنَّ الرَّحِمِيَّةَ
 خدای کائنات - و حاصل کلام این است که رحیمیت

تَتَعَلَّقُ بِفِيضٍ تَتَرْتَبُ عَلَى الْأَعْمَالِ - وَيَخْتَصُّ
 تعلق میدارد بآن فیض با که بر اعمال مترتب می شوند - و خاص است

بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ دُونِ الْكَافِرِينَ وَأَهْلِ الضَّلَالِ -
 بمومنان بدون کافران و گمراهان

ثُمَّ بَعْدَ الرَّحِمِيَّةِ فَيُضْ أَخْرَ وَهُوَ فَيُضُ الْجَزَاءِ الْآثِمِ
 باز بعد رحیمیت فیض دیگر است و آن فیض جزاء

والمكافات - وایصال الصالحین الی نتیجة

و مكافات است - و رسانیدن صالحان تا نتیجة

الصالحات والحسنات - والیه اشار

صلاح و عمل نیک - و سوئے این اشاره

عن اسمه بقوله مالك يوم الدين - وانه آخر

کرده است بقول او که رب العالمین - و آن آخر

الفيوض من رب العالمين - وما ذكر فيض

فیوض است از رب العالمین - و ذکر نکرده شد

بعده في كتاب الله اعلم العالمين - و

فیض بعد آن در کتاب الله که اعلم العالمین - و

الفرق في هذا الفيض وفيض الرحيمية - ان

فرق درین فیض و فیض رحیمیت این است که

الرحيمية تبلغ السالك الى مقام هو وسيلة

رحیمیت سالک را می رساند تا مقامی که آن وسیله

النعمة - واما فيض المالكية بالمجازات - فهو

نعمت است مگر فیض مالکیت بجزا دادن - پس آن

يبلغ السالك الى نفس النعمة و الى منتهى

نمی رساند سالک را تا نفس نعمت و ثمره آخری -

الثمرات - وغاية المرادات - واقصى المقصودات - فلا

و مراد آخری - و مقصود آخری - پس

خفاء ان هذا الفيض هو آخر الفيوض من الحضرة
 پوشیده نیست که این فیض فیض آخری است از
 الاحدیه - وللنشأة الانسانية كالعلة الغائية -
 خدا تعالی - و برای پیدایش انسانیة همچو علت غائیة
 و علیه يتم النعم كلها وتستكمل به
 و برو کامل می شوند همه نعمت ها و دائره
 دائرة المعرفة ودائرة السلسلة - الا ترى ان
 معرفت و سلسله بکمال می رسد - آیا نمی بینی که
 سلسلة خلفاء موسى انتهت الى نكته مالك
 سلسله خلفاء موسی ختم شد بر نکته مالک
 يوم الدين - فظهر عيسى في اخرها و بُدِّل الجور
 يوم الدين - پس ظاهر شد عیسی علیه السلام در آخر سلسله و
 والظلم بالعدل والاحسان من غير حرب و
 مبدل کرد جور و ظلم را بعدل و احسان بغير جنگ و
 محاربين - كما يفهم من لفظ الدين فانه جاء
 جنگ کنندگان همچنان که فهمیده می شود از لفظ دین چرا که او
 بمعنى الحلم والرفق في لغت العرب وعند
 آمده است بمعنی نرمی کردن در زبان
 ادبائهم اجمعين - فاقترضت مماثلة نبينا
 عرب - پس تقاضا کرد مماثلت نبی ما

بموسی الکیم - و مشابهة خلفاء موسى بخلفاء
 موسی - و مماثلت خلفاء موسی بخلفاء

نبینا الکریم - ان یتظهر فی آخر هذه السلسلة رجل
 نبی کریم ما - اینکه ظاهر شود در آخر این سلسله

یشابه المسیح - ویدعو الی الله بالحلم ویضع الحرب
 مسیح و بخواند سوئے خدا به نرمی و ترک کند جنگ را

ویقرب السیف الممجیح فیحشر الناس بالآیات من
 در غلات کند شمشیر پلاک کننده را پس حشر مردم بر نشان های

الرحمان - لا یالسیف والسنان - فیشابه من مآنه
 خدا شود نه به نیزه و سنان - پس مشابه باشد

زمان القیامة ویوم الدین والنشور - ویملا الارض
 زمانه او بروز قیامت و پر کرده شود زمین

نوراً کما ملئت بالجوم والنور - وقد كتب الله
 بنور چنانچه پر بود بظلم و دروغ - و نوشته است خدا

انه یری نموذج يوم الدین قبل يوم الدین - و
 تعلی که او بنماید نمونه قیامت قبل از قیامت و

یحشر الناس بعد موت التقوی وذاك وقت المسیح
 حشر کرده شوند مردم بعد از موت پرهمیزگاری و آن وقت مسیح

الموعود وهو زمان هذا المسکین - والیه اشار فی آية
 است و آن وقت این مسکین است و سوئے این اشاره

يَوْمَ الدِّينِ - فليتدبر من كان من المتدبرين -
 اشاره کرد در آیت يوم الدين - پس تدبر کند تدبر کننده -

وحاصل الكلام ان في هذه الصفات التي
 و حاصل کلام این است که درین صفات که خاص

خصت بالله ذي الفضل والاحسان - حقيقة
 کرده شده اند بخداي ذو الفضل و الاحسان حقیقتی

مخفية ونبأ مكتوماً من الله المنان - وهو
 پوشیده است و خبری پنهان از خدا تعالی و آن

انه تعالى اراد بذكرها ان ينبي رسوله
 این است که اراده کرد او سبحانه که رسول خود را

بحقيقة هذه الصفات - فاری حقیقتها
 از حقیقت این صفات خبر دهد - پس خواص آل صفات را

بأنواع التائيدات - فری نبیّه و صحابته
 بانواع تائیدات بنمود - پس پرورش کرد نبی خود را و صحابه

فأثبت بها انه رب العالمين - ثم أتم عليهم
 او را و ثابت کرد که او رب العالمین است - باز کامل کرد پرورش

نعماءه برحمانيته من غير عمل العالمين -
 رحمانیت خود را بغير عمل عالمی -

فأثبت بها انه ارحم الراحمين - ثم ابراهم عند
 پس ثابت کرد بآن ارحم الراحمین بودن خود باز کوشش او شان

عَلَّمَهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ أَيْ دَى حَیْثُ - وَايَّدَهُمْ بِسُورَةٍ مِنْهُ

را بِرَحْمَتِ خُودِ قَبُولِ نَمُودَ و در ظِلِّ حَیْثُ خُودِ جَاوَادَ و از طَرَفِ خُودِ

بِعَنَائَتِهِ - وَوَهَبَ لَهُمْ نَفُوسًا مُطْمَئِنَّةً - وَانْزَلَ عَلَيْهِمُ

مَدَدَ ایشان کرد - و اوشان را نَفُوسِ مُطْمَئِنَّةً بَخْشید - و بِرُوشان

سُکِیْنَةً دَائِمَةً - ثُمَّ ارَادَ أَنْ یُرِیَهُمْ نُمُودَجَ مَالِکِ یَوْمِ الدِّینِ -

سُکِیْنَتِ نازل فرمود - بَازِ ارَادَه کرد که اوشانرا نَمُودَ مَالِکِ یَوْمِ الدِّینِ بِنَیْمَدَ -

فَوَهَبَ لَهُمُ الْمُلْکَ وَ الْخِلَافَةَ وَ الْحَقَّ اَعْدَاءَهُمْ بِالْاِھْلَ الْکَیْنِ -

پس بَخْشید اوشانرا مُلْکَ و خِلَافَتَ و لَاحِقَ کرد دِشْمَنانِ ایشان را بِمُلْکِ شَدِّ گُلانِ

وَ اَهْلَکَ الْکَافِرِیْنَ وَ اَزْجَعَهُمْ اَزْ عَاجَا - ثُمَّ اَرٰی نُمُودَجَ النُّشُورِ

و هَلاک کرد کَافِرانِ را و اَزْجَعَ بَرکند بَازِ نَمُودَ حَشَرِ بَنُودِ

فَاَخْرَجَ مِنَ الْقُبُورِ اَخْرَاجَا - قَدْ خَلُوعًا فِی دِیْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجَا -

پس اَزْ قُبُورِا بیرون آمدند پس در دِیْنِ خُدا فُوجِ در فُوجِ داخِلِ شَدند -

وَ بَدَرُوا اِلَیْهِ فِرَادِیَّ وَ اَزْوَاجَا - فَرٰی الصَّحَابَةَ اَمْوَاتَا -

و شَتَابِی کردند نِسْوَتِ او یک یک و گروه گروه پس دیدند صَحَابَه مردگان را که

یَلْفُون حَیَاتَا وَ اَوْبَعْدَ الْمَحَلِّ مَاءً اَنْجَاجَا - وَ سَمِیَ ذَٰلِکَ

مَی یابند زَندَگِی را و دیدند بَعْدِ نَحْشِکِ سَالِ آبِ رِوَانِ را - و آن زَمَانَه که

الزَّمَانِ یَوْمَ الدِّینِ - لِأَنَّ الْحَقَّ حَصْحَصَ فِیْهِ

نَامِ او دِیْنِ نِهَادند - چَرَا که دُرُودِ حَقِّ نَظَاهِرِ شَدَ و در

وَدْخَلَ فِی الدِّینِ اَفْوَاجَ مِنَ الْکَافِرِیْنَ - ثُمَّ

دِیْنِ فُوجِها داخِلِ شَدند که پِیشِ اَزِیْنِ کَافِرِ بَودند - بَازِ

۱۳۳

أَرَادَ أَنْ يَرَى نَمُودَجَ هَذِهِ الصِّفَاتِ فِي آخَرِينَ مِنْ
 اراده کرد که این صفات را در آخرین بنماید
 الْأُمَّةَ - لِيَكُونَ آخِرُ الْمِلَّةِ مِثْلَ أَوَّلِهَا فِي الْكِيفِيَّةِ -

تا که امر مشابهت با هم سابقه بجمال رسد
 وَلِيَتِمَّ أَمْرُ الْمِثْلَابَةِ بِالْأَمِّ السَّابِقَةِ - كَمَا أَشِيرَ
 چنانچه اشاره کرده شد سُوئے او

إِلَيْهِ فِي هَذِهِ السُّورَةِ - أَعْنَى قَوْلِهِ صِرَاطَ الَّذِينَ
 درین سوره مراد میبارم قول او تعالی

أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ فَتَدْبُرُ الْفَاطَظَ هَذِهِ الْآيَةِ - وَسَمَى زَمَانَ
 صراط الذین انعمت علیهم - پس فکر کن در این آیت - و نام زمانه

الْمَسِيحِ الْمَوْعُودِ يَوْمَ الدِّينِ - لِأَنَّهُ زَمَانٌ يَجِيئُ فِيهِ الدِّينُ -
 مسیح یوم الدین نهاده شد چرا که او زمانه است که

وَتُحْشَرُ النَّاسُ لِيَقْبَلُوا بِالْيَقِينِ - وَلَا شَكَّ وَلَا
 درو دین زنده خواهد شد - و هیچ شک

خِلَافَ أَنَّهُ رَبِّي زَمَانًا هَذَا بِأَنْوَاعِ التَّرْبِيَةِ - وَ
 نیست و نه خلاف که او تربیت این امت کرده است و

أَرَأَيْتَ كَثِيرًا مِنْ فَيُوضِ الرَّحْمَانِيَّةِ وَالرَّحِيمِيَّةِ -
 گوناگون - و بسیار از فیض های رحمانیت و رحیمیت مارا بنمود -

كَمَا أَرَى السَّابِقِينَ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِ - وَأَرَأَيْتَ
 چنانکه بنمود سابقان را از انبیاء و رسولان و

الْوَلَايَةِ وَالْخَلْقَةِ وَبَقِيَّتِ الصِّفَةِ الرَّابِعَةِ مِنْ هَذِهِ

اولياء و اصفياء و باقى مانده صفت رابع ازین

الصفات - اعنى التجلى الذى يظهر فى حلة ملك

صفات اربعه مراد ميدارم آن تجلى را كه ظاهر شود در

او مالك فى يوم الدين للمجازات - فجعله للمسيح الموعود

لباس بادشاهان در روز جزا - پس او را گردانيد برائى

كالمجرات وجعله حكما ومظهرا للحكومة السماوية

مسح موعود و مقرر كرد او را حكم و مظهر حكومت سماويه

بتأيد من الغيب والآيات - وستعلم عند

بتأيد غيب و نشانهها - و عن قريب خواهى دانست

تفسير انعمت عليهم هذه الحقيقة - وما

وقت تفسير آيت انعمت عليهم اين حقيقت را - و من

قلت من عند نفسى بل اعطيت من لدن

از طرف خود نگفتم بلكه از خداى خود اين

ربى هذه النكات الدقيقة - ومن تدبرها حق

نكته هاى باريك را يافته ام - و آنكه تدبر كند حق

التدبر وفكر فى هذه الآيات - اعلم ان الله اخبر

تدبر درين آيت ها - خواهد دانست كه خدا خبر

فيها عن المسيح ومن زمنه الذى هو من

داده است درين آيت از مسيح و زمانه پُر برکت او

البرکات۔ ثم اعلم ان هذه الآيات۔ قد وقعت
 باز بدان کہ این آیات ہجو حد معرفت
 کحد معرفت لله خالق الکائنات۔ وان کان
 خداوند تعالیٰ است اگرچہ ذات
 الله تعالى ذاته عن التحدیدات۔ ومن هذا
 خدا از حد بست بلندتر است۔ و ازین
 التعلیم۔ والافادة۔ يتضح معنى كلمة الشهادة۔
 تعلیم و شہادت واضح می شود معنی کلمہ شہادت
 التي هي مناط الايمان والسعادة۔ وبهذه
 آن کلمہ کہ مدار ایمان و سعادت است۔ و بدین
 الصفات استحق الله الطاعة وخُص بالعبادة۔ فانه
 صفات خدا تعالیٰ مستحق بندگی شد و خاص کرده شد برائے پرستش۔ چراکہ
 ينزل هذه الفيوض بالارادة۔ فانك اذا
 او این فیضها بالارادہ نازل می فرماید۔ چراکہ چون گفتی
 قلت لا اله الا الله فمعناه عند ذوی الحصات۔
 لا اله الا الله پس معنی او نزد عقلمندان این
 ان العبادة لا يجوز لاحد من المعبودين او
 است کہ بجز آن کس کہ این صفات
 المعبودات۔ الا لذات غیر مدركة مستجمعة
 می دارد پرستش کے یا نے مسدود

لهذه الصفات - اعني الرحمانية والرحيمية

یعنی مراد می دارم رحمانیت و رحیمیت را

اللتین هما اول شرط لموجود مستحق للعبادات -

و آن اول شرط است برای مستحق عبادت -

ثم اعلم ان الله اسم جامد لا تدرك حقيقته

باز بدانکه اسم الله جامد است حقیقت او

لانه اسم الذات - والذات ليست من المدركا -

معلوم نیست چراکه آن اسم ذات است و ذات او

وكل ما يقال في معناه فهو من قبيل الاباطيل

بالاتر از دریافت است و هر چه در معنی الله می گویند از قبیل

والخزعبيلات - فان كنه الباري ارفع من

باطل است چراکه كنه باری بلندتر از قیاسات

الخيالات و ابعد من القياسات - و اذا قلت

و خیالات است - و چوں گفتم

محمد رسول الله فمعناه ان محمدا مظهر صفات

محمد رسول الله پس معنی آن این است که محمد صلی الله علیه وسلم

هذه الذات وخليفتهما في الكمالات - و متمم

مظهر صفات این ذات و در کمالات خلیفه اوست - و تمام

دائرة الظلية وخاتمة الرسالات - فحاصل

کننده دائره ظلیت و خاتم رسالت است - پس حاصل

مَا أَبْصُرَ وَاَرَى - اِنْ نَبِيْنَا خَيْرَ الْوَرَى - قَدْ وَرِثَ صِفَتِي
 آنچه من بینم این است که نبی کریم ما وارث هر دو صفت
 مِنْ بَنَاتِ الْأَعْلَى - ثُمَّ وَرِثَ الصَّبَاةَ الْحَقِيقَةَ
 خدائے ماست - باز صحابه وارث حقیقت
 الْمَحْمَدِيَّةِ الْجَلَالِيَّةِ كَمَا عَرَفْتَ فِي مَاضِي - وَقَدْ
 محمدیه جلالیه شدند چنانکه پیش ازین دانستی و
 سَلَّمَ سَيْفَهُمْ فِي قَطْعِ دَابِرِ الْمَشْرُكِينَ - وَلَهُمْ ذِكْرُ
 شمشیر شان در قطع قبح مشرکان مسلم است - و یاد شان
 لَا يُنْسَى عِنْدَ عَبْدَةِ الْخَلُوقِينَ - وَانْهَمِ اِذَا وَاحِقَ
 پیغمبر است که مشرکان فراموش نخواهند کرد اوشان حق صفت
 صِفَةِ الْمَحْمَدِيَّةِ - وَاِذَا قَوَّاهُ كَثِيرٌ اَمِنْ الْاِيْدِي
 محمدیت ادا کردند و بسیارے را دست های حرب چشانند
 الْحَرْبِيَّةِ - وَبَقِيَتْ بَعْدَ ذَلِكَ صِفَةُ الْاِحْمَدِيَّةِ -
 و باقی ماند صفت احمدیت که رنگین
 الَّتِي مَصْبُغَةٌ بِالْاَلْوَانِ الْجَمَالِيَّةِ - مُحَرَّقَةٌ بِالنِّيرَانِ
 است برنگ های جمال - و سوخته است
 الْحَبِيبِيَّةِ - فَوَرِثَهَا الْمَسِيحُ الَّذِي بَعَثَ فِي نَرَمِنْ
 پائش محبت - پس وارث آن مسیح موعود گشت که در
 انْقِطَاعِ الْاَسْبَابِ - وَتَكْثُرِ الْمَلَّةِ مِنَ الْاَنْبِيَاءِ -
 زمانه انقطاع اسباب و تمایزی نداشت آمد -

و فقد ان الانصار والاحباب - وغلبة الاعداء
 و کمی مدوگان و دوستان و در وقت قلبه
 وصول الاحزاب - ليرى الله نموذج ما لك يوم
 دشمنان تا که خدا تعالى نمونه مالک يوم
 الدين - بعد لى الى الظلام - وبعد انه دام قوة
 الدين بناید - بعد زینکه قوت اسلام منهدم
 الاسلام - وسطوة السلاطين - وبعد كون الملة
 شد و سلطت سلاطين نماند و ملت
 كالمستضعفين - فالیوم صار ديننا كالغرباء -
 کمزور گشت و باقی نماند او را
 وما بقيت له سلطنة الا في السماء - وما عرفه
 سلطت مگر بر آسمان - و نشناختند
 اهل الارض فقاموا عليه كالاعداء - فأرسل
 آرا اهل زمین پس همه دشمنان برخاستند - پس فرستاده
 عند هذا الضعف و ذهاب الشوكة عبد من
 شد بر وقت این کمزوری دین بنده از بندگان -
 العباد - ليتعهد زمانا ما حلا تعهد العباد -
 تا که زمانه قسط را همه باریان تعهد کنند -
 و ذلك هو المسيح الموعود الذي جاء عند ضعف
 و آن همان مسیح موعود است که در وقت ضعف

الاسلام - لیبری الله نموذج الحشر والبعث والقیام -

اسلام آمد تاکہ بنیاد خدا تعالیٰ نمونہ حشر و بعث و
ونموذج یوم الدین - انعاماً منه بعد موت الناس
یوم دین بطور انعام بعد مردن مردم

کالا انعام - فاعلم ان هذا اليوم یوم الدین - وستعرف

ہمچو چارپاں پس بدان کہیں روز یوم الدین است - و عنقریب
صدقنا ولو بعد حین - وههنا نکة کشفية

صدق ما خواہی دانست - و اینجا نکته است کشفی

لیست من المسموع - فاسمع مصغیاً وعلیک

کہ از قبیل مسموع نیست - پس بشنو در

بالودوع - وهوانه تعالیٰ ما اختار لنفسه ههنا

حالیکہ گوش سونے من داری و بر تو واجب است

اربعة من الصفات - الا لیبری نموذجها فی هذه

کہ سکینت و وقار کنی و آن این است کہ اختیار نموده

الدنیا قبل الممات - فاشار فی قوله له الحمد فی

است خدا تعالیٰ برائے نفس خود این ہرچہ صفت را مگر برائے اینکه

الاولیٰ والاخرۃ - الی ان هذا النموذج یعطی لصدور

نمونہ شان در ہمیں دُنیا قبل از موت نماید پس اشارہ نمود در قتل خود کہ

الاسلام - ثم للاخیرین من الامة الداخرۃ - و
اولا احمد است در اول و آخر سونے اینکه این نمونہ داده خواہد شد صدر

كذلك قال في مقام آخر وهو اصدق القائلين -

اسلام را باز آخرین را از اُمت خوار شونده و هم گفت در مقام دیگر خدائے اصدق

ثلاثة من الاولين وثلاثة من الآخرين - فقسّم زمان

القائلین است که گروهی از اولین است و گروهی از آخرین - پس

الهداية والعون والنصرة - الى زمان نبينا

تقسیم کرد زمان هدایت و مدد را ^{طرف زمان نبی}

صلى الله عليه وسلم - والى الزمان الآخر الذى

صلی اللہ علیہ وسلم و سوائے زمان مسیح

هو زمان مسيح هذه الملة - وكذلك قال

وآخرين منهم لما يلحقوا بهم - فاشار الى المسيح الموعود

در آخر زمان نیز از جماعت هستند که هنوز ظاهر نشدند پس

وجماعته والذين اتبعوهم - فثبت بنصوص

اشارات کرد سوائے مسیح موعود و جماعت او و دیگر تابعان - پس ثابت

بينه من القرآن - ان هذه الصفات قد

شد بنصوص بینة از قرآن - که این صفات

ظهرت في زمن نبينا ثم تظهر في آخر الزمان -

در زمان نبی ما ظاهر شدند و باز در آخر زمان ظاهر

وهو زمان يكثر فيه الفسق والفساد - ويقل

شوند - و آن زمان است که درو فسق و فساد بسیار خواهد شد و صلاح

الصّلاح والساداد- و یجّاح الاسلام کما تجّاح
 و سداکم خواهد گردید و از یخ بر کنده شود اسلام
 الدوحة- و یصیر الاسلام کسلیم لدغته الحیة-
 چنانچه از یخ بر میکنند درخت را و اسلام همچو آن مار گزیده شود که
 و یصیر المسلمون کانهم المیته- و یداس الدین
 او را مار می گزیده باشد و خواهند شد مسلمانان که گویا مُرده اند و
 تحت الدوائر الهائلة- والنوازل النازلة السائلة-
 دین زیر حوادث خوفناک کوفته گردد و زیر مصیبت های نازل شونده
 و کذلک ترون فی هذا الزمان- و تشاهدون
 جاری شونده- و هم چنین می بینید درین زمانه و مشاهد می کنید
 انواع الفسق و الکفر و الشک و الطغیان- و
 انواع فسق و کفر و شرک و تجاوز از حد و
 ترون کیف کثر المفسدون- و قل المصلحون
 می بینید که چگونه مفسدان زیاد شدند و مصلحان و
 المواسون- و حان للشریعة ان تُعدم- و آن للملة
 غمخواران کم شدند و نزدیک شد که دین معدوم کرده شود و ملت
 ان تُکتم- و هذا بلاء قد دهم- و عناء قد هجم-
 پوشیده گردد و این بلاء بیکبار آمده است و رنجی است که هجوم کرد
 و شر قد نجم- و نارا حرقت العرب و العجم- و
 بدی است که طلوع کرد و آتش است که عرب و عجم را بسوخت

مَحَذُكَ لَيْسَ وَقْتَنَا وَقْتُ الْجِهَادِ - وَلَا نَرَمَنُ

و باوجود این وقت ما وقت جهاد نیست و نه زمانه

الْمَرْهَفَاتِ الْحَدَادِ - وَلَا أَوَانُ ضَرْبِ الْأَعْنَاقِ

شمشیرهای تیز و وقت گردن زدن و پا

والتقرين في الاصفاد - وَلَا نَرَمَانُ قَوْدَ أَهْلِ

بزنجر کردن - و نه زمانه کشیدن اهل

الضَّلَالِ - فِي السَّلَاسِلِ وَالْأَغْلَالِ - وَأَجْرَاءِ

گمراهی در زنجیرها و طوقها و حکم قتل دادن

أَحْكَامِ الْقَتْلِ وَالْإِغْتِيَالِ - فَإِنَّ الْمَوْتَ وَقْتُ

چرا که وقت و وقت غلبه متکبران

غَلْبَةِ الْكَافِرِينَ وَأَقْبَالَهُمْ - وَضُرِبَتِ الذَّلَّةُ عَلَى

و اقبال شان هست و بر مسلمین شامت

الْمُسْلِمِينَ بِأَعْمَالِهِمْ - وَكَيْفَ الْجِهَادِ وَلَا يُمْنَعُ أَحَدٌ

اعمال شان وارد شده و چگونه جهاد کرده شود و هیچ کس

مِنَ الصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ - وَلَا الْحَجِّ وَالزَّكَاةِ - وَلَا

از نماز منع نمی کنند و از حج و زکوة منع نمی کنند

مِنَ الْعِفَّةِ وَالتَّقَاةِ - وَمَأْسَلُ كَافِرٍ سَيْفٌ

و نه از عفت و پرهیزگاری مانع می آیند و نمی کشد هیچ کافر تیغ

عَلَى الْمُسْلِمِينَ - لِيَرْتَدَّ أَوْ يُجْعَلَهُمْ عَضِيْنٌ - فَمَنْ

بر مسلمانان تا مرتد شوند یا پاره پاره کرده شوند - پس از

العدل ان يُسَلِّحَ الحسام بالحسام - والاقلام

طریق عدل این است کہ شمشیر بمقابل شمشیر برداشته شود و قلم

بلاقلام - وانا لانبکی علی جراحات السیف و

بمقابلہ قلم - و بر زخم ہائے شمشیر و نیزہ نے

اللسان - و انما نبکی علی اکاذیب اللسان -

گرییم - بلکہ بر دروغہائے زبان مے گرییم -

فبالاکاذیب کذبت صحیف اللہ و اخفی اسرارہا -

پس بدروغہا تکذیب کلام الہی کردہ شد و اسرار او پوشیدہ

وصیل علی عمارة الملة و هدام داسرها - فصارت

کردہ شد و محلہ کردہ شد بر عمارت ملت و منہدم کردہ شد خانہ او پس ہمو آں

مکدینة نقض اسوارہا - اوحدیقة احرق

شہرے شد کہ دیوار ہائے او مسمار کردہ آید یا ہمو آں باغے کہ درختہائے

اشجارہا - او بستان اُتلف زہرہا و شمارہا

آں سوزانند - یا ہمو آں بستانے کہ گل ہائے او و برہائے او تلف کردہ شوند

و سقط انوارہا - او بلدة طيبة غیض انہارہا -

و شگوفہ او ریختہ اند یا زمین پاک کہ زیر زمین شد نہرہائے او یا

او قصور مشیدة عُفی اثارہا - و مزقہا

کاخہائے برافراشتہ کہ نابود شدند نشانہائے آں ہا - و پارہ پارہ کردند

الممزقون - وقیل ماتت ونعی الناعون - وطبعت

ملت را پارہ پارہ کنندگان و گفتمہ شد کہ مرد و خبر رسانندگان خبر موت او آوردند -

أَخْبَارَهَا وَأَشَاعَتَهَا الْمَشِيعُونَ - وَلِكُلِّ كَمَالٍ
 و طبع کرده شد خبر بای آن و اشاعت کردند اشاعت کنندگان - و هر کمال را
 زوال - وَلِكُلِّ تَرَعْرَعٍ اِضْطِحَالٌ - کما تری ان
 زوال است و هر نشو و نما را آخر مضحل شدن است چنانکه می بینی که
 السَّيْلُ إِذَا وَصَلَ إِلَى الْجَبَلِ الرَّاسِيِّ وَقَفَ -
 چون سیل تا کوه بلند می رسد همان جا ایستد
 وَاللَّيْلُ إِذَا بَلَغَ إِلَى الصَّبْحِ الْمُسْفَرِ انْكَشَفَ -
 و شب چون تا صبح می رسد تاریکی خود بخود دور می گردد
 كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَاللَّيْلُ إِذَا عَسَعَسَ - و
 چنانکه خدا تعالی می فرماید که قسم شب چون بوجه کمال تاریکی آورد
 الصَّبْحُ إِذَا تَنَفَسَ - فَجَعَلَ تَنَفُّسَ الصَّبْحِ كَامِرَ
 و قسم صبح چون بر آید - پس درینجا تنفس صبح را بعد
 لَازِمٌ بَعْدَ كَمَالِ ظِلْمَاتِ اللَّيْلِ - وَكَذَلِكَ فِي
 کمال شب لازم گردانیده است - و همچنین در
 قَوْلِهِ يَا أَرْضُ ابْلَعِي جُعَلَ كَمَالِ السَّيْلِ دَلِيلٌ
 قول یا ارض ابلعی کمال سیل دلیل زوال سیل
 زَوَالِ السَّيْلِ - فَإِذَا ارَادَ اللَّهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَى الْمُؤْمِنِينَ
 گردانیده شده - پس اراده کرد خدا تعالی که باز آورد سوائے مؤمنان
 أَيَا مَهُمُ الْأُولَى - وَأَنْ يَرِيْمَ أَنَّهُ رَبُّهُمْ وَأَنَّهُ الرَّحْمَنُ
 روز بای نخستین را و نماید که او رب ایشان است و رحمان

وَالرَّحِيمَ وَمَا لَكَ يَوْمَ فِيهِ يُجْزَى - وَيُبْعَثُ فِيهِ
 و رحیم و مالک یوم جزاء و یوم حشر
 الْمُوتَى - وَأَنْتُمْ تَسْرُونَ فِي هَذَا الزَّمَانِ - رَبُوبِيَّةُ
 مردگان - و شما می بینید در این زمانه ربوبیت
 اللَّهُ الْمَنَّانِ - وَرَحْمَانِيَّتُهُ لِلْإِنْسَانِ وَالْحَيَوَانِ -
 خدا تعالی و رحمانیت او را برائے انسان و حیوان آن
 الَّتِي تَتَعَلَّقُ بِالْأَبْدَانِ - وَتَرَوْنَ أَنَّهَ كَيْفَ خَلَقَ
 ربوبیت و رحمانیت که بحکم با تعلق دارد و چگونه اسباب نو پیدا
 أَسْبَابًا جَدِيدَةً - وَوَسَائِلَ مُفِيدَةً - وَصَنَائِعَ
 کرده است - و وسیله های مفیده ظاهر کرده و آن صنعت ها که
 لَمْ يُرْ مِثْلَهَا فِيمَا مَضَى - وَعَجَائِبَ لَمْ يَوْجَدْ مِثْلَهَا
 نظیر آن در ازمنه گذشته نیست و نه مثل آن در
 فِي الْقُرُونِ الْأُولَى - وَتَرَوْنَ تَجَدُّدًا فِي كُلِّ مَا يَتَعَلَّقُ
 قرون اولی - و می بینید طرز نو را و صنعت جدید
 بِالْمَسَافِرِ وَالنَّزِيلِ وَالْمَقِيمِ وَابْنِ السَّبِيلِ - وَ
 را در هر امر که تعلق بمسافران دارد و مقیمان و
 الصَّحِيحِ وَالْعَلِيلِ - وَالْمُحَارِبِ وَالْمُصَالِحِ
 تندرستان و بیماران و جنگ کنندگان و صلح کنندگان
 الْمُقِيلِ - وَالْإِقَامَةِ وَالرَّحِيلِ - وَجَمِيعِ أَنْوَاعِ
 و در حالت اقامت و در حالت کوچ - و تمام اقسام

النّعماء والعراقل - كان الدنيا بدلت كلّ
 نعمت و دشواری ہائے مے بینید۔ گویا کہ دنیا از ہمہ بہمت
 التبدیل - فلا شك انها ربوبية عظمتی - ورحمانية
 تبدیل کردہ شد۔ پس هیچ شک نیست کہ این ربوبیت عظمی است و رحمانیت
 کبری - وکذا لك ترى الربوبية والرحمانية
 کبری - و ہم چنین مے بین ربوبیت و رحمانیت
 والرحمية في الامور الدينية - وقد یُسّر كل
 در امور دین و بہ تحقیق آسان کردہ شد ہر
 امر لطلباء العلوم الالهية - ویُسّر امر التبلیغ
 امر برائے طالبان علوم الہیہ - و آسان کردہ شد امر تبلیغ
 و امر اشاعة العلوم الروحانية - وانزلت الايات
 و اشاعت علوم ربانیہ - و نازل کردہ شدند آیات
 لكل من يعبد الله ویستغی السکينة من الحضرة -
 برائے ہر کسے کہ پرستد خدا را و طالب سکینت است -
 وانكسف القمر والشمس في رمضان وعطلت العشار
 و کسوف قمر و شمس در رمضان شد - و شتران
 فلا یسعی علیها الا بالنذر - وسوف ترى
 معطل شدند مگر بطور تادر و عتقرب بینی مرکب
 المركب الجديد في سبيل مكة والمدینه - وأید
 جدید را در راہ مکہ و مدینہ - و مدد کردہ شدند

الْعَالَمُونَ وَالطَّالِبُونَ بِكَثْرَةِ الْكُتُبِ وَأَنْوَاعِ

عالمان و طالبان به کثرت کتاب و انواع

اسباب المعرفة - وعمر المساجد - وحفظ المساجد -

اسباب معرفت - و آباد کرده شد مساجد - و نگهداشت نموده شد مساجد

وفتح ابواب الامن والتبليغ والدعوة - وما هو

کننده و گشوده شد درهای امن و درهای تبليغ و دعوت و نیست

الاقيض الرحيمية - فوجب علينا ان نشهد انها

این مگر فیض رحیمیت پس واجب شد بر ما که گواهی دهیم که

وسائل لا يوجد نظيرها في القرون الاولى - وانه

در زمانه گذشته نظیر این وسائل نیست و این

توفيق و تيسير ما سمع نظيره اذن وما

توفیق است و آسانی که مثلش هیچ چشیده نماند

راي مثله بصراً فانظر الى رحيمية ربنا الاعلى -

پس نظر کن سوئے رحیمیت خدا تعالی

ومن رحيمية انا قدرنا على ان نطبع كتب ديننا

و از رحیمیت او تقدرت می داریم که در چند روز ما

في ايام - ما كان من قبل في وسع الاولين ان

آنقدر کتب دین بنویسیم که در طاقت پیشینیان نبود که

يكتبوها في اعوام - وانا نقدر على ان نطلع على

در سالها آنها را توانند نوشت و نیز ما قدرت می داریم که

اخبار اقصی الارض فی ساعات و ما قدر علیه
 بر خبرائے انتہائے زمین در چند ساعت اطلاع یابیم مگر
 السابقون الا لشیق الانفس و بذل الجهد الی
 پیشینیاں بجز سخت کوشش و ساہائے دراز این خبر را
 سنوات - و قد فتح علینا فی کل خیر ابواب
 نماند و بہ تحقیق در ہر راہ نیکی بر ما درہائے
 الربوبیة والرحمانیة والرحیمیة - و کثرت طرقہا
 ربوبیت و رحمانیت و رحیمیت کشادہ کردند - و بسیار شدند
 حتی خرج احصاء ہا من الطاقة البشرية - و
 طریقہائے آن تا بحمدے کہ خارج است شمار کن از طاقت انسانی و
 این تیسرہذا السابقین من اهل التبلیغ
 گذشتگان را این قدر اسباب کے متر شدند
 والدعوة - و ان الارض زلزلت لنا زلزالا -
 و بہ تحقیق جنبانیدہ شد زمین جنبانیدی
 فاخرجت اثقالا - و فجرت الانہاس - و سجت
 پس برون آورد پیرہائے سنگین کہ پوشیدہ بودند و شکافتہ شدند نہر و خشک
 البحار - و جددت المراكب و عطلت العشار -
 کردہ شدند دریا و مراكب نو بر آوردہ شدند و شتران معطل کردہ شدند
 و ان السابقین ما روا کما مثل ما رینا من النعماء
 و گذشتگان آن نعمتہا ندیدہ اند کہ ما دیدیم

الخاشیاء - کما قال تعالیٰ یومئذ یحدث اخبارها - منہ

وفي كل قدم نعمة وقد خرجت من الإحصاء.

و در هر قدم نعمت است که از شمار بیرون است

ومع ذلك كثرت موت القلوب وقساوة الأفئدة.

و با وجود این موت دلها بسیار شد و دلها سخت شدند

كان الناس كلهم ماتوا ولم يبق فيهم روح المعرفة.

همگی تمام مردم مُردند و روح معرفت در ایشان نماند

الاقليل الذي هو كالمعدوم من النادرة - وانا

مگر اقلیل که بوج ندرت در حکم نادر است و انا

فمنما متاذكر نامن ظهور الصفات - وتجلى الربوبية

از ظهور صفات باری ربوبیت و غیره فهمیدیم

والرحمانية والرحيمية كمثل الآيات - ثم من كثرة

و از کثرت

الاموات - وموت الناس من ستم الضلالات.

موت مردم از نذر گمراهی

ان يوم الحشر والنشر قريب بل على الباب - كما

که روز حشر قریب است بلکه بر دروازه است چنانکه

هو ظاهر من ظهور العلامات والاسباب - فان

آن از نشانها و اسباب ظاهر است چرا که

الربوبية والرحمانية والرحيمية تمتجت كموج

ربوبیت و رحانیت و رحیمیت همچو توج دریاها

فلا شك ان وقت الحشر والنشور قد اتى - وقد
 البهار - وظهرت وتواترت وجرت كالاتها -

در موج است و ظاهر و پے در پے شد همچو نهر

پس شك نیست که وقت حشر و نشر دین آمده است -

مضت هذه السنة في صحابة خير الوری -

چنانچه بر صحابه آمده بود

ولا شك ان هذا اليوم يوم الدين - ويوم الحشر ويوم

و هیچ شك نیست که این روز روز دین است و روز حشر و روز

ملكوت رب السماء وظهور آثارها على قلوب

ملکوت خدا بر آسمان و روز ظهور آثار آن بر اهل زمین

اهل الارضين - ولا شك ان اليوم يوم المسيح المحکم

است و هیچ شك نیست که این روز روز مسیح است

من الله احكم الحاكمين - وانه حشر بعد

که از خدا حکم گردانیده شده و این حشر است بعد

هلاك الناس وقد مضى نموذجه في زمن عيسى

مردن مردم و نمونه آن در زمانه عیسی و در

وزمن خاتم النبیین - فتدبر ولا تكن

زمانه خاتم النبیین بگذشت - پس تدبر کن و

من الغافلين -

غافل مباش -

الباب الخامس

باب پنجم

فی تفسیر آیاتِ نَعْبُدُ وَإِیَّاكَ نَسْتَعِینُ

در تفسیر ایک نعبده و ایک نستعین

اعلم ان حقيقة العبادة التي يقبلها المولى

بدان که حقیقت آن عبادت که قبول می کند آن را خدا تعالی

بامتنانه - هي التذلل التام برؤية عظمته

باحسان خود آن تذلل تام است بدیدن عظمت او

وعلو شأنه - والثناء عليه بمشاهدة منته

و علو شان او و تعریف کردن او بمشاهده کمال

أنواع احسانه - وايتارة على كل شيء بحجة

احسان او و اختیار کردن او بر هر چیز بحجت

حضرته وتصوره حامدة وجماله ولمعانه - و

درگاه او و تصوّر محامد او و جمال او و روشنی او و

تطهير الجنان من وساوس الجنة نظرا الى

پاک کردن دل از وسوسه های شیطانان از جهت نظر

جنانه - ومن افضل العبادات ان يكون

داشتن به بهشت او - و از بزرگ ترین عبادت ها این است که

الإنسان محافظاً على الصلوة الخمس في أوائل

دنسان پشگاز نماز را بر اوائل وقت آنها محافظ

أوقاتها - وإن يجهد للحضور والذوق والشوق

باشد - و اینکه کوشش کند برائے حضور در نماز و ذوق و شوق

وتحصيل برکاتها - مواظباً على أداء مفرضاتها

و حاصل کردن برکتها و لازم گیرنده باشد ادائے فرائض و

ومسنوناتها - فإن الصلوة مركب يوصل العبد

سنتهاے آزا - چرا که نماز مرکب است که بنده را

إلى رب العباد - فيصل بها إلى مقام لا يصل

تا خدا تعالی می رساند - پس بنماز تا آن مقام می رسد که

إليه على صهوات الجياد - وصيدها لا

بر پشتهاے اسپان نتواند رسید - و شکار آن بقا و نمی

يُصَاد بالسهم - وسترها لا يظهر بالاقلام -

آید به تیر - و راز آن بقلم ظاهر نمی شود -

ومن التزم هذه الطريقة - فقد بلغ الحق و

و هر که لازم کرد این طریق را او حق و حقیقت را

الحقيقة - وألقى الحب الذي هو في حجب

رسید - و یافت آن دوست را که او در پرده هاے

الغيب - ونجا من الشك والريب - فترى

غیب است - و نجات یافت از شک و ریب و خواهی دید

ایّامه غمّ را - و کلامه دُرّ را - و وجهه بدر را - و

روزهای او روشن و کلام او مرداریدها و رُوسے او ماه چارود - و

مقامه صدر را - و من ذلّ لله فی صلواته اذلّ

مقام او پیش از همه و هر که فروتنی را اختیار کند در نماز فروتنی می کند

الله له الملوک - و يجعل مالکاً هذا المملوک -

برائے او بادشاهان و مالک خواهد کرد این مملوک را -

ثم اعلم ان الله حمد ذاته اولاً فی قوله الحمد لله

باز بدان که تعریف گفت الله تعالی ذات خود را نخستین در قول او که الحمد لله

رب العالمین - ثم حث الناس علی العبادۃ بقوله

رب العالمین - باز ترغیب داد مردم را بر عبادت بقول او

ایّاک نعبد و ایّاک نستعین - ففی هذه اشارة

ایک نعبد و ایک نستعین - پس درین اشاره است

الی ان العابد فی الحقیقه - هو الذی یحمده حق

که عابد در حقیقت همان شخص است که تعریف خدا تعالی کند

الحمدۃ - فحاصل هذا الدعاء والمسئله - ان

چنانکه حق است - پس حاصل این دعا و درخواست این است که

يجعل الله احمد کل من تصدی للعبادة - و علی

خدا عبادت کننده را احمد بگرداند - و بناءً علیہ

هذا کان من الواجبات - ان یکون احمد فی آخر

واجب بود که در آخر اُمت احمدی پیدا شود

هذه الامة على قدم احمد الاول الذي هو سيد الكائنات.

بر قدم آل احمد که او سید کائنات است -

ليعلم ان الدعاء مستجيب من حضرة مستجيب الدعوات.

تا فهمیده شود که این دعا که در سورة فاتحه کرده شد در حضرت احدیت قبول شده است

وليكون ظهوره للاستجابة كالعلامات - فهذا هو المسيح الذي

و تا ظهور آل احمد برائے قبول شدن دعا مثل علامات باشد - پس این همکسح است

كان وعد ظهوره في آخر الزمان مكتوباً في الفاتحة وفي القرآن.

که وعده ظهور او در آخر زمان بود که نوشته شده بود در سورة فاتحه و در قرآن -

ثم في هذه الآية اشارة الى ان العبد لا يمكنه الاتيان

باز درین آیت اشارت است سوائے اینکه بنده را ممکن نیست

بالعبودية - الا بتوفيق من الحضرة الاحدية - ومن فروع

حق عبادت بجا آوردن مگر بتوفیق حضرت احدیت - و از شاخه های

العبادة ان تحب من يعاديك - كما تحب نفسك و

عبادت این است که دشمن خود را دوست داری - چنانکه دوست میداری نفس خود را

بنيك - وان تكون مقبلاً للعترات - متجاوِزاً

و پسران خود را و اینکه از لغزشهای مردم در گذر کنی و از خطاهای ایشان

عن الهفوات - و تعيش تقياً نقياً سليم القلب

تجاوز کنی - و اینکه زندگانی تو پاک و بے لوث باشد سلامت باشد

طيب الذات - و وفياً صفيماً منزهاً عن ذمائم

دل از عیب ها پاک باشد زینت فرماید بها - و وفا کننده با صفا پاک از بد عادات

الْعَادَات - وان تكون وجودًا نافعًا لخلق الله
 و اینکه باشی وجود نافع مر خلق را
 بخاصية الفطرة كـ بعض النباتات - من غير
 بخاصیت پیدایش همچو بعض نباتات و غیر
 التكاليف والتصنعات - وان لا تؤذي أخيك
 تکلف و تصنع - و این که ایذا نه دهی
 بکبر منک ولا تجرحه بكلمة من الكلمات -
 برادر خود را به باعث تکبر نفس خود و نه خسته کنی او را ببعض کلمات
 بل عليك ان تجيب الاخ الم غضب بتواضع ولا
 بلکه جواب دهی برادر در غضب آورده را بتواضع و
 تحقرة في المخاطبات - وتموت قبل ان تموت
 در مخاطبات تحقیر اودن کنی بلکه بمیری قبل زانکه بمیری
 وتحسب نفسك من الاموات - وتعظم كل من
 و شماری نفس خود را از مردگان و بزرگ داری آنرا
 جاءك ولوجاءك في الاطباء لا في الحلل و
 که نزد تو آید اگرچه در پارچات کهنه باشد نه لباسهائی
 الكسوات - وتسلم على من تعرفه وعلى من لا تعرفه
 فاخره و سلام بکنی بر هر که او را بشناسی و بر هر که او را
 وتقوم متصلاً يا للمواسات -
 نشاسی و برائے غمخواری مردم برخیزی -

الباب السادس

بائشتم

فی تفسیر قوله تعالى اهدنا الصراط المستقیم

در تفسیر قول او تعالی اهدنا الصراط المستقیم

صراط الذین انعمت علیهم *

صراط الذین انعمت علیهم -

اعلم ان هذه الايات خزينة مملوءة من النكات - وحجة

بدان که این آیت ها مخزون اند برائے نکته ها - و محبت

باهرة على المخالفين والمخالفات - وسنذكرها

روشن هستند بر مخالفان و عنقریب ذکر آن را خواهیم کرد

الحاشية - اعلم ان في آيت انعمت عليهم تبشير للمؤمنين - واشارة الى ان الله

بدان که در آیت انعمت عليهم بشارت است مرمومان را - و اشارت سوسے معنی ست

اعداء لهم كلما اعطى للانبياء السابقين - ولذا لك علم هذا الدعاء ليكون بشارة

که خدا تعالی برائے اودشان همه آن طیار کرده است که گذشته انبیاء را داده است و از بهر همین این دعا آموخت

للمطالبيين - فلزم من ذلك ان يختم سلسلة الخلفاء المحمدية على مثيل عيسى -

تا طالبان را بشارت باشد - پس لازم شد که سلسله خلفاء محمدیه بر مثیل عیسی ختم شود -

ليتم المماثلة بالسلسلة الموسوية والكریم اذا وعد وفا - من

تا که کامل شود مماثلت بسلسله موسویه و کریم چوں وعده کرد وفا می کند - من

بالتصريحات - ونريك ما ارانا الله من الدلائل

بالتصريحات - و بنائیم ترا آنچه خدا مارا بنمود از

والبيّنات - فاسمع مني تفسيرها لعل الله ينجيك

دلائل - پس بشنو از من تفسیر آن شاید خدا تعالی ترا

من الخز عبيلات - اما قوله تعالى اهدنا الصراط

از امور یا طلع نجات بخشد - مگر قول او تعالی که اهدنا الصراط

المستقیم - فمعناه ارنا النهج القويم - وثبتنا على

المستقیم - پس معنی او این است که راه راست مارا

طريق يوصل الى حضرتك - وينجي من عقوبتك -

بنما و بر راسه مارا ثابت قدم کن که تا درگاه تو برساند و از عقوبت

ثم اعلم ان لتحصيل الهداية طرقا عند الصوفية -

نجات بخشد باز بدانکه برای تحصیل هدایت راه هست نزد صوفیای -

مستخرجة من الكتاب والسنة - احدها طلب

و آن همه را از کتاب و سنت اخذ کرده اند یکی اذال طلب

المعرفة - بالدليل والحجة - والثاني تصفية الباطن

معرفت بر دلیل و حجت است و طریق دوم تصفیه باطن است

بأنواع الرياضة - والثالث الانقطاع الى الله

بر گونه‌گون ریاضت و طریق سوم منقطع شدن سوائے خدا

وصفاء المحبة - وطلب المدد من الحضرة -

و صفائی محبت و جستن مدد از حضرت باری

بالموافقة التامة وبنفي التفرقة - وبالتوبة الى
 بموافقت تمام و نفي تفرقة و بد رجوع کردن سوائے
 الله والابتغال والدعاء وعقد الهمة - ثم لما
 خدا و تضرع و عقد همت باز چون
 كان طريق طلب الهداية والتصفية - لا يكفي
 طريق طلب هدايت و تصفيه كفايت نمي كند
 للوصول من غير توسل الائمة - والمهديين من
 برائے وصول بغير توسل ائمة و هدايت يافتگان از
 الامة - ما رضى الله سبحانه على هذا القدر من
 ائمت راضی نشد او سبحانه برين قدر از
 تعليم الدعاء - بل حث بقوله صراط الذين على
 دعا باز ترغيب داد بقول خود صراط الذين سوائے
 تحسّس المرشدين والهادين من اهل الاجتهاد
 تلاش کردن مرشدان و هاديان و از گروه
 والاصطفاء من المرسلين والانبياء - فانهم قوم
 برگزيدهگان از مرسلان و انبياء - چرا که آل قومي است
 اشر و ادار الحق على دار الزور والغرور - وجذبوا
 که اختيار کردند خانه راستي را بر خانه دروغ و غرور و كشيده شدند بر سنبهائے
 بمجال المحبة الى الله ببحر النور - واخرجوا بوحى من
 محبت سوائے خدا که هدايت نور است و خارج کرده شدند بوحى الهی

الله وجذب منه من ارض الباطل - وكانوا قبل

و جذب او از زمین باطل - و بودند قبل

النبوة كالجميلة العاطل - لا ينطقون الا بانطاق

نبوت آنچو آن زن خوبصورت که بے پیرایه و زیور باشد - نمی گویند مگر

المولى - ولا يوثرون الا الذى هو عنة الاولی -

بگویانیدن مولى - و اختیار نمی کنند چیزی را مگر آنچه نزد خدا بهتر باشد -

يسعون كل السعى ليجعلوا الناس اهلا للشریعة الربانية -

بسیار کوشش می کنند تا مردم را اهل شریعت بگردانند

ويقومون على ولدها كالحانية - ويعطى لهم بيان

و بر فرزندان شریعت چنان قائم می شوند که زن شوهر مرده بر

يسمع الصم وينزل العضم - وجنان يجذب بعقد

پسران خود و اوشان را آن بیان داده می شود که شنوایان ناشنوا را و فرود آورد

الهمة الامم - اذا تكلموا فلا يرمون الا صائبًا - و

از کوه ها آهوی سفید را و دلی که بعقد همت امت ها را می کشد چون کلام کنند پس تیرشان

اذا توجهوا فيحيون ميتًا خائبًا - يسعون ان ينقلوا

خطای خود و چون توجه کنند پس مرده توحید را زنده می کنند و کوشش می کنند که منتقل کنند

الناس من الخطيات الى الحسنات - ومن المنهيات

مردم را از خطایا سوئے نیک ها - و از کار بدی

الى الصالحات - ومن الجهلات الى الرزاة و

سوئے کار نیک و از جهل ها سوئے آهستگی و

الحصاة - ومن الفسق والمعصية الى العفة والتقاة -

عقلندی و از فسق و معصیت سوائے عفت و پرهیزگاری
ومن انكرهم فقد ضيَع نعمة عُرِضَتْ عليه - و بعد من
و هر که انکار او شان کرد پس ضائع کرد آن نعمت را که برو پیش کردند و دور

عين الخير وعن نور عينيه - وان هذا القطع اکبر من
شد از نیکی و از بینائی چشم خود - و این قطع تعلق از قطع رسم

قطع الرحم والعشيرة - وانهم ثمرات الجنة فويل للذي
منشأ قطع رحم و عشیره - و اینها ثمرات بهشت اند پس وایلا بر آنکه

تركهم ومال الى الميرة - وانهم نور الله ويعطى بهم نور
او شان را ترک کرد و سوائے قوت لایموت مائل شد و ایشان نور خدا هستند چه بوسیله

للقلوب - وترياق لسم الذنوب - وسكينة عند
او شان دل را نور می دهند و برائے زهر گناهان تریاق می بخشد و بدو شان سکینت داده

الاحتضار والغرفة - وثبات عند الرحلة وترك الدنيا
می شود در وقت جان کندن و وثابت قدمی در وقت کوچ و ترک دنیا

الدنية - اتظن ان يكون الغير كمثل هذه الفسة
آیا گمان می کنی که غیرے همچو این گردد چه بزرگ

الكريمة - كلا والذي اخرج العذق من الجريمة -
باشد هرگز نیست قسم بخدائے که نخل را از خسته بر آرد

ولذلك علم الله هذا الدعاء من غاية الرحمة -
و از بهر همین خدا تعالی این دعا از غایت رحمت تعلیم داد

وامر المسلمين ان يطلبوا صراط الذين انعمت عليهم

وامر کرد مسلمانان را که بجویند آن راهی را که ^{راه} من النبیین والمرسلین من الحضرة وقد ظهر من هذه

انبیاء و رسولان است و ظاهر شد ازین

الآية - على كل من له حظ من الدراية - ان هذه

آیت بر آنکه نصیب دارد از عقلندی که این

الامة قد بعثت على قدم الانبياء - وان من نبی الآله

امت بر قدم انبیاء مبعوث کرده شده است - و هیچ نبی نیست که او را

مثیل فی هؤلاء - ولولا هذه المضاهاة والسواء - لبطل

درین امت نظیرے نہ باشد و اگر این مشابہت و برابری نبوده هر آینه

طلب کمال السابقین وبطل الدعاء - قاله الذی امرنا

طلب کردن کمال سابقین باطل شده و این دعا هم باطل گشته پس آن خدائی

اجمعین - ان نقول اهدنا الصراط المستقیم مصلین و

که امر کرد ما را که بگوئیم در نماز اهدنا الصراط المستقیم نماز کنندگان و

ممسین و مصبحین و ان نطلب صراط الذين انعم عليهم

شام کنندگان و صبح کنندگان اینکه بجوئیم راه کسانی که مورد نعمت اند

من النبیین والمرسلین - اشار الى انه قد قدر من الابتداء

از انبیا و مرسلان اشاره کرده است سوائے اینکه او مقدم

ان یبعث فی هذه الامة بعض الصالحاء على قدم الانبياء -

کرده است از ابتدا که مبعوث فرماید ازین امت بعض صالحان را بر قدم انبیاء -

وَأَن يَسْتَخْلَفَهُمْ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِ مِنْ بَنِي

و خلیفہ برگرداند از ایشان چنانکه خلیفہ برگردانید بعض را از بنی

اسرائیل - وَإِنَّ هَذَا هُوَ الْحَقُّ فَأَتَرَكَ الْمَجْدَلَ الْفُضُولَ

اسرائیل - و همین حق است پس ترک کن بحث فضول

وَالْأَقَاوِيلَ - وَكَانَ غَرَضُ اللَّهِ أَنْ يَجْمَعَ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ

و قول را - و غرض خدا این بود که در این امت

كَمَالَاتٍ مُتَفَرِّقَةٍ - وَاخْلَاقًا مُتَبَدِّدَةٍ - فَاقْتَضَتْ سُنَّتَهُ

کمالات متفرقه و اخلاق گوناگون جمع کند - پس تقاضا کرد سنت

الْقَدِيمَةِ أَنْ يُعْلَمَ هَذَا الدَّعَاءُ - ثُمَّ يَفْعَلُ مَا شَاءَ - وَقَدْ

قدیمه او که این دعا بیا موزد باز بکند هر چه خواسته است و

سُئِيَ هَذِهِ الْأُمَّةَ خَيْرُ الْأَمَمِ فِي الْقُرْآنِ - وَلَا يُحْصَلُ

گروانیده شده است این امت خیر الامم در قرآن - و مرتبه قومی

خَيْرُ الْأَنْبِيَاءِ زِيَادَةُ الْعَمَلِ وَالْإِيمَانِ - وَالْعِلْمِ وَالْعِرْفَانِ -

زیاده نمی شود مگر بزیادت عمل و ایمان و علم و معرفت

وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ - وَكَذَلِكَ وَعَدَ

و خواستن رضای الهی - و هم چنین وعده

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ - لِيَسْتَخْلَفَهُمْ فِي

داد آمارا که مومن صالح اند - که او شانرا بر زمین

الْأَرْضِ بِالْفَضْلِ وَالْعَنَايَاتِ - كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ

خلیفہ خواهد کرد چنانچه خلیفہ ساخت

من قبلهم من اهل الصلاح والتقاة - فثبت من

پیشینیان را از اهل صلاح و تقوی - پس ثابت شد از

القرآن ان الخلفاء من المسلمين الى يوم القيامة -

قرآن که خلیفه از مسلمانان اند تا روز قیامت -

وانه لن ياتي احد من السماء - بل يبعثون من

و هیچ کس از آسمان هرگز نخواهد آمد بلکه از همین امت مبعوث

هذه الامة - ومالك لا تؤمن ببيان الفرقان -

خواهند شد و ترا چیست که بر بیان فرقان ایمان نمی آری

اتركت كتاب الله ام ما بقى فيك ذرة من العرفان -

آیا ترک کردی کتاب الله را یا نماند در تو یک ذره معرفت

وقد قال الله منكم وما قال من بنى اسرائيل -

و گفت خدا در قرآن لفظ منکم و نه گفت من بنی اسرائیل

وكفاك هذا ان كنت تبغى الحق وتطلب الدليل -

و این قدر ترا کافی است اگر حق می جوئی و دلیل می خواهی -

ايها المسكين اقرء القرآن ولا تمش كالمغرور - ولا

ای مسکین قرآن را بخوان و بهیچ مغرور مرو

تبع من نور الحق لئلا يشكو منك الى الحضرة سورة

از نور حق دور مشو تا سوره فاتحه و سوره نور شکوه تو

الفاحة وسورة النور - اتق الله ثم اتق الله ولا تكن اول

بجانب الهی نکنند بترس از خدا باز بترس از خدا و انکار

کافر بآیات النور والفاحة۔ لکیلا یقوم علیک شاهدان
آیتہائے سعۃ النور و فاتحہ مکین و اقل الکافرین مشو تا بر تو دو گواہ قائم
فی الحضرة۔ وانت تقرء قوله وعد الله الذین امنوا منکم
نشوند در جناب الہی۔ و تو میخوانی قول او تعالیٰ و وعد اللہ الذین امنوا منکم

و تقرء قوله لیستخلفنہم ففکر فی قوله منکم فی سورة النور
و قول او لیستخلفنہم پس فکر کن در قول او کہ منکم است در سورة نور

و اترك الظالمین وظنہم۔ الم یان لك ان تعلم عند
و ترک کن ظالمین را و گمان او شانرا آیا وقتت نرسید کہ بدانی وقت قرأت
قراءة هذه الایات۔ ان الله قد جعل الخلفاء کلہم من

این آیتہا کہ تمام خلفاء از ہمیں امنت

هذه الامة بالعنايات۔ فكيف یأتی المسيح الموعود
نخواہند شد۔ پس چگونه مسیح موعود

من السموات۔ الیس بالمسیح الموعود عندك من الخلفاء۔
از آسمان خواہد آمد۔ آیا نزد تو مسیح موعود از جملہ خلیفہا نیست۔

فكيف تحسبه من بنی اسرائیل ومن تلك الانبیاء۔
پس چگونه می شمارد او را از بنی اسرائیل و از ان انبیاء می شمارد۔

اتترك القرآن وفي القرآن كل الشفاء۔ او تخلبت
آیا ترک می کنی قرآن را حالانکہ در قرآن از ہر قسم شفاءست یا غالب شد
علیک شقوتك فتترك متعمداً طریق الایہتداء۔
بر تو بد بخفتی تو پس عمدتاً طریق ہدایت را ترک می کنی۔

الا تسمى قوله تعالى كما استخلف الذين من قبلهم

آیا نمی بینی فرموده خدا تعالی که این خلیفه با همه آن خلیفه ها خواهند بود که

فی هذه السورة - فوجب ان يكون المسيح الاتي من

در بنی اسرائیل بودند پس این آیت واجب شد که مسیح موعود ازین

هذه الامة - لا من غيرهم بالضرورة - فان لفظ كما ياتي

امت باشد و غیر او شان نه باشد - چرا که لفظ كما می آید

للمشابهة والمماثلة - والمشابهة تقتضي قليلا من

برائے مشابهت و مماثلت - و مشابهت تقاضا می کند که چیزی

المغايرة - ولا يكون شئ مشابه نفسه كما هو من البديهيات -

مغايرت در میان باشد و هیچ چیزی مشابه نفس خود نتواند شد چنانچه

فثبت بنص قطعي ان عيسى المنتظر من هذه الامة و

این ظاهر است پس ثابت شد بنص قطعی که عیسی منتظر ازین امت است و

هذا يقيني ومنزه عن الشبهات - هذا ما قال

این یقینی است بغير شبه - این آن امر است که

القران ويعلمه العالمون - فبأي حديث بعدا توأمون -

قرآن فرموده است و دانندگان او را شنیدند پس بعد از قرآن کدام حدیث را قبول

وقد قال القران ان عيسى نبي الله قد مات - ففكر في

خواهید کرد و قرآن فرموده است که عیسی نبی الله فوت شد - پس فکر کن

قوله فلما توفيتني ولا تحي الاموات - ولا تنصر النصارى

در قول او لما توفيتنی و زنده کن مردگان را و نصاری را

بالا باطل و الخز عیالات۔ وقتنہم لیست بقلیلة فلا تزدها
 بدو غمها مدد مدد و فتنہ ہائے نصاریٰ کم نیستند۔ پس تو زیادہ مکن
 بالجهلات وان كنت تحب حیات نبی فامن بحیات نبینا
 آن فتنہ ہارا از بھالت و اگر دوست میداری کہ پیغمبر زنده باشد پس بحیات نبی ما
 خیر الکائنات۔ وَمَا لَكَ اِنَّكَ تحسب میتا من کان
 کہ خیر الکائنات است ایمان آر و چه شد ترا کہ تو آنکہ رحمة للعالمین بود
 رحمة للعالمین۔ وتعتقد ان ابن مریم من الاحیاء بل
 اورا مردہ مے انگاری و اعتقاد داری کہ عیسیٰ ابن مریم از زندگان است بلکہ
 من المحیین۔ انظر الی النور ثم انظر الی القاطعة۔ ثم ارجع
 از زندہ کنندگان۔ نظر کن سوئے سورہ نور باز نظر کن سوئے سورہ فاتحہ باز چشم را
 البصر لیرجع البصر بالدلائل القاطعة المست تقرء
 سوئے آن رجوع ده تاکہ باز آید چشم تو بدلائل قاطعہ آیا نے خوانی
 صراط الذین انعمت علیہم فی هذه السورة فانی تؤفک
 صراط الذین انعمت علیہم دریں سورہ پس کجائے روی
 بعد هذا اتنسی دُعَاءک او تقرء بالخفلة۔ فانک سألت
 بعد نسیں آیا فراموش مے کنی دُعَاء خود را یا از راه غفلت مے خوانی چرکہ تو سوال
 عن ربک فی هذا الدُعَاء والمسئلة۔ ان لا یغادر نبیا
 کردی از رب خود دریں دُعَا و سوال۔ کہ هیچ نبی را نگذار
 من بنی اسرائیل الا ویبعث مثیلہ فی هذه الامة۔
 از انبیاء بنی اسرائیل مگر اینکہ مثیل او دریں اُمت پیدا کند

و یحک أنسیئت دعاءك بهذه السرعة - مع انك تقرءه

دائے بر تو آیا فراموش کردی دُعائے خود را بدین جلدی با وجودے کہ

فی الاوقات الخمسة - عجبت منك کل العجب أهذا

آزما پنج وقت می خوانی من از تو کمال تعجب می کنم آیا دُعائے تو

دعائك - وتلك أراءك - انظر الى الفاتحة وانظر الى

ایں است و رائے های آن نظر کن سُوئے فاتحه و سُوئے

سُورۃ النور من الفرقان - وای شهادی یقبل بعد شهادۃ

سُورۃ نور از فرقان و کلام شهادت قبول خواهی کرد بعد شهادت

القرآن - فلا تکن كالذی سرى ایجاس خوف الله و

قرآن - پس مباشش بهم کسے کہ دور کرد در دل داشت خوف الهی و

استشعاره - وتسربل لباس الوقاحة وشعاره - اترك

نہاں داشتن او و پوشید لباس وقاحت و جامه آن آیا ترک می کنی

كتاب الله لقوم ترکوا الطريق - وما مکثوا التحقیق والتعمیق -

کتاب الهی را برائے قومی که ترک کرده اند راه را و کامل نکردند تحقیق و تعمیق را

وان طریقهم لا یوصل الى المطلوب - وقد خالف التوحید

و طریق ایشان تا مطلوب نمی رساند و مخالف افتاده است توحید را

وسبیل الله المحبوب - فلا تحسب وعراً دمثاً وان دمثه کثیر

و راه های خدا را - پس سخت را نرم ممان اگر چه گام ها آنرا نرم

من الخطأ - و ان احدثت اليها ابابیل من القطا - فان

کرده باشند - و اگر چه سُوئے او رفته باشند بسیارے از مُرغان سنگ خوار - چرا که

هدى الله هو الهدى - وأن القرآن شهد على موت المسيح -
 وایت خدا همچون در اصل هدایت است و قرآن گواهی داده است بر موت مسیح -

وَادْخُلْهُ فِي الْاَمْوَاتِ بِالْبَيَانِ الصَّرِيحِ - مَا لَكَ مَا تَفْكَرُ
 و داخل کرد او را در مُردگان به بیان صریح - چه شد ترا که فکر نمی کنی
 فِي قَوْلِهِ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي وَفِي قَوْلِهِ قَدْ خَلْتُ مِنْ قَبْلِهِ الرِّسْلَ -

در قول او فلما توفیتنی و در قول او قد خلت من قبله الرسل -

وَمَا لَكَ لَا تَخْتَارُ سَبِيلَ الْفِرْقَانِ وَتَتْرَكَ السَّبِيلَ - وَقَدْ
 و چه شد ترا که راه قرآن اختیار نمی کنی و خوش افتاد ترا راه راست دیگر و

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ - فَمَا لَكُمْ لَا تَفْكَرُونَ -

گفت که در زمین زنده خواهید ماند و در زمین خواهید مُرد چه شد شما که فکر نمی کنید

وَقَالَ لَكُمْ فِيهَا مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ - فَكَيْفَ صَارَ

و گفت که قرارگاه شما زمین خواهد بود - پس چگونه

مُسْتَقَرٌّ عِيسَى فِي السَّمَاءِ أَوْ عَرْشِ رَبِّ الْعَالَمِينَ إِنْ هَذَا

عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ بِرَأْسِ السَّمَاءِ قَرَارُ گزشت این صریح دروغ است

الْكَذِبُ مُبِينٌ - وَقَالَ سُبْحَانَهُ اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍ -

است - و گفت خدا تعالی که ذاتش پاک است آنانکه برتش شان

فَكَيْفَ تَحْسَبُونَ عِيسَى مِنَ الْاَحْيَاءِ - الْحَيَاءُ الْحَيَاءُ -

چگونه فکر می کنید عیسی زنده از زندگان پس چگونه عیسی زنده است جلالت حیاء کردن است -

يَا عِبَادِ الرَّحْمَنِ - الْقُرْآنُ الْقُرْآنُ - فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَتْرَكُوا

ای بندگان خدا قرآن را لازم بگیرید - پس از خدا بترسید و

الفرقان - انه كتاب يستل عنه انس وجان - وانكم

قرآن را ترک کنید - آن کتابی است که انس و جان را بدان باز پرس خواهد شد و

تقرؤن الفاتحة في الصلوة - ففكر وافيهها يا ذوى الحصات -
شما می خوانید سوره فاتحه را در نماز پس فکر کنید درو ای دانشمندان -

الاتجدون فيها آية صراط الذين انعمت عليهم - فلا تكونوا

آیانه یابید در آن آیت صراط الذين انعمت عليهم پس مباشر

كالذين فقدوا نور عینهم - وذهب بمالهم - ويحكم وهل

همجو کسانی که گم کردند نور چشمان خود و هر چه نزدشان بود برباد رفت - وائے بر شما و آیا

بعد الفرقان دليل - او بقی الی مقر سبیل - اقبل

هست بعد از قرآن دلیل - یا سوائے گریزگاه و اسج فامده است - آیا قبول می کند

عقلکم ان يبشر ربنا في هذا الدعاء - بانه يبعث الائمة

عقل شما که خدا درین دعا بشارت دهد اینکه او تعالی از همین

من هذه الامة لمن يريد طريق الاهتداء - الذين

امت برائے هدایت مردم امان خواهد فرستاد آنانکه

يكونون كمثل انبياء بني اسرائيل في الاجتباء والاصطفاء -

باشند مثل انبیاء بنی اسرائیل در برگزیدگی -

ويامرنا ان ندعوا نكون كانبیاء بني اسرائيل - ولا

و حکم کند ما را که ما همجو پیغمبران بنی اسرائیل شویم - و

نكون كاشقياء بني اسرائيل - ثم بعد هذا اید عنا ويلقينا

همجو بد بختان ایشان مشویم - و بعد ازین دفع کند ما را و بیندازد

فی وهاد الحرمان - ویرسل الینا رسولاً من بنی اسرائیل

در پستی های حرمی و از بنی اسرائیل پیغمبری بفرستد و
وینسی وعدة کل النسیان - وهل هذا الا المکیدة التي
وعدہ خود را فراموش کند - و این نیست مگر فریبی که

لا ینسب الی الله المنان - وان الله قد ذکر فی هذه السورة

۱۸۵

منسوب نتوان کرد سوائے خدا - و خدا تعالی درین سوره ذکر

ثلثة احزاب من الذین انعم علیهم والیهود و

سه گروه کرده است از منعم علیهم و یهود و

النصرانیین - ورغبنا فی الحزب الاول منها ونهی عن

نصارائے - و رغبت داد ما را در گروه اول و منع کرد از

الآخرین - بل حثنا علی الدعاء والتضرع والابتهال -

باقی گروه بلکه بر انگیخت ما را بر دعاء و تضرع و ابتهال -

لنکون من المنعم علیهم لا من المغضوب علیهم واهل

تا که ما از منعم علیهم شویم نه از مغضوب علیهم و اهل

الضلال - ووالذی انزل المطر من الغمام - و اخرج الثمر

ضلالت و قسم بخدائی که نازل کرد باران را از ابر و بیرون آورد بار

من الکام - لقد ظهر الحق من هذه الآية - ولا یشک فیہ

را از شکوفه - تحقیق ظاهر شده است ازین آیت و شک نخواهد کرد

من اعطی له ذرة من الدراية - وان الله قد من علینا بالتصريح

درو هر که داده شد یک ذره از دانش و خدا تعالی احسان کرد بر ما بتصریح

والاظهار۔ واما طعن و عشاء الافتکار۔ فوجب علی الذین

و ظاهر کردن و دُور کرد از مامشت فکر کردن را پس واجب شد بر آنانکه

ینضنضون نضنضه الصل۔ و یخلقون حلقة البازی

زبان می جنبانند همچو جنبانیدن مار خورد و می نگرند همچو نگرستن بانسے کہ

المطل۔ ان لا یعرضوا عن هذا الزینعام۔ ولا یكونوا کالانعام۔

صید را سے بیند۔ کہ ازین انعام اعراض نکنند و همچو چار پایاں نشوند

وقد علق بقلبی ان الفاتحة تأسوا جراحهم۔ و تریش

و این امر بدل من آویخت کہ سورہ فاتحہ ریشہائے اوشان را دُور خواہد کرد

جناحهم۔ و ما من سورة فی القرآن الا هی تکذیهم فی

و بازوے ایشانرا پر خواہد نهاد و در قرآن هیچ سورے نیست مگر آن تکذیب

هذا الاعتقاد۔ فاقراء ما شئت من کتاب الله یریک طریق

شان می کند۔ پس بخوان کتاب الہی را از ہر جا کہے خواہی بنماید

الصدق والساد۔ الا تری ان سورة بنی اسرائیل یمنع

ترا راہ صدق و سداد۔ نمی بینی کہ سورۃ بنی اسرائیل منع می کند

المسیح ان یرقی فی السماء۔ و ان ال عمران تعدد

مسیح را کہ سوئے آسمان صعود نماید و سورہ آل عمران وعدہ می کند او را

ان الله متوفیه و ناقله الی الاموات من الاحیاء۔ ثم

کہ خدا وفات دہد او را و از زندگان سوئے مُردگان نقل کند۔ باز

ان المائدة تبسط له مائدة الوفات۔ فاقراء فلما توفیتنی

سورہ مائدہ می گسترد برائے مسیح مائدہ وفات را۔ پس بخوان آیت فلما توفیتنی

ان كنت في الشبهات - ثم ان الزمر يجعله من زمرا
 اگر در شبهات هستی - باز سوره زمر ازان گروه او را می کند
 يعودون الى الدنيا الدنية - وان شئت فاقراء فيمسك
 که در دنیا باز نمی آیند و اگر بخوای پس بخوان این آیت
 التي قضى عليه الموت واعلم ان الرجوع حرام بعد المنيّة - و
 که خدا بندگان می داد ازینکه در دنیا باز بیایند - و حرام است باز آمدن بعد
 حرام على قرية اهلكها الله ان تبعث قبل يوم النشور -
 از مرگ - و حرام است بر دیه که خدا هلاک کرد آنرا که قبل از قیامت زنده شوند -
 و اما الاحياء بطريق المعجزة فليس فيه الرجوع الى الدنيا
 مگر زنده کردن بطریق معجزة پس در رجوع نیست سوائه دنیا
 التي هي مقام الظلم والزور - ثم اذا ثبت موت المسيح
 که مقام ظلم است - باز چون ثابت شد موت مسیح
 بالنص الصريح - فزال الله وهم نزوله من السماء بالبيان
 بنص صریح - پس دور کرد خدا تعالی و هم فروود آمدن او به بیان
 الفصيح - و اشار في سورة النور والفاحة - ان هذه
 فصیح - و اشارت کرد در سوره نور و سوره فاحشه که این
 الامة يرث انبياء بني اسرائيل على الطريقة الظلية -
 امت و ارث خواهد شد انبیاء بنی اسرائیل را بر طریق ظلیت -
 فوجب ان ياتي في آخر الزمان مسيح من هذه الامة -
 پس واجب شد که بیاید در آخر زمان مسیح ازین امت -

۱۸۲

کما اتی عیسیٰ ابن مریم فی آخر السلسلة الموسویة۔ فان
چنانچہ حضرت عیسیٰ بن مریم در آخر سلسلہ موسویہ آمدہ پس
موسیٰ و محمدؐ علیہما صلوات الرحمن متماثلان
بہ تحقیق موسیٰ و محمد علیہما السلام مماثل اند از روئے

۱۸۳

بنص الفرقان۔ وان سلسلہ هذه الخلافة۔ تشابه سلسلہ
قرآن و این سلسلہ خلافت مشابہ است آل سلسلہ
تلك الخلافة۔ مکاهی مذکورہ فی القرآن۔ وفيها لا يختلف
خلافت را و دریں اختلاف نیست۔ چنانچہ در قرآن آمدہ است و بہ تحقیق

اثنان۔ وقد اختتمت مئات سلسلہ خلفاء موسیٰ علی
نتم شدہ صدی ہائے سلسلہ خلفاء موسیٰ بر

عیسیٰ کمثل عدة ايام البدر۔ فكان من الواجب
مسیح بر شمار روز ہائے لیلة البدر۔ پس واجب بود کہ

ان يظهر مسیح هذه الامة في مدة هي كمثل هذا القدر۔
مسیح این امت ہم دریں مدت ظاهر شود۔

وقد اشار اليه القرآن في قوله لقد نصرکم الله ببدر
و اشارت کرد قرآن سوئے این معنی در قول او کہ خدا مدد شما کرد در

وانتم اذلة۔ وان القرآن ذو الوجوه کما لا يخفى علی
بدر و شما ذلیل بودید۔ و قرآن ذو الوجوه است چنانچہ بر علماء بزرگ پوشیدہ

العلماء الاجلة۔ فالمعنى الثانى لهذه الآية في هذا
نست۔ پس معنی ثانی این آیت دریں

المقام - ان الله ينصر المومنين بظهور المسيح الى مسيحين

مقام که خدا مدد مومنان بظهور مسیح تا آن صدیق

تشابه عدتها ایام البدر التام - والمؤمنون اذلة في

خواهد کرد که شمار آنها بدر تمام را مشابیهت دارد و مومنان در آن زمان ذلیل

تلك الايام - فانظر الى هذه الآية كيف تشير الى ضعف

خواهند بود پس بنگر سوئے این آیت چگونه اشارت می کند سوئے ضعف

الاسلام - ثم تشير الى كون هلاله بدراً في اجلي مسمى

اسلام باز اشارت میکند سوئے اینکه آن هلال در آخر بدر خواهد شد و باز

من الله العلام - كما هو مفهوم من لفظ البدر - فالحمد

اشکوت میکند سوئے وقت ظهور مسیح که صدیق چهارم است چنانچه از لفظ بدر مفهوم

لله على هذا الافضال والانعام - وحاصل ما قلنا في

می شود - پس حمد خدا را بر این فضل و نعمت دادن - و درین باب هر چه گفتیم حاصل آن این

هذا الباب - ان الفاتحة تبشر بكون المسيح من هذه الامة

است - که سوره فاتحه بشارت می دهد به مسیح از همین امت -

فضلا من رب الارباب - فقد بشرنا من الفاتحة بأئمة

پس بتحقیق بشارت داده شدیم از قرآن به امامانی که

منهم كانبیاء بنی اسرائیل - وما بشرنا بنزول نبی من

انبیاء بنی اسرائیل خواهند بود و بشارت نه داده شده است که پیغمبری از

السماء فتدبر هذا الدلیل - وقد سمعت من قبل ان

آسمان نازل خواهد شد پس تدبر کن درین دلیل - و پیش از دانستی که

سُورَةُ النُّورِ قد بشرتنا بسلسلة خلفاء تشابه سلسلة
سورة النور بشارت داده است بسلسله آن خليفه را كه مشابه اند به

خلفاء الكليم - وكيف تتم المشابهة من دون ان يظهر
خليفه ائمة موسى - و چگونه بكمال رسد اين مشابعت بجز اينكه ظاهر شود مسيح

مسيح كمسيح سلسلة الكليم في آخر سلسلة النبي الكريم -
دين ائمت همچو مسيح سلسله حضرت موسى و ما ايمان آورديم بدین

وانا امنابهذا الوعد فانه من رب العباد - وان الله لا
وعده كه آن از رب العباد است - و خدا

يخلف الميعاد - والعجب من القوم انهم ما نظروا الى وعد
تخلف وعده نه كند - و عجب است از قوم كه او شان وعده خدا تعالى

حضرة الكبرياء - وهل يؤتى وينجز الا الوعد فلينظروا بالتقوى
را نظر نه كردند - و ايفاء وعده مى كند نه ايفائے چيزى ديگر پس نظر كنيد

والحياء - وهل في شرعة الانصاف - ان ينزل المسيح
از تقوى و حياء و آيا جائز هست در طريقه انصاف كه نازل كرده شود مسيح

من السماء ويخلف وعد مماثلة سلسلة الاستخلاف -
از آسمان و وعده مماثلت سلسله استخلاف ترك كرده شود -

وان تشابه السلسلتين قد وجب بحكم الله الغيوس -
و تشابه اين هر دو سلسله واجب شد بحكم خداي غيور -

كما هو مفهوم من لفظ كما - في سورة النور -
چنانچه فهميده مى شود از لفظ كما در سورة نور -

الباب السابع

باب مفتتح

فی تفسیر غیر المغضوب علیهم ولا الضالین -
در تفسیر خیر المغضوب علیهم ولا الضالین -

اعلم اسعدك الله ان الله قسم اليهود والنصارى في هذه
بدا که خدا تعالی مدوگار تو باشد که او تعالی تقسیم کرده است
السورة على ثلاثة اقسام - فرغبتا فی قسم منهم وبشریه
یهود و نصاری را درین سوره بر سه قسم پس رغبت داد ما را در قسمی از آن هر سه قسم
بفضل و اکرام - و علمنا دعاء النکون مکمل تلك الکرام -
و ما را دعا آموخت تا همچو آن بزرگان شویم
من الانبياء والرسل العظام - و بقى القسمان الاخران -
از انبیاء و رسولان بزرگ - و باقی ماند دو قسم دیگر
وهما المغضوب علیهم من اليهود والضالون من اهل
و آن مغضوب علیهم از یهود اند و گمرازان از صلیب
الصلبان - فامرنا ان نعوذ به من ان نلحق بهم من
پرستان - پس حکم کرد ما را که بدیشان لاحق شویم -
الشقاوة والطغیان - فظهر من هذه السورة ان امرنا
پس ازین - سوره ظاهر شد که امر ما

قد ترك بين خوف ورجاء - ونعمة وبلاء - اما مشابهة

گذاشته شد در خوف و رجا - و نعمت و بلا - يا مشابه

۱۸۴

بالانبياء - واما شرب من كأس الاشقياء - فاتقوا الله الذي

به پیغمبران است و یا نوشیدن است از جام بد بختان - پس ازان خدا ترسید که

عظم وعيده - وجلت مواعيده - ومن لم يكن على هدى

و عید او بزرگ است و وعده هائے او نیز بزرگ اند - و هر که بر هدایت

الانبياء من فضل الله الودود - فقد خيف عليه ان يكون

انبیاء نباشد - پس خوف است که

كالنصارى او اليهود - فاشتدت الحاجة الى نموذج النبيين

همچو یهود و نصاری باشد - پس سخت شد حاجت سوائے نمونه انبیاء

والمسلمين - ليدفع نورهم ظلمات المغضوب عليهم والشبهات

و مرسلا تا که نور اوشان تاریکی یهود و نصاری دور کند

الضالين - ولذلك وجب ظهور المسيح الموعود في هذا

و از بهر همین واجب شد ظهور مسیح موعود درین

الزمان من هذه الامة - لان الضالين قد كثروا

زمانه این امت - زیرا که ضالین بسیار شده اند

فاقتضت المسيح ضرورة المقابلة - وانكم ترون افواجا

پس ضرورت مقابله مسیح را بخواست - و شما می بینید فجای

من القسيسين الذين هم الضالون - فاین المسيح

از علماء نصاری که همان فرقه ضاله است - پس کجاست آن مسیح

الذی یدبهم ان کنتم تعلمون۔ اماظهر اثرالدعاء۔ اوثرکتُم
 کہ دفع کند اوشارا اگر سے دانید۔ آیا اثر دُعا ظاہر نشد
 فی اللیلة الیلاء۔ ام علّمت دُعاء صراط الذین۔ لیزید الحسرة
 یا شمارا در شب تاریک گذاشتند۔ آیا دُعا صراط الذین از بہر این آموختہ
 وتکونوا کالمحرومین۔ فالحق والحق اقول ان الله ما قسم الفرق
 ائمہ کہ تا حسرت زیادہ شود۔ پس راست راست ہے گوئیم کہ خدا تقسیم نہ کردہ
 علی ثلثة اقسام فی هذه السورة۔ الا بعد ان اعد کل نموذج
 است در سورة فاتحہ فرقہ ہا را بر سہ قسم مگر بعد اینکہ طیار کرد ہر نمونہ را
 منهم فی هذه الامة واتکم ترون کثرة المغضوب علیہم
 ازیشان دریں اُمت و بعد ظاہر شد کثرت مغضوب علیہم
 و کثرة الضالین۔ فاین الذی جاء علی نموذج النبیین
 و کثرت ضالین۔ پس کجاست آن شخص کہ بر نمونہ انبیاء
 والمرسلین من السابقین۔ ما لکم لا تفکرون فی هذا
 آمدہ باشد۔ چہ شد شمارا کہ دریں فکر نمی کنید
 و تمرّون غافلین۔ ثم اعلم ان هذه السورة قد اخبرت عن
 و می گذرید بھو غافلان۔ باز بدانکہ این سورة خبر دادہ است از
 المبدء والمعاد۔ و اشارت الی قوم ہم اخر الاقوام و منتهی
 مبدء و معاد۔ و اشارہ کرد سوئے قومی کہ او شان آخر قوم ہا و جائے انہا
 الفساد۔ فانہا اختتمت علی الضالین۔ وفيہ اشارۃ
 فساد اند چرکہ آل سورة ختم شد بر ضالین و دریں اشارۃ است

للمتدبرين - فان الله ذكر هاتين الفرقتين في آخر السورة -
برائے متدبران - چراکہ خدا ذکر کرد این ہردو فرقہ را در آخر سورۃ

وما ذکر الدجال المعهود تصريحا ولا بالاشارة - مع ان المقام
و ذکر دجال معہود نہ کرد نہ تصریحا نہ اشارۃ باوجود اینکہ مقام
كان يقتضى ذكر الدجال - فان السورة اشارة في قولها
تقاضا ہے کہ ذکر دجال کردہ آید چراکہ این سورۃ در قول

الضالين الى آخر الفتن واكبر الاهوال - فلو كانت فتنة
الضالين اشارہ کردہ است سوئے آن فتنہ کہ آخر فتنہ ہست و سخت تر از ہمہ خوف ہا پس
الدجال في علم الله اكبر من هذه الفتنة - لختم السورة
اگر در علم الہی فتنہ دجال بزرگ تر فتنہ بودے - البتہ سورۃ را

عليها لا على هذه الفرقة - ففكر و انى انفسكم انسى اصل الامر ربنا
بر ان فتنہ ختم ہے کرد نہ بریں فرقہ پس فکر کنید در نفس خود آیا فراموش کرد اصل امر را
ذوالجلال - و ذكر الضالين في مقام كان واجبا فيه ذكر
تعالیٰ ذوالجلال - و ذکر کرد ضالین را در مقامی کہ واجب بود در انجا ذکر

الدجال - وان كان الامر كما هو نزع عم الجہال - لقال
دجال کردن - و اگر امر چنان بودے کہ جابلان خیال کردہ اند - البتہ
الله في هذا المقام غير المغضوب عليهم ولا الدجال -
خدا تعالیٰ بگفتہ کہ غیر المغضوب علیہم ولا الدجال -

وانت تعلم ان الله اراد في هذه السورة - ان يحث الامة
و تو میدانی کہ خدا تعالیٰ دریں سورۃ ارادہ فرمودہ است کہ این امت را

عَلَى طَرَقِ النَّبِيِّينَ وَيُحَذِّرُهُم مِّنْ طَرِيقِ الْكُفْرِ الْفَجْرَةِ - فذكر
 رغبت دهد در راه های انبیاء و بترساند از راه کافران و قاجران پس ذکر کرد
 قَوْمًا أَكْمَلُ لَهُمْ عَظَاءَهُ - وَاتَّمَّ نِعْمَاءَهُ - وَوَعَدَانَهُ بِأَعَثَ مِنْ
 قَوْمِ رَاكِ كَامِلِ كَرْدِ بَرِ اَوْشَانِ عَطَاءِ نَجْوِ وَتَمَامِ كَرْدِ بَرِ وِشَلِ نَعْمَتِ نَجْوِ - وَوَعْدِ كَرْدِ كِه اَوْ
 هَذِهِ الْأُمَّةُ مِنْ هُوَ يُشَابِهُ النَّبِيِّينَ - وَيُضَاهِي الْمُرْسَلِينَ -
 پیداکند که راک او مشابیه انبیاء است و مشابیه رسولان است -
 ثُمَّ ذَكَرَ قَوْمًا آخَرِينَ كَوَانِي الظُّلُمَاتِ وَجَعَلَ فِتْنَتَهُمْ آخِرَ
 باز قومی دیگر را ذکر کرد که در ظلمات گذاشته شدند و گردانید فتنه ایشان را
 الْفِتْنِ وَأَعْظَمَ الْأَفَاتِ - وَامْرَأَانِ يَحْوِذَانِ النَّاسَ كُلَّهُنَّ بِهِ
 اعظم الفتن و حکم کرد که مردم بدو پناه جویند
 مِنْ هَذِهِ الْفِتْنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ - وَيَتَضَرَّعُونَ إِلَى دَفْعِهَا فِي
 ازیں فتنها تا قیامت - و برائے دفع آن فتنها در
 الصَّلَاةِ فِي أَوْقَاتِهَا الْخَمْسَةِ - وَمَا أَشَارَ فِي هَذَا إِلَى الدِّجَالِ
 نماز تضرع کننده پنج وقت - و اشارت نکرد اینجا سوء دجال
 وَفِتْنَتِهِ الْعَظِيمَةِ - فَأَيُّ دَلِيلٍ أَكْبَرَ مِنْ هَذَا عَلَى إِبْطَالِ
 و فتنه بزرگ او - پس کدام دلیل بزرگ تر ازیں است برائے باطل کردن
 هَذِهِ الْعَقِيدَةِ - ثُمَّ مِنْ مُؤَيِّدَاتِ هَذَا الْبَرْهَانِ - أَنَّ اللَّهَ
 این عقیده - باز از مؤیدات این برهان این است که خدا
 ذَكَرَ النَّصَارَى فِي آخِرِ الْقُرْآنِ كَمَا ذَكَرَ فِي أَوَّلِ الْفُرْقَانِ -
 ذکر نصاری در آخر قرآن کرده است چنانکه در اول فرقان کرده است

فَكَفَّرَ فِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ فِي الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ - وَمَا هُمْ
 وَ فَلَكَ كُنْ دَد لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَ دَر وَسْوَاسِ خَنَّاسِ - وَ نَبِيتِ
 إِلَّا النَّصَارَىٰ فَعَذَّبْنَاهُمْ بِرَبِّ النَّاسِ - وَإِنَّ اللَّهَ
 اَوْشَانِ مَكْرَ نَصَارَىٰ - پس از علماء شان پناه خدا بخواه - وَ خدا تعالیٰ
 كَمَا خَتَمَ الْفَاتِحَةَ عَلَى الْمَضَالِينِ - كَذَا لَكَ خَتَمَ الْقُرْآنَ عَلَى
 هَمِجْنَانِ كَهْ خَتَمَ كَرْدَه است فاتحه را بر مضالین - هَمِجْنَانِ خَتَمَ كَرْدَه است قرآن را بر
 النَّصْرَانِيَّتَيْنِ - وَإِنَّ الْمَضَالِينَ هُمُ النَّصْرَانِيُّونَ كَمَا رَوَى عَنْ
 نَصْرَانِيَّيْنِ - وَ فَرَقَ مَضَالِينَ اَوْشَانِ نَصْرَانِيَّانِ اِنَّهُ جَنَانُكَ دَر دَر مَشْهُور
 نَبِيَّتَنَا فِي الدَّر الْمُنْشُور - وَ فِي فَتْمِ الْبَارِي فَلَا تَعْرُضُ عَنِ الْقَوْلِ
 آمَدَه است - وَ هَمِجْنَانِ دَر فَتْحِ الْبَارِي است پس اعراض کن از قول
 الثَّابِتِ الْمَشْهُورِ - وَمُسْلِمُ الْجُمْهُورِ -
 مشهور و تسلیم کرده جمهوریه -

الباب الثامن

باب هشتم

فِي تَفْسِيرِ الْفَاتِحَةِ بِقَوْلِ كُلِّي

در تفسیر سوره فاتحه بقول کلی

اعلم ان الله تعالى افتتح كتابه بالحمد لا بالشكر
 بآنكه شروع كرد الله تعالى كتاب خود را بحمد و شروع نكرد
 وَلَا بِالثَّنَاءِ - لِأَنَّ الْحَمْدَ أَكْمَلُ مِنْهَا وَاحْطَاهُمَا
 به شكر و ثناء چه كه حمد اكمل است از ان هر دو و

بِالِاسْتِيفَاءِ - ثُمَّ ذَٰلِكَ رَدُّ عَلَىٰ عَبْدَةِ الْمَخْلُوقِينَ وَ
 بِرِجْعِ كُلِّ هَرْدٍ بِاسْتِيفَاءِ احاطہ میدارد باز این رد است بر کسانے کہ پرستش
 الاوثان - فانهم يحمدون طواغيتهم وينسبون اليها
 مخلوق مے کنند چرا کہ اوثان تعریف معبودان خود می کنند و صفات باری سوائے
 صفات الرحمن - وفي الحمد اشارة اخرى - وهي ان
 شان منسوب می کنند - و در حمد اشارتے دیگر نیز هست و
 الله تبارك وتعالى - يقول ايها العباد اعرفوني بصفاتي -
 آن این است کہ خدا تعالیٰ می فرماید کہ اے بندگان مرا بصفات من شناخت
 و امنوا بي لکمالاتي - وانظروا الى السموات والارضين -
 کنید و ایمان آرید بر من برائے کمالات من و نظر کنید در زمین و آسمان -
 هل تجدون کمثلي رب العالمين - وارحم الراحمين -
 آیا می یابید مانند من آنکه رب العالمین باشد و آنکه ارحم الراحمین
 وما لك يوم الدين - ومعذالك اشارة الى ان الهكم الله
 و مالک يوم الدين باشد و باوجود این سوائے این اشاره است کہ خدائے شما
 جمع جميع انواع الحمد في ذاته - وتفرد في سائر محاسنه
 خدائے است کہ جميع انواع حمد در ذات خود جمع می دارد و متفرد است در تمام خوبی ہا
 وصفاته - و اشارة الى انه تعالى منزلة شأنه عن كل
 وصفات خود و اشاره است سوائے اینکه شان خدا تعالیٰ پاک است از ہر
 نقص و حوول حالة و لحوق و صمة کالمخلوقين - بل
 نقص و تغیر حالت و لحوق عیب ہمو مخلوق بلکه

هو الكامل المحمود - ولا تحيطه الحدود - وله الحمد في
او کامل محمود است - و حدی احاطه او نمی کنند و برائے او حمد است
الاولی والاخرة ومن الازل الى ابد الابدین - ولذا لك سمي
در اول و آخر و از ازل تا ابد - و از بهر همین
الله نبيّه احمد - وكذا لك سمي به المسيح الموعود ليسير الى
خدا تعالی نام نبی خود احمد نهاد و همین نام احمد مسیح موعود را داد تا اشاره کند بگو
ما تعمد - وان الله كتب الحمد على راس الفاتحة - ثم اشار
آنچه قصد کرده است و خدا تعالی نوشت حمد را بر سر سوره فاتحه باز در آخر
الى الحمد في آخر هذه السورة - فان آخرها لفظ الضالين - وهم
سوره سوره حمد اشاره کرد چرا که در آخر سوره لفظ ضالین است و
النصارى الذين اعرضوا عن حمد الله واعطوا حقه لاحد من
اوشان نصاری هستند که از حمد الهی اعراض کردند و حق او یکی را از مخلوق
المخلوقين - فان حقيقة الضلالة هي ترك الحمد الذي يستحق
دادند چرا که حقیقت ضلالت این است که آن محمود را ترک کرده شود که مستحق
الحمد والثناء - كما فعل النصارى ونحتوا من عندهم محموداً آخر
حمد و ثنا است - همچنان که نصاری کردند و از نزد خود محمودی تراشیدند
وبالغوا في الاطراء - واتبعوا الالهواء - وبعدوا من عين الحيات -
و در ستودن مبالغه کردند و پیروی هوائے فتنائی کردند و از چشمه حیات دور شدند -
وهلكوا كما يهلك الضال في المومة - وان اليهود هلكوا في اول امرهم
و هلاک شدند همچو گمراهی که در بیابان بے آب هلاک شود و یهود در اول امر خود

وَبَاءَ وَابْغَضِبْ مِنَ اللَّهِ الْقَهَّارِ - وَالنَّصَارَى سَلَكُوا قَلِيلًا ثُمَّ ضَلُّوا
 از غضب الهی ہلاک شدند - و نصاریٰ قدمے چند رفتند باز گمراہ شدند
 وَفَقَدُوا الْمَاءَ فَمَا تَوَاتَوْا فِي فَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ طَرَارًا - فَمَا صِلَ هَذَا الْبَيَّانُ
 و آب را گم کردند پس در بیابانی ببردند - پس حاصل کلام این است کہ
 إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ أَحْمَدَ بْنِ فِي صَدْرِ الْإِسْلَامِ وَفِي آخِرِ الزَّمَانِ - وَاشْتَرَا
 پیدا کرد خدا تعالیٰ دو احمد را در صدر اسلام و در آخر زمانہ و اشتراہ
 إِلَيْهِمَا بِتَكَرُّرِ لَفْظِ الْحَمْدِ فِي أَوَّلِ الْفَاتِحَةِ وَفِي آخِرِهَا لِأَهْلِ الْحِرْقَانِ -
 کہ سوسے آن ہر دو بہ دو بار آوردن لفظ حمد در اقل فاتحہ و آخر فاتحہ - و همچنین کرد تاکہ
 وَفَعَلَ كَذَاكَ لِيَرِدَ عَلَى النَّصْرَانِيَّيْنِ - وَانْزَلَ أَحْمَدَ بْنَ مِنَ السَّمَاءِ
 ردّ کند بر نصرانیان - و نازل کرد دو احمد را از آسمان -
 لِيَكُونَ كَالْجَدَارَيْنِ لِحِمَايَةِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ - وَهَذَا آخِرُ مَا أَرَدْنَا
 تاکہ آن ہر دو باشند همچو دو دیوار برائے اولین و آخرین - و این آخر امر است کہ
 فِي هَذَا الْبَابِ - بِتَوْفِيقِ اللَّهِ الرَّاحِمِ الْوَهَّابِ - فَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى هَذَا
 امدادہ کردیم درین باب بتوفیق خدائے رحیم و وہاب - پس حمد خدا راست برین
 التَّوْفِيقِ وَالرِّفَاءِ - وَكَانَ مِنْ فَضْلِهِ أَنْ عَهْدَنَا قَرْنَ بِالْوَفَاءِ - وَمَا
 توفیق و سازداری و این فضل او است کہ عہد ما بوفاء قرین کردہ شد و
 كَانَ لَنَا أَنْ نَكْتُبَ حُرِّقًا لَوْلَا عَوْنُ حَضْرَةِ الْكِبَرِيَاءِ - هُوَ الَّذِي إِرَى
 محال ما نبود کہ ما حرفے نویسیم اگر مدد خدا نبودے - او آن خداست کہ
 الْآيَاتِ - وَانْزَلَ الْبَيِّنَاتِ - وَعَصَمَ قَلْبِي وَكَلِمِي مِنَ الْخَطَا - وَحَفِظَ
 نشانہا نمود دلائل بیّنہ نازل فرمود و نگہداشت قلم و کلمہ بے مرا از خطا و

عَرَضِي مِنَ الْإِعْدَاءِ - وَاِنَّهُ تَبَوَّعَ مَنْزِلِي - وَتَجَلَّى عَلَيَّ وَحْضَرَتْ مَحْفَلِي -
 عزت مرا از دشمنان و او بها گرفت منزل مرا و تجلی کرد بر من و حاضر شد محفل مرا
 وَاجْتَبَانِي لِمُخْلَافَتِهِ - وَابْقَى مِرْعَايَ عَلَيَّ صِرَافَتِهِ - وَزَكَاةَ نِيَّاتِهِ فَاحْسِنِ
 و برگزید مرا برائے مخالفت خود و بپراگاہ مرا برائے خود غافل داشت و تزکیه من کرد بر نیک
 تَزَكِيَّتِي - وَرَبَّانِي فَبِالْغِي فِي تَرْبِيَّتِي - وَانْبَتَنِي نَبَاتًا حَسَنًا - وَتَجَلَّى عَلَيَّ
 کرد تزکیه من و تربیت من کرد پس مبالغه کرد در تربیت و بطور نیک نشو و نما مراد داد و بر من تجلی فرمود
 وَشَغَفَنِي حُبًّا - حَتَّى انْنِي فَرَغْتُ مِنْ عِدَاوَةِ النَّاسِ وَمَحَبَّتِهِمْ - وَ
 و محبت خود در من داخل کرد تا بحدی که من از دوستی مردم فارغ شدم و از مدح خلق
 مَدْحُ الْخَلْقِ وَهَذَا مَتَمُّهُ - وَالْآنَ سَوَاعِلِي مِنْ عَادَ إِلَى أَوْعَادِي -
 مدح خلقت و این هم تمام است - و الان سوا علی من عادی الی اوعادی -
 وَنَدَمْتُ أَوْشَانِ وَ أَكُنُونِ بِرَابِرِ اسْتِ مَرَا كَسَ بَمِنْ رَجُوعِ كُنْدِ يَا
 و سر آمد من ضیاعی او مراد داد و صارت الدنیا فی عینی کجاریه
 هَدَاوَتِ كُنْدِ - وَبَجُودِ اِزْ آبِ وَ زَمِينِ مِنْ يَاسُوءِ مِنْ سِگِ اِنْدَاوَدِ وَ دُنْيَا
 بُدْعَتِ - وَ اَسْوَدَّ وَجْهَهَا وَ صَفُوفُ الْحَسَنِ تَقَوُّضَتِ - وَ شَمَمِ
 در چشم من چپین شده است که کنیز کے کہ او را بعدی بر آندہ باشد و رُوسِیَہ شدہ و شَمَمِ
 الْاَنْفِ بِالْفَطَسِ تَبَدَّلَ - وَلَهَبُ الْخَدَّوْدِ إِلَى الْفُشِّ اِنْتَقَلَ - فَجَنُوتُ
 برکنده و بلند می بینی بر پهنائی مبدل شد و سرخی رخسارها بنقطه بے سیاه منتقل گشت پس
 بِحَوْلِ اللَّهِ مِنْ سَطَوْتِهَا وَ سُلْطَانِهَا - وَ عُصِمَتْ مِنْ صَوْلَةِ غَوْلِهَا
 بقوت خدا تعالی از سلطنت او رهایی یافتیم و محفوظ شدم از سمه شیطان
 وَ شَيْطَانِهَا - وَ خَرَجْتُ مِنْ قَوْمٍ يَتْرُكُونَ الْاَصْلَ وَيَطْلُبُونَ
 او و از قومی که خارج شدم که اصل می گذارند و شاخ را می گیرند - و برائے

الفراع - وَيُضَيِّعُونَ الْوَرَعَ لِهَذِهِ الدُّنْيَا وَيَجْبُثُونَ الزَّرْعَ - و
 دُنْيَا پر ہیزگاری را برائے ایں دُنْیا از دست می دهند و زراعت تمام خود را بے فروشنده
 یزیدون ان یحتکأ قوالم فی قلوب الناس - مع انهم ما اخلصوا
 و بے خواهند کہ سخن شان در دل با جاگیرد - باوجود اینکه ایشان از چرکہائے
 من الادناس - وکیف یُترقب الماء المعین من قریبة قُضِشَتْ -
 بخاست غلام نیافته اند و چگونه آب صافی از مشک بدو میسر آید -
 والخلوص والدين من قریحة فسادت - وکیف یُعَدُّ الاسیر
 و خلوص و دین از طبیعت فاسد - و چگونه قیدی همچو
 كمطلي من الاسار - وکیف یدخل المقرف فی الاحرار - وکیف
 رهایی یافته شمرده شود - و چگونه داخل کرده شود بد نزاد در نیک اصلاط و
 یتد اکا الناس علیه - وهو خبیث و خبیث ما یخرج من شفقیه -
 چگونه گردد آیند مردم برو و او خبیث است و خبیث است آنچه از دهن او بیرون
 و ان قلبي بُرء من ادناس الهوی - و بُرئ لارضاء المولى - و ان
 می آید - و قلم من بری کرده شد از پرک ہائے ہوا و تراشیده شد برائے راضی کردن مولی و برائے
 لیواعی اثر من الباقیات الصالحات - ولا کاشرسنا بک
 قلم من نشان است از باقیات صالحات - نہ همچو نشان شہائے
 المستومات - ونحن کما لا نزل عن صهوات المطایا - وانا
 اسپان کارزار - و ما سواریم از پشتهائے اسپان نمی افتیم - و ما
 مع ربنا الی حلول المنایا - و ان خیلنا تجول علی العدا
 با خدائے خودیم تا وقت موت و اسپان ما حمله بے کنند بر دشمنان

کَالْبَازِي عَلَى الْعَصْفُورِ - اَوَّلًا لَجْدُلٍ عَلَى الْفَارِ الْمَذْذُورِ - رُوِيَ
 بہجہ باز بر کنجشک یا بہجہ شقرہ بر موش ترسیدہ بگذاوید
 اَعْدَائِي بِعَضِّ الدَّعَاوِي - وَلَا تَدْعُوا الشَّبْعَ مَعَ الْبَطْنِ الْخَاوِي -
 اے دشمنان من بعض دعویٰ ہار و دعویٰ سیری کننید باوجود شکم خالی -

اتَقُومُونَ لِلْحَرْبِ بِرِمَاحٍ أُشْرَعَتْ - وَلَا تَرُونَ إِلَى حُجُبِكُمْ
 آیا مے استید برائے جنگ بہ نیزہ ہائے کشیدہ - و سُوئے عجاب ہائے خود نمی بینید
 وَالْإِسْلَامُ ثَقُلَتْ - تَرُونَ غِمَرَاتِ النَّدَمِ ثُمَّ تَقْتَحِمُونَهَا -
 و سُوئے زنجیر ہائے خود کہ گراں شد - می بینید سختی ہائے ندامت باز در راں داخل می شوید
 وَتَجِدُونَ غَمَاءَ الدَّلِّ ثُمَّ تَزُورُونَهَا - وَأَنْمَا مَثَلُكُمْ مَثَلُ عَنَزٍ
 و می یابید خود را نو گرفتہ از ذلت - یا نہ اورا می بینید و مثال شما بہجہ گو سپندے

تَأْكُلُ تَارَةً مِنْ حَشِيْشٍ وَتَارَةً مِنْ كَلَاءٍ - وَلَا يَطِيعُ الرَّاعِي مِنْ
 است کہ گاسم گیاه خشک خورد و گاہ تر - و اطاعت چوپان بغیر سرکشی
 غَيْرِ خَلَاءٍ - وَكُلُّ مَا هُوَ عِنْدَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ فَلَيْسَ هُوَ إِلَّا كَالْكُدَّسِ
 نمی کند و ہرچہ نزد شما از علم است پس آں بہجہ نرزن ناصاف

الْمُدَّوْسِ الَّذِي لَمْ يَذَرْ - وَخَالَطَهُ رُوثُ الْفِدَادِ دِينَ وَغَيْرَهَا
 کردہ است و در راں سرگین گداوان و غیرہ چیز ہائے ردی آمیختہ است -

مِمَّا ضَرَّ - ثُمَّ يَقُولُونَ أَنَا لَا نَحْتَاجُ إِلَى حَكْمِ مِنَ السَّمَاءِ -
 باز شما مے گوئید کہ ما محتاج حکم آسمانی نیستیم -

وَمَا هِيَ إِلَّا شَقْوَةٌ فَفَكِّرْ يَا أَهْلَ الْأَرْءِ - وَإِنِّي أَعْلَمُ كَعْلَمِ
 و این صرف بد بختی است پس فکر کنید اے دانشمندان - و من

المحسوسات والبدیهیات۔ انی ارسلت من ربی بالهدایات

مے دائم ہجو علم محسوسات و بدہیات کہ من آمدہ ام از طرف رب خود بہ ہدایتہا

والآیات۔ وقد اوحی الیّ المدۃ ہی مدۃ وحی خاتم النبیین

و نشانہا۔ و من بقدر زمانہ وحی نبی صلی اللہ علیہ وسلم زمانہ

و کلمت قبل ان از نامن الاربعین۔ الی ان زناۃ للستین۔

اہام یافتہ و پیش زانکہ پچہل سال نزدیک رسیدہ باشم بدولت مکالمہ الہی مشورہ شدم

وہل یجوز تکذیب رجل ضاہت مدتہ مدۃ نبینا

تا اینکہ ہشت سال رسیدم و آیا تکذیب کسے جائز است کہ مدت وحی او ہجو مدت

المصطفیٰ۔ و ان اللہ قد جعل تلك المدۃ دلیلاً علی صدق

پیغمبر را کہ برگزیدہ است و خدا تعالیٰ این مدت را دلیل صدق رسول

رسولہ المجتبیٰ۔ و سمعت انکارہ من بعض الناس۔

برگزیدہ خود گردانیدہ است و از بعض مردم انکار این دلیل شنیدم۔

وما قبلوا هذا الدلیل بلمۃ من الوسواس الخناس۔

و ایشان قبول نکردند این دلیل را از وسوسہ شیطان۔

فاکتلثت عینی طول لیلی۔ و جرت من عینی عین

پس مرا ہمہ شب خواب نہ بود و از چشم من چشمہ اشک روان

سیلی۔ فکلمنی ربی برحمۃ العظمیٰ۔ و قال قل ان

شد۔ پس بمن خدا نے من ہمکلام شد و گفت کہ بگو این مردم را کہ

ہدی اللہ هو الہدی۔ فله الحمد و هو المولیٰ۔ و هو ربی

ہدایت ہمال است کہ از خداست پس او را حمد است و او مولائے من است و

فی هذه وفي يوم تحشر كل نفس لتجزى - رب انزل علی
او رب من است در اینجا و در آخرت - اے خدائے من بر دل

قلبی - و اظهر من جیبی بعد سلبی - و املأ بنور
من خود آ و از گریبان من ظاهر شو - و پر کن از نور

العرفان فوادی - رب انت مرادی فانتی مرادی - ولا
معرفت دل من - اے خدا تو مُراد من هستی پس به مراد من و نه

تمتني موت الكلاب - بوجهك يا رب الارباب - رب
میران مرا بمحو موت سگان - بروی تو اے پرورنده پرورندگان - اے خدا

انی اخترتك فاخترنی - وانظر الى قلبی واحضر فی -
من ترا اختیار کرده ام پس تو مرا اختیار کن و سوائے دل من بنگر و نزد من بیا

فانك عليم الاسرار - وخبر بها يكتم من الاغیاس -
چرا که تو عالم رازها هستی و بران امور آگهی داری که از غیر پوشیده اند خبر میاری

رب ان كنت تعلم ان اعدائى هم الصادقون المخلصون -
اے خدا اگر میدانی که دشمنان من راستبازان و مخلصان اند -

فاهلكنى كما تهلك الكذابون - وان كنت تعلم انى منك
پس مرا هلاک کن چنانکه دروغ گویان هلاک کرده می شوند - و اگر میدانی که من از تو هستم

ومن حضرتك - فقم لنصرتي فاني احتاج الى نصرتك -
و از جناب تو هستم - پس برخیز برآمدن که من محتاج به تو ام -

ولا تفوض امرى الى اعداء يعزّون عليّ مستهزئين - واحفظني
و امر من بدان دشمنان سپرد کن که بر من به استهزای می گذرند و نگه دار مرا

من المعادين والمآكرين - انك انت راحی وراحتی وجنتی
از دشمنان و مکرکنندگان - تو شراب من هستی و آرام من و بهشت من
وجنتی - فانصرني فی امری واسمع بکائی ورنتی - وصل علی
و سپهر من - پس مدد کن مرا در امر من و بشنو گریستن من - و درود

محمد خیر المسلمین - و امام المتقین - و هب له مراتب
بفرست بر محمد که خیر المسلمین - و امام المتقین است و آن مراتب او را

ما وهبت لغيره من النبیین - رب اعطه ما اردت ان

عطا کن که هیچ کس را از انبیاء نداده باشی اے خدا به او را آنچه بمن دادی

تُعطينی من النعماء - ثم اغفر لی بوجهک وانت ارحم الرحماء -

اراده داری از نعمت ها باز مرا به بخش و تو ارحم الراحمین هستی -

والحمد لك علی ان هذا الكتاب قد طبع بفضلك فی مدة

و حمد ترا که این کتاب چاپ کرده شد در مدت

عدة العین - فی يوم الجمعة وفی شهر مبارک بین العیدین -

هفتاد روز در روز جمعه و در ماه مبارک در میان دو عید -

رب اجعله مبارکاً و نافعاً للطلاب - و هادیاً الی طریق الصواب -

اے رب من بگردان این کتاب را مبارک بر آن طالبان و هدایت کننده سوائے راه صواب -

بفضلك یا عجیب الداعین - آمین ثم آمین -

بفضل خود اے قبول کننده دعائے دعا کنندگان -

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین -

و آخر دعا همین است که همه حمد خدا را که رب العالمین است